

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 4

АПРИЛ 1955

ГОДИНА VII

General-major RUDI PETOVAR

MARŠMANEVRI U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU*)

Izraz »maršmanevar« prihvatio sam u težnji da njime označim i rasvijetlim neke operativno-strategiske radnje našeg rata, koje su po mnogim karakteristikama veoma slične onome što su pod ovim pojmom podrazumijevali predratni vojni pisci. Za takve oblike operativno-strategiskih dejstava do danas još nije kod nas usvojen definitivni termin. Štaviše, još je sporno da li je bilo ovakvih oblika dejstava u prošlom ratu i da li će ih biti u budućem. Zato ču u ovom članku razmotriti nekoliko operativno-strategiskih radnji, koje su se odigravale isključivo u uslovima našeg teritorijalnog rata i koje su po mnogim obilježjima veoma slične, ali ne i podudarne sa maršmanevrom (u klasičnom smislu riječi), i to:

Maršmanevar 1 proleterske brigade (decembar 1941 — januar 1942 u Istočnoj Bosni), zatim maršmanevar Grupe udarnih brigada u Zapadnu Bosnu (maj — juni 1942 godine), maršmanevar Grupe udarnih divizija iz Zapadne

*) Ruski vojni teoretičar Hajnrih Antonović Ler, u svojoj strategiji »Vortrage über Strategie«, izdatoj u Beču 1868 godine, nazvao je maršmanevrima marševe Napoleonovih korpusa 1805., 1806. i slijedećih godina. Ovaj izraz je docnije prešao i u srpsku vojnu literaturu. Vojni pisci su pod maršmanevrom podrazumijevali: kombinovano kretanje većih (strategiskih) jedinica izabranim operaciskim pravcем ka određenom cilju, prema određenoj zamisli, sa ciljem da se na određenom mjestu i u određenom vremenu postigne kvalitativna, odnosno kvantitativna nadmoćnost nad protivnikom. Drugim riječima, maršmanevar je pretstavljao kombinaciju: kretanja — marševanja i manevra, koji je kretanju — marševanju davao smisao. Od druge polovine 19. vijeka pa do Drugog svjetskog rata termin »maršmanevar« je često upotrebljavani u vojnoj literaturi (naročito u srpskoj i bivšoj jugoslovenskoj) označavajući marševe i manevre strategiskih jedinica.

U našoj poslijeratnoj vojnoj literaturi ovaj se izraz tek u posljednje vrijeme donekle odomačio, ali se o ovoj strategiskoj radnji još vode diskusije i vladaju oprečna gledišta, dok je o maršmanevru kao strategiskoj radnji iz doba posljednjeg rata, koliko je meni poznato, u stranoj vojnoj literaturi pisano veoma malo. U njoj se ipak nalazi na operativno-strategiske radnje koje su u Drugom svjetskom ratu dijelom, pa čak i u cjelini, pretstavljale ono što se podrazumijevalo pod maršmanevrom. One se, istina, nijesu podudarale sa klasičnim manevrima iz vremena Napoleona i docnije, ali je suština takvih radnji i u Drugom svjetskom ratu i dalje ostala: dovesti snage na određenu prostoriju radi tučenja bitke.

Bosne i Dalmacije u Sandžak i Crnu Goru (februar — april 1943 godine) i, najzad, maršmanevar Grupe udarnih divizija u Istočnoj Bosni (juna 1943 godine).

Maršmanevar 1 proleterske brigade

(decembar 1941 — januar 1942)

Krajem decembra 1941 godine Vrhovni štab sa 1 proleterskom brigadom dolazi u Istočnu Bosnu (na Romaniju) gdje je, poslije događaja u Srbiji, ustank takode bio zapao u krizu. Pošto je četnička izdaja svakim danom bivala sve očiglednija, bila je neophodna intervencija Vrhovnog štaba u cilju razbijanja neodlučnog stava prema osnovnim pitanjima ustanka. Zato je 7 i 8 januara održano poznato partisko savetovanje u Ivančićima, poslije čega je došlo do diferencijacije unutar četničkih redova, od čijih se rodoljubivih snaga stvaraju dobrovoljačke jedinice.

Skica 1 — Maršmanevar 1 proleterske brigade u Istočnoj Bosni (decembar 1941 — januar 1942 god.)
1 Operativne grupe — bataljona 1 i 2 proleterske brigade — u Istočnoj Bosni (mart 1942 god.)

Već 16 januara počinje Druga neprijateljska ofanziva u pravcu oslobođene teritorije u Istočnoj Bosni. U drugoj polovini januara Vrhovni štab napušta Romaniju i odlazi u Foču (koju oslobođaju crnogorske jedinice), dok glavnina 1 proleterske brigade vodi neuspješne borbe za oslobođenje Vareša. 25 januara tri bataljona brigade kreću na marš iz Gajeva preko s. Visovice — Stublina — Jošanice — Reljeva — Osijeka — planine Igmana i poslije tri dana napor nog marša, pored samog Sarajeva, stižu u rejon Trnova (vidi skicu 1).

Opšta vojno-politička situacija u zemlji početkom 1942 godine nije bila povoljna. Okupator je uspio da postigne izvjesne vojničke i političke uspjehe u pojedinim krajevima naše zemlje. Domaća buržoazija se već bila javno opredijelila za okupatora, jer joj je to bila jedina mogućnost da sačuva svoje političke i ekonomski pozicije. Okupator je nadmoćnjim snagama, pa i taktikom, prema još nerazvijenim organizacionim formama partizanskih jedinica, postigao izvjesne uspjehe u Srbiji, Istočnoj Bosni, a i u drugim krajevima naše zemlje. Zato je u prvom redu trebalo intervenisati u Istočnoj Bosni, gdje je situacija bila prilično teška, naročito poslije gubitka slobodne teritorije u

Srbiji. Dolazak 1 proleterske brigade na Romaniju doprinio je da se situacija u toj oblasti bar privremeno sredi, da se stabiliziraju vojničke snage (Romaniski odred) i produbi diferencijacija u četničkim redovima. Istina, brigada nije postigla vojnički uspjeh kod Vareša, i to ne samo zbog neprijateljske ofanzive, nego i zbog toga što sama nije bila u mogućnosti da izvrši ovako krupan zadatak.

Već 1 marta 1942 godine u Čajniču je formirana 2 proleterska brigada, koja je sa 1 brigadom odigrala važnu ulogu, najprije u Istočnoj Bosni u diferencijaciji snaga koje su potpale pod uticaj kontrarevolucije, a odmah poslije toga u borbama u Trećoj neprijateljskoj ofanzivi. To je omogućilo formiranje novih brigada (udarne snage) tako da je uspješno riješena i druga etapa Revolucije i prebrođena duboka kriza koja je bila zahvatila Narodnooslobodilački pokret skoro u svima krajevima zemlje.

Marš 1 proleterske brigade iz Sandžaka na Romaniju i sa Romanije na prostoriju Foče i Goražda ima karakteristike maršmanevra, koji se može podjeliti na dvije etape. U prvoj nastupnoj etapi maršmanevar je imao cilj da se riješi labilna situacija u tom dijelu Istočne Bosne i da se oslobođenjem Vareša postigne značajniji vojnički uspjeh. U drugoj otstupno-nastupnoj etapi trebalo je najprije izvući jedinice ispod udara neprijateljske ofanzive, a potom nastupati na prostoriju na kojoj će se moći upotrijebiti pod povoljnijim uslovima.

Za maršmanevar, posmatran u cjelini, nije postojao jedinstven plan. Naime, u toku sprovođenja njegove prve etape nije se raspolagalo podacima o neprijateljskoj ofanzivi, zbog koje je i uslijedila druga etapa. No, bez obzira na to, ovaj maršmanevar ipak čini cjelinu, jer je njegova politička sadržina, koja mu daje osnovno obilježje, bila jedinstvena i cjelovita.

Moglo bi se postaviti pitanje: da li se ovakav zadatak i ovakvo dejstvo jedne brigade mogu uvrstiti u kategoriju maršmanevra? Po mome mišljenju, mogu, i to iz slijedećih razloga:

1) Brigada je u dатој etapi bila jedina regularna jedinica kojom je VŠ rješavao političko-vojničke zadatke odlučujućeg značaja za razvoj Revolucije.

2) Maršmanevarska ideja bila je jasno određena; izabrani pravac vodio je preko oslobođene teritorije, ali već tada opterećene snagama kontrarevolucije. Osnovni maršmanevarska cilj je bio da se postigne politička i vojnička stabilizacija partizanskih odreda i omogući formiranje udarnih bataljona, tj. prelaz na viši stepen organizacije vojnih jedinica, sposobnih da same vode borbu kako protiv okupatora, tako i protiv njegovih domaćih pomagača. Istina, moglo bi se primijetiti da druga etapa maršmanevra — otstupanje preko Igmana — nije imala planski karakter. Naime, maršmanevarska pravac nije odgovarao ideji Vrhovnog štaba, jer se mogao izabrati povoljniji pravac preko Romanije i Jahorine ka Goraždu i Foči, koji bi u dатој situaciji bio efešnodniji, mada su oba pravca vodila istom cilju.

3) Prisustvo brigade na Romaniji, iako kratko, a zatim na prostoriji Foče i Goražda, imalo je ogroman moralno-politički i vojnički značaj. Ono se pozitivno odrazilo ne samo na lokalnu vojno-političku situaciju, već i na razvitak ustanka u Crnoj Gori, Hercegovini i Sandžaku, a i u ostalim krajevima naše zemlje. Formiranje 2, 3, 4, 5 i 6, kao i 1 kraljičke brigade, izvršeno je po ugledu na 1 brigadu, na njene političke, pa i vojničke uspjehe u toku ovog prvog maršmanevra. Ne treba izgubiti iz vida da je politički značaj svih zadataka, koje su rješavale Prva i ostale brigade, u ovoj etapi imao prevagu nad vojničkim. Zato i politička sadržina treba da bude odlučujuća u davanju ocjene o operativno-strategiskom značaju izvršenih zadataka.

Dejstva operativne grupe (sastavljene od bataljona 1 i 2 proleterske brigade) iz rejona Foče — Goražda na sjever u rejon Vlasenice, Srebrenice i Bratunca, marta 1942 godine, takođe su imala karakter nastupno-otstupnog maršmanevra, sa veoma sličnim bitnim karakteristikama i zadacima kao što je to iznijeto na primjeru 1 proleterske brigade.

Ovi primjeri pokazuju kako se naša operativna vještina rađala i razvijala uporedno i skladno sa dejstvima prvih brigada i razvitkom armije — oružane snage Revolucije. Od prvih partizanskih grupica, četa i bataljona prešlo se na prve brigade — nosioce manevarskog načina ratovanja i dejstava po načelima taktike i strategije prilagođenim potrebama teritorijalnog rata¹⁾. A ova maršmanevarska dejstva, kao prve radnje sa pretežno političkim sadržajem, iako još nedovoljno vojnički razvijene, utrle su put daljem razvoju operativne vještine naše Armije.

Maršmanevar grupe udarnih brigada u Zapadnu Bosnu

(maj — juni 1942)

Ideja za maršmanevar u Zapadnu Bosnu stvorena je još u toku maja 1942 godine, u jeku borbi sa Italijanima i četnicima u Crnoj Gori i Hercegovini. U pismu drugu Marku 31 maja 1942 godine, drug Tito, između ostalog, iznosi svoju namjeru za oformljavanje nekoliko udarnih proleterskih brigada od crnogorskih i hercegovačkih udarnih bataljona i dodaje: ... »Uvjeren sam kada mi krenemo sa jedno četiri ili pet proleterskih brigada u jednom pravcu, da neće biti te sile koja bi nas zaustavila, da će opet biti oslobođene teritorije ...«²⁾. Tako je pala najcjelishodnija odluka za pokret u Zapadnu Bosnu, jer bi pokret

¹⁾ U našoj vojnoj štampi se upotrebljavaju razni izrazi za označavanje našeg rata: manevarski, kombinovani, teritorijalni i drugi. Mislim da su izrazi manevarski i kombinovani bitna obilježja, bitne forme načina dejstava oružanih snaga u teritorijalnom ratu, gdje izraz manevarski označava pokretljivost — manevr, a kombinovani sadeštvo između regularnih (brigada, divizija, korpusa) i partizanskih jedinica.

²⁾ Tito, »Stvaranje i razvoj JA«, str. 48.

u ma kom drugom pravcu u onoj situaciji pretstavljao gore rješenje, a možda bi se time i zadržao razvoj Revolucije. Krenuti nazad u Srbiju, Crnu Goru ili Hercegovinu, značilo bi vratiti se na teritorije u kojima se neprijatelj učvrstio i u kojima je, makar i privremeno, bilo došlo do stagnacije Revolucije, pa čak i do uzmaka. U tim oblastima nije bilo organizovanih snaga na koje bi se operativna grupa mogla osloniti i koje bi koristila za dalje razvijanje Revolucije, već bi bila prinuđena da vodi borbe protiv nadmoćnijeg protivnika uz velike gubitke. To bi dovelo i do slabljenja jezgra regularne armije koja se kroz teške borbe izgrađivala u protekloj godini.

Maršmanevar je počeo 22. juna 1942. godine sa prostorije: Vrbnica — Ljubina — Zamršten — Grandiči. U prvoj, ustvari pripremnoj, etapi izvršeno je prikupljanje i sređivanje brigada u rejonu: Jelaške — Borja (ist. Kalinovik). U drugoj, maršmanevarskoj etapi, koja je počela padom mraka 24. juna, grupa je krenula u dvije kolone (u svakoj po dvije brigade), obilazeći neprijateljsku posadu u Kalinoviku, zatim u jednoj koloni preko Treskavice izbila na prostoriju: Dujmovići — Ledići — Umoljani — Rakitnica, da bi se potom ponovo podijelila i zauzela širi front. Desna kolona (2 i 4 brigada) stigla je preko Bjelašnice u rejon Mrđvanje, a lijeva kolona (1 i 3 brigada) južnim padinama Bjelašnice u rejon Zelene Njive. Tako su 2. jula jedinice zauzele raspoređ za izvršenje napada³⁾ na željezničku prugu Sarajevo — Konjic, na frontu od 60 km (od Blažuha do Ostrošca). Ovaj napad nije niukoliko ometao izvršenje maršmanevra, već mu je, naprotiv, isao u prilog. Prije svega, trebalo je: porušiti važnu saobraćajnu arteriju, jedinu vezu koja je u to vrijeme bila koliko-toliko sigurna između Jadranskog Mora i sjevernih oblasti naše zemlje; zatim doći do plijena u oružju, municiji i drugoj vojničkoj opremi i, najzad, kroz takvu formu dejstava prekaliti i ojačati novoformirane brigade i obučiti ih međusobnom sadejstvu.

Sam napad počeo je noću 3/4. jula i bio završen 8. jula oslobođenjem Konjica. U njemu je učestvovao i Konjički partizanski odred koji je samoinicijativno napao na Ostrožac i presjekao veze garnizona u Konjicu sa Mostarom.

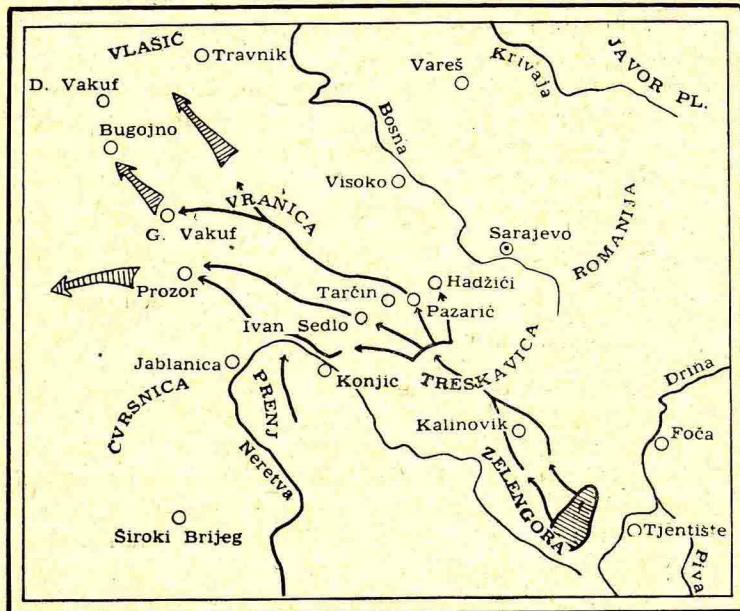
Po izvršenom zadatku desna kolona produžila je pokret pravcem: Hadžići — Kreševje — Bitovnja — Vranica i 11. jula (4 brigada) oslobođila Gornji Vakuf; a lijeva kolona pravcem: Konjic — Prozor, u koji je ušla 13. jula. Za to vrijeme 5. crnogorska brigada i hercegovačka grupa udarnih bataljona sa bolnicama ostale su u rejonu Zelengore, odakle su kasnije krenule u Zapadnu Bosnu (vidi skicu 2).

Tako je grupa udarnih brigada, poslije 22. dana, završila maršmanevarska dejstva i iz rejona Zelengore izbila na prostoriju: Prozor — Bugojno, sa koje je, u sadejstvu sa krajiškim i dalmatinskim jedinicama, razvila dalja ofanzivna dejstva u pravcu Zapadne Bosne i Dalmacije.

Ovaj maršmanevar ima strategiski značaj kako za dalji razvoj naše Armije, tako i za dalji razvoj Revolucije u zemlji. Njegovi rezultati postali

³⁾ Za ovaj napad u našoj vojnoj štampi često se upotrebljava izraz diverzija, koji po mome mišljenju ne odgovara, jer on označava dejstva pomoćnih snaga, na pomoćnom pravcu, najčešće na komunikacijske objekte, radi obmane, da bi glavnim snagama olakšale postizanje cilja.

su očigledni tek u jesen 1942 godine, kada je borba protiv okupatora u Bosni, Hrvatskoj i Sloveniji primila opšti i svenarodni karakter, i kada je Vrhovni štab neposredno rukovodio kvalitetnim vojničkim jedinicama. Tada je ne samo

Skica 2 — Maršmanevar Grupe udarnih brigada u Zapadnu Bosnu (maj — juni 1942 god.)

oslobodjena velika teritorija i stvoreni uslovi za formiranje AVNOJ-a, nego je postignuto i priznanje naše borbe od strane savezničkih vlada. Tada su formirane nove divizije i korpsi, a Narodnooslobodilački rat je ušao u višu etapu svoga razvijanja.

Maršmanevar grupe udarnih brigada izведен je najsigurnijim, tj. najmanje ugroženim pravcem, upravo demarkacionom linijom, koja nije bila posjednuta jačim okupatorskim snagama (treća zona); on je izведен na prostoriji koja je u toj etapi nudila vrlo povoljne uslove za prelaz u opštu političku i vojničku ofanzivu, ofanzivu koja nije jenjavala sve do kraja 1942 godine.

U maršmanevarsкоj zoni, dubine 150—200 a širine oko 40—60 km, dalo je do sudara sa neprijateljem samo tamo gdje je to Vrhovni štab planirao i smatrao korisnim.

Iako je maršmanevarski poredak bio širok (40—60 km), sadejstvo između kolona bilo je omogućeno svakog momenta. Poredak je bio najuži u prvoj etapi, da bi se kasnije širio pri izvođenju napada na komunikaciju, a poslije toga postepeno sužavao. Već u borbama kod Prozora ispoljilo se sadejstvo desne kolone, čija je brigada oslobođila Gornji Vakuf. Pored toga, u toku izvođenja maršmanevra došlo je do izražaja sadejstvo sa Konjičkim partizan-

skim odredom, koji je samoinicijativno napao na Ostrožac i olakšao oslobođenje Konjica. To je izrazit primjer kombinovanog rata kako je on vođen u našim uslovima teritorijalnog rata. Maršmanevarski poredak je zadovoljio oba osnovna, ustvari suprotna uslova: lakoću kretanja i snabdijevanja, s jedne, i bojnu gotovost i međusobno sadejstvo, s druge strane. Razdvojeno se marševalo, a moglo se uskupno tući u svakoj situaciji.

Organizacija maršmanevra bila je na visini. Tajnost je bila zastupljena, jer su i napad na komunikaciju i pojava naših snaga na prostoriji Prozor — Bugojno potpuno iznenadili neprijatelja. Tome su doprinijele ne samo mјere koje su preduzimane u toku pokreta, nego i ostavljanje 5 brigade na prostoriji Zelengore, jer je na ovu grupu u početku bila usmjerena sva pažnja neprijatelja.

Iako je komandovanje u toku maršmanevra bilo u rukama VŠ, tj. centralizovano, ipak su idejna povezanost štabova u izvršenju zadataka, jasno postavljeni ciljevi i zadaci, i pored primitivnih sredstava veze, znatno doprinijeli uspješnom izvršenju maršmanevra u cjelini.

Od formiranja prve regularne jedinice, prve brigade, do prve divizije prošlo je 10 mjeseci upornih borbi, u kojima se razvijala i stvarala regularna armija Revolucije. Od kvantiteta prešlo se na kvalitet. Oslobođena teritorija nije više bila primaran faktor koji bi bio od odlučujućeg uticaja na našu taktiku i strategiju. »Biti slobodan od slobodne teritorije«, kako se izrazio drug Kardelj u pismu Ivu Loli Ribaru od 14. jula 1942 godine, slikovito objasnjava našu strategiju i općenito gledanje na krute i frontalne borbe za odbaranu oslobođene teritorije, što je okupator svakom prilikom htio da nam nameri.

Na iznijetim primjerima (iako ne smatram da su to jedini) može se vidjeti kako su naši maršmanevri, u skladu sa opštim putevima razvoja Revolucije i njene oružane snage, prerastali od najnižih ka višim i sve kvalitetnijim oblicima. U iznijetom periodu je u prvom redu politička sadržina dala maršmanevrima operativni, odnosno strategiski karakter, dok oni po vojničkoj sadržini pretstavljaju tek začetak jedne značajne kategorije dejstava, koja se naglo usavršavalā i koja je već polovinom 1942, a naročito 1943 godine, postigla visoki stepen organizacije i načina izvođenja.

Maršmanevar grupe udarnih divizija iz Zapadne Bosne i Dalmacije u Sandžak i Crnu Goru

(februar — april 1943)

Ofanzivom naših jedinica u toku leta i jeseni 1942 godine u Zapadnoj Bosni, Dalmaciji, Lici, Kordunu i Baniji oslobođene su prostrane oblasti i stvorena kompaktna slobodna teritorija od Jadranskog Mora do Save i od Neretve do Kupe, sa centrom u Bihaću. Vojničke pobjede omogućile su sazivanje AVNOJ-a, najvišeg političkog organa Revolucije. Neposredni vojnički rezultati ovih uspjeha bili su formiranje divizija i korpusa, kojima će Revolucija rješavati dalje zadatke operativno-strategiskog značaja.

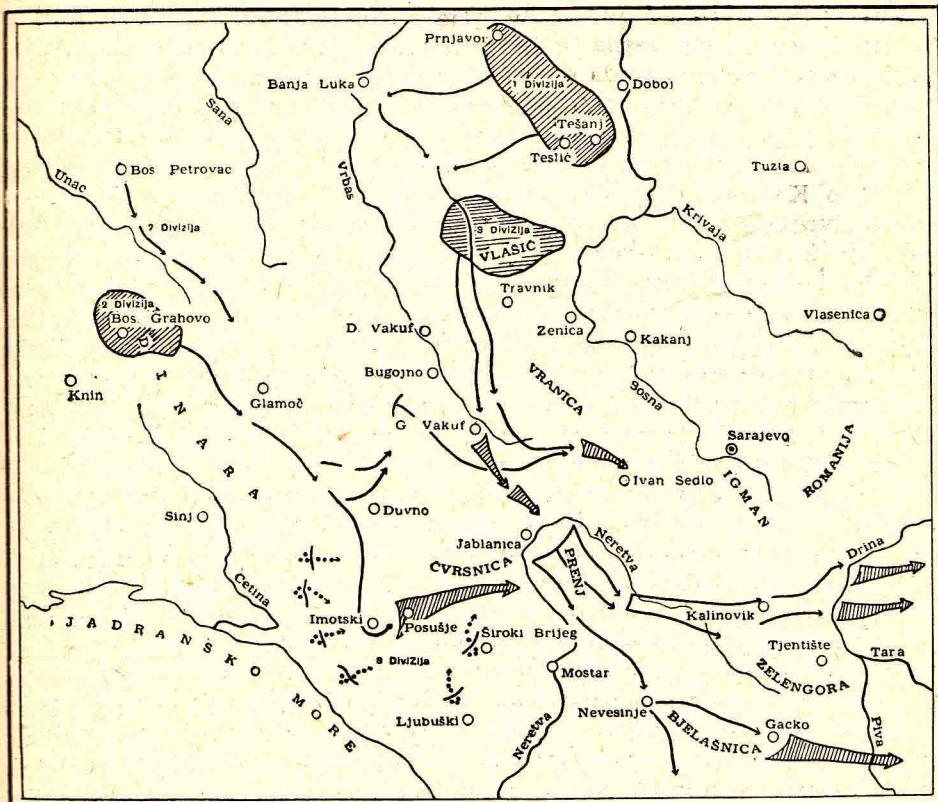
Još u novembru 1942 godine Hitler je bio donio odluku da na teritoriji t. zv. NDH smišljenom operacijom uništi oružane snage Revolucije i okupira oslobođenu teritoriju, čije je postojanje za njega pretstavljalo permanentnu opasnost zbog mogućnosti iskrcavanja savezničkih armija na Balkan i prodora u centar Evrope. Detaljni planovi za ofanzivu razrađeni su u Rimu između generala Lera i italijanske Vrhovne komande. Prema ovim planovima predviđene su operacije: »Vajs 1«, »Vajs 2«, »Vajs 3« (kod nas poznate pod imenom Četvrta ofanziva) i, kao njihov produžetak, operacija »Švarc« — Peta ofanziva.

Vrhovni štab je naredio 1 bosanskom i 1 hrvatskom korpusu da upornim manevarskim borbama oslabe ofanzivnu moć neprijatelja i stvore uslove za protivofanzivu, koja je trebala da dobije opšte jugoslovenski karakter. On je u svojim rukama imao jaku grupaciju od nekoliko divizija (1, 2, 3, a kasnije i 9) koje su se pred početak ofanzive nalazile van teritorije zahvaćene neprijateljskim dejstvima, i to: 1 divizija na prostoriji Prnjavor — Teslić — Banja Luka; 2 divizija u rejonu Bosansko Grahovo — Duvno — Imotski; 3 divizija na prostoriji Jajce — Travnik — Donji Vakuf — Žepče i 9 divizija u formiranju na prostoriji Biokovo — Imotski. Sem ovih jedinica, van neprijateljskog dejstva nalazile su se: 4 divizija na Kozari, a 14 i 13 brigada na Žumberku; ove jedinice su u toku ofanzive izvršavale zadatke u sklopu 1 bosanskog i 1 hrvatskog korpusa.

Još početkom decembra 1942 godine, šest nedelja prije početka ofanzive, Vrhovni štab je donio odluku da sa Udarnom grupom — 1, 2 i 3 divizijom i nekim krajiškim jedinicama — kreće iz Zapadne Bosne za Crnu Goru i Metohiju. Iz prvih sačuvanih dokumenata o konkretizaciji ove odluke, koja nose datum 27 januar 1943 godine, vidi se da se na neprijateljsku ofanzivu, koja je već bila u punom jeku, odgovara protivofanzivom u pravcu Neretve i Sandžaka, sa ciljem da se Grupa udarnih divizija dovede na prostoriju sa koje će razviti ofanzivna dejstva prema Crnoj Gori, Srbiji i Metohiji. Udarna grupa je u prvoj etapi imala da prodre do r. Neretve, u drugoj do r. Drine i u trećoj do r. Lima.

Kao što ćemo docnije vidjeti, ova dejstva imaju sve karakteristike maršmanevra. On je vršen sa ciljem da se Grupa udarnih divizija najprije izvuče ispod udara neprijateljske ofanzive i da se dovede na teritoriju Sandžaka i Crne Gore, da bi odavde produžila ofanzivna dejstva radi: stvaranja uslova za dalju ofanzivu Revolucije u oblastima u kojima se ona privremeno nalazila u defanzivi; ugrožavanja strategiskih puteva koji prolaze kroz Srbiju i Makedoniju i vezuju Balkan sa Srednjom Evropom, i pružanja direktnе pomoći NOP-u Albanije, Grčke i Bugarske u borbi protiv okupatora.

Tok događaja je pokazao da je ostvarena ova osnovna maršmanevarska ideja, samo bez potpuno završne akcije, i da su u toku njegovog sprovođenja u djelo rješavani i drugi zadaci operativno-strategiskog značaja. Sam maršmanevr se može podijeliti u dvije geografske i strategiske odvojene etape (baš onako kako je to bilo predviđeno u osnovnoj ideji Vrhovnog štaba), između kojih su se odigravali krupni sudari sa neprijateljem, pošto treća etapa od r. Drine i dalje u Sandžak već ima sve karakteristike ofanzive (vidi skicu 3).

Skica 3 — Maršmanevr Grupe udarnih divizija iz Zapadne Bosne i Dalmacije u Sandžak i Crnu Goru (februar—april 1943 god.)

Prva etapa

Po polovinom januara 1943 godine 1 divizija se nalazila na prostoriji: Prnjavor — Teslić — Banja Luka, a 3 divizija u rejonu Žepče — Jajce — Travnik. Zbog pretstojeće neprijateljske ofanzive Vrhovni štab je zaustavio njihova dejstva na komunikaciji Zenica — Bosanski Brod, dok se 2 divizija nalazila na prostoriji: Bosansko Grahovo — Duvno — Imotski. Iako je 27 januara bilo naređeno 1 diviziji da osloboди Jajce i Donji Vakuf, a 3 diviziji da oslobođi Bugojno i Gornji Vakuf, ipak je Vrhovni štab 29 januara odredio preciznije zadatke Grupi udarnih divizija. Naime, Vrhovni štab je imao ideju da sa 1, 2 i 3 divizijom iznenadno izbije u rejon Neretve, na frontu od Grabovice do Ivan Sedla, da likvidira neprijateljska uporišta koja bi ometala sprovođenje osnovne zamisli, da stvari uslove za produženje maršmanevra — izvršenje njegove sljedeće etape — da time rastereti neprijateljski pritisak na snage 1 bosanskog i 1 hrvatskog korpusa i omogući urednu evakuaciju Centralne bolnice (oko 4.000 ranjenika i bolesnika) i nekoliko hiljada izbjeglica,

koji su se povlačili pred neprijateljem prema Neretvi. Istovremeno je Vrhovni štab naredio svima jedinicama NOV i POJ da pređu u opštu ofanzivu na cijelom jugoslovenskom ratištu da bi za sebe vezale što više neprijateljskih snaga i olakšale situaciju u Bosni kod jedinica koje su izdržavale glavni teret borbi.

1 divizija je sa ranije navedene prostorije krenula prema Prozoru i 17/18 februara likvidirala sva neprijateljska uporišta na željezničkoj pruzi od Tarčina do Konjica, i tako obezbijedila lijevi bok maršmanevarskog rasporeda; 3 divizija je, po oslobođenju Gornjeg Vakufa, 17 februara oslobođila Prozor, 18 februara Ostrožac, a 20 februara Ramu; 2 divizija je 9 februara oslobođila Posušje, 10 februara Imotski i produžila ka Neretvi. Ona je noću 15/16 februara zauzela Drežnicu i Grabovicu, a 22 februara najjače uporište Jablanicu; 9 divizija je sa prostorije Ljubuški — Široki Brijeg obezbjedivala desni bok maršmanevarskog rasporeda i evakuaciju ranjenika, dok je 7 divizija iz sastava 1 hrvatskog korpusa ušla pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba i vodila upornu manevarsku odbranu, povlačeći se od Bihaća ka Bosanskom Petrovcu i dalje prema Prozoru.

20 februara je Vrhovni štab uspio da na prostoriji: Ivan Sedlo — Prozor — Grabovica — Konjic koncentriše jaku grupaciju, kojom je odmah mogao da produži pokret izabranim operaciskim pravcem do r. Drine. Međutim, Centralna bolnica nije mogla da izdrži ovakav maršmanevarski tempo. Ona se 15 februara prikupila u Glamočkom, a 19 u Livanjskom Polju, odakle su prvi ranjenički ešelonovi toga dana krenuli ka Duvanjskom Polju i Prozorskoj kotlini, gdje se ova bolnica prikupila tek 24 februara. Pored toga, zbog prodora svježih snaga 718 njemačke divizije (grupa »Anacker«) u Konjic, kao i zbog koncentracije jakih četničkih snaga, došlo je do višednevnih borbi oko Konjica, koji je pretstavljaо glavnу prepreku za urednu evakuaciju Centralne bolnice. Tako je, uslijed gubitka vremena, izgubljena ofanzivna — maršmanevarska inicijativa naših snaga i data mogućnost neprijatelju da izvrši pregrupaciju i da ponovo preuzeme inicijativu, koju je izgubio tek poslije neuspjeha kod Gornjeg Vakufa, 5 marta 1943 godine.

Dejstva jedinica u ovoj etapi nose obilježja izrazito nastupnih i otstupnih dejstava, ali sa jasno izraženim ciljevima. Pri tome su divizije udarne grupe od samog početka bile nosioci ofanzivnih dejstava, dok su jedinice 1 bosanskog i 1 hrvatskog korpusa defanzivno dejstvovali sa ciljem da omoguće grupisanje Grupe udarnih divizija i njen prelaz u protivofanzivu na neprijateljske snage u dolini Neretve, radi daljeg produženja dejstava prema osnovnoj ideji ka r. Drini.

Postavlja se pitanje: da li se dejstva Grupe udarnih divizija mogu uvrstiti u kategoriju protivofanzive od samog početka, tj. od pokreta sa prostorija na kojima su se ove divizije nalazile početkom februara 1943 godine?

Po mome mišljenju ne mogu, iz sljedećih razloga:

1) Divizije su imale unaprijed određene zadatke da sa tih prostorija maršem izbjiju na r. Neretvu i tamo zajedno tuku bitku protiv neprijatelja za koga se znalo da je već ranije izvršio koncentraciju i pripreme za nastupanje u pravcu sjevera i sjeverozapada.

2) Divizije se nisu zadržavale u borbama oko pojedinih neprijateljskih garnizona, već su ih zaobilazile i kretale se ka svojim osnovnim maršmanevarskim ciljevima. Oslobođenje Gornjeg Vakufa (3 divizija), Posušja i Imotskog (2 divizija) bilo je taktičkog značaja; cilj je bio da se obezbijedi izvođenje pretstojeće bitke na r. Neretvi — radi proširivanja manevarskog prostora i omogućavanja evakuacije Centralne bolnice.

3) Kroz čitav period ovih dejstava provejava osnovna ideja za prodor u Sandžak, koja se rodila još nekoliko nedjelja prije početka neprijateljske ofanzive — prije početka izvršavanja zadataka Grupe udarnih divizija. To je bio i krajnji strategiski cilj, kome su bila podređena sva ostala dejstva, ne samo Grupe udarnih divizija, nego i jedinica 1 bosanskog i 1 hrvatskog korpusa.

Prema tome, dejstva Grupe udarnih divizija, od samog početka (7 februara) pa do izbijanja na liniju Drežnica — Prozor — Ivan Sedlo, mogu se uvrstiti u kategoriju nastupnog maršmanevra, koji je omogućio da se divizije sa bokova oslobođene teritorije grupišu i jednovremeno učestvuju u bici na r. Neretvi, tj. u izvršenju operativnog zadatka koji pretstavlja samo jednu stepenicu osnovne strategiske odluke koju je Vrhovni štab donio 27 januara.

Dužine maršmanevarskih pravaca (za 3 i 1 diviziju od 170—220 km, a za 2 diviziju oko 170 km) savladane su prosječno za 10 do 14 dana.

Da li je Vrhovni štab, raspolažući tako jakim snagama na bokovima prostorije zahvaćene neprijateljskom ofanzivom, mogao donijeti drukčiju odluku i riješiti situaciju u svoju korist na taj način što bi, naprimjer, tukao bitku na teritoriji Zapadne ili Centralne Bosne?

Iako je Vrhovni štab imao dovoljno jake slobodne snage, kao i one na cijelom jugoslovenskom ratištu, ipak bi u dатoj situaciji bio preveliki rizik angažovati ih тамо gdje je to neprijatelj najviše želio. Da smo se upustili u frontalne borbe, neprijatelj bi naturoio svoju taktiku i mogao bi postići apsolutnu nadmoćnost koja bi, svakako, bila primarna za konačni ishod bitke. Zato se ni u kom slučaju nije smjelo dozvoliti da se osnovne snage Revolucije — Grupa udarnih divizija — upotrijebe тамо i u takvim uslovima, koji ne bi nudili u potpunosti sigurne uslove za uspjeh. Prema tome, maršmanevar je i u овој situaciji bio najprikladnija forma dejstava kojima su stvoreni uslovi Grupi udarnih divizija za prelaz u protivofanzivu, koja je uslovila i konačni krah neprijateljske ofanzive.

Usljed specifičnih uslova našeg rata, na neprijateljsku ofanzivu nije odgovarano protivofanzivom u klasičnom smislu riječi, tj. protiv direktno angažovanih snaga neprijatelja. Ovdje je protivofanziva vršena na geografski odvojenoj prostoriji od one na kojoj su se dotada odigravala borbena dejstva i na neprijateljske snage koje dotada nijesu bile nosioci ofanzivne moći. A naši maršmanevri su redovno prethodili baš takvim ofanzivama, odnosno protivofanzivama, i stvarali povoljne uslove za njihovo ostvarenje.

Druga etapa

Poslije uspješno završene odbranbene bitke, na prostoriji Gornjeg Vakufa, t. zv. »bitke za ranjenike«, noću 7/8 marta otpočela je druga etapa

maršmanevra forsiranjem r. Neretve kod Jablanice. Prema naređenju Vrhovnog štaba od 5 marta, 2 divizija je imala zadatku da forsira Neretvu i nadire pravcem: Borci — Boračko Jezero — Glavatićevo — Kalinovik; 3 divizija je određena kao stalna pobočnica na lijevom boku na liniji Ostrožac — Konjic; 7 divizija kao stalna pobočnica na desnom boku na sjevernim padinama Prenja; 9 divizija, takođe, kao stalna pobočnica na Čvrsnici, dok je 1 divizija određena u zaštitnicu.

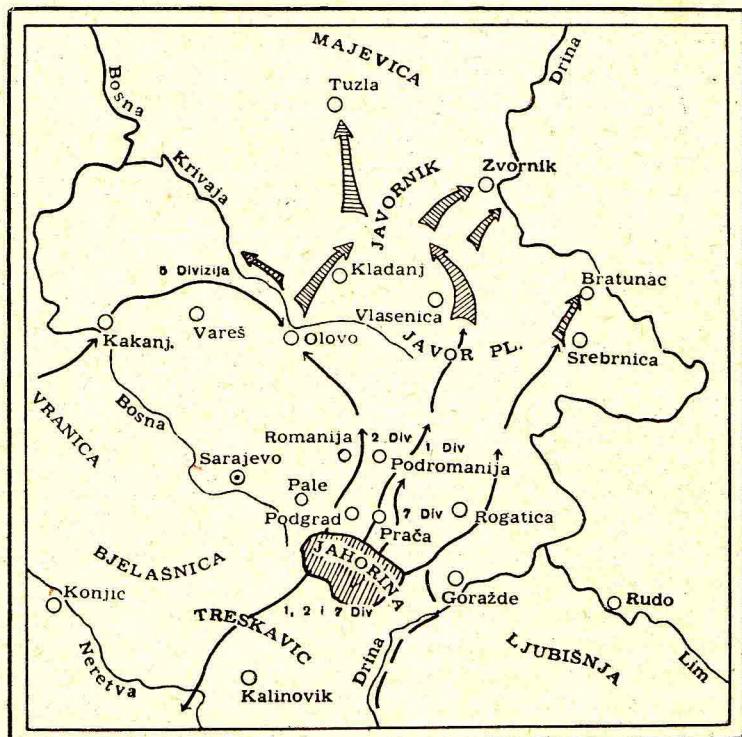
Ovakav raspored je uglavnom ostao sve do izbijanja na liniju: Nevesinje — Ulog — Kalinovik, s tim što je 3 divizija, poslije uspješne odbrane kod Konjica protiv 718 divizije, prebačena na čelo i obrazovala desnu kolonu maršmanevarskog poretka, a 2 divizija ojačana 1 proleterskom brigadom. Kod Kalinovika je i čitava 1 divizija izašla u visinu čela, tako da se formirao konačni maršmanevarski poredak Udarne grupe sa 1, 2 i 3 divizijom u prvom i 7 i 9 divizijom sa Centralnom bolnicom u drugom ešelonu, sve do njenog izbijanja na liniju Gacko — r. Drina — Goražde.

Raspored Grupe prilikom forsiranja Neretve i docnije do r. Drine ima sve karakteristike nastupne maršmanevarske kare, u čijoj se sredini nalazila Centralna bolnica. Front probaja kare postepeno se širio — 15 km (od Glogošnice do Ostrošca), do 50 km (na liniji Nevesinje — Kalinovik) i, najzad, oko 80 km na r. Drini — tako da se ovdje mogao ispoljiti pun zamah ofanzivnih operacija u pravcu Sandžaka i Crne Gore. To znači da je cijela druga etapa, od Neretve do Drine, imala karakter nastupnog maršmanevra sa osnovnim ciljem da se snage Udarne grupe, poslije uspješno tučene bitke na Neretvi, izvedu u široki operativni prostor, a u duhu strategiske ideje koju je Vrhovni štab donio još decembra 1942 i konkretizovao 27 januara 1943 godine. Dakle, ovaj maršmanevar je bio podređen opštoj ideji strategiske ofanzive u Sandžak, Crnu Goru i dalje u Metohiju, a u pogledu redoslijeda izvršenja zadataka vremenski podijeljen u dvije etape, između kojih je tučena bitka na Neretvi i kod Gornjeg Vakufa. Prva maršmanevarska etapa ima jasno izraženo marševsko obilježje, naime, marševski poredak je širok i sračunat na zajedničku i jednovremenu upotrebu snaga tek u dolini r. Neretve, dok je druga etapa marševsko-borbenog karaktera, u kojoj Udarna grupa maršmanevarskom karom, kao maljem, probija put ka r. Drini.

Ovaj maršmanevar je omogućio grupisanje naših glavnih snaga koje su bile dekoncentrisane na prostoriji na kojoj se u dатoj etapi Revolucije tukla odlučujuća bitka. On je prethodio protivofanzivi, a zatim ofanzivi, čiji je sastavni dio, ustvari, i bio. U ovom primjeru maršmanevar sadrži mnoge elemente ofanzive; njime su se, zapravo, pripremali uslovi za ofanzivu, odnosno protivofanzivu. Njime su glavne oružane snage Revolucije, poslije gubitka jedne slobodne teritorije, oslobođale novu, još veću teritoriju. A slobodna teritorija je bila važan faktor u učvršćivanju Revolucije, jer se bez nje i naroda na njoj nije moglo ići dalje. Zato se jednom usađene i prihvaćene ideje Revolucije nisu gasile i nestajale gubitkom neke slobodne teritorije, već je ona ponovo oslobođana sopstvenim snagama, koje su ostajale na njenom tlu. Tako su, naprimjer, jedinice 1 bosanskog korpusa poslije Četvrte neprijatelj-

ske ofanzive — čim su neprijateljske divizije prošle — oslobodile Zapadnu Bosnu, a jedinice 1 hrvatskog korpusa dijelove Hrvatske.

Vrhovni štab je sve do polovine 1943 godine bio jedini nosilac i realizator ovakvih operativno-strategiskih manevara i dejstava onih snaga kojima su rješavani ključni zadaci Revolucije. Najzad, u našim uslovima, maršmanevarska dejstva su izvođena u najprostijem obliku — marševanjem pješke — zato što drugih sredstava nije bilo, sem izuzetnih slučajeva. U težim situacijama je ostavljano i teško pješadiško naoružanje, jer je i ono smetalo daljem izvođenju pokreta. Vrhovni štab je redovno uspijevao da dovede jedinice na prostoriju sa koje su, bez obzira na naoružanje i ostalu opremu, bile u stanju da nanose snažne ofanzivne udarce po neprijatelju koji je bio uvijek bolje opremljen i naoružan. Slične karakteristike imao je i maršmanevar Grupe udarnih divizija u Istočnoj Bosni, juna 1943 godine (vidi skicu 4).

Skica 4 — Maršmanevar Grupe udarnih divizija u Istočnoj Bosni
(juni 1943 god.)

Maršmanevri u posljednjoj etapi našeg rata

U drugoj polovini 1943 godine opšta situacija na evropskom, a posebno na jugoslovenskom ratištu, iz osnova se izmjenila. Poslije krupnih pobjeda

u prvoj polovini ove godine NOP je dobio pravno priznanje od vlada anti-hitlerovske koalicije, a Revolucija je savladala početne teškoće i primila opštarnodni oslobođilački karakter u svima krajevima naše zemlje. Kapitulacija Italije omogućila je da se oslobođilačka armija naoruža i opremi, da primi u svoje redove još nekoliko stotina hiljada boraca i da se formiraju nove divizije i korpusi. Tada je već bio prošao period razvoja Revolucije u kome je Vrhovni štab vršio direktnu pomoć Udarnom grupom. Pošto su korpsi, negdje i divizije, a kasnije i armije, postali nosioci operativnih i strategiskih dejstava, ofanziva i protivofanziva, prirodno je što maršmanevre, kao operativno-strategiske radnje, susrećemo sve češće i češće u sprovođenju odgovara-jućih zadataka koje je postavljala Revolucija, odnosno Vrhovni štab kao njeno najviše vojničko tijelo. U takva dejstva možemo uvrstiti, naprimjer, maršmanevar 2 proleterske divizije iz Istočne Bosne u Crnu Goru, avgusta 1943 godine; 1 proleterske divizije iz Istočne Bosne preko Zapadne Bosne u Dalmaciju, u periodu juli — septembar 1943 godine; 14 proleterske divizije u Štajersku, januara 1944 godine; 1 proleterskog i 12 korpusa u Srbiju, u ljetu 1944 godine; 8 korpusa pred Mostarsku operaciju; 4 armije pred Tršćansku operaciju; 2 armije iz doline r. Vrbasa u dolinu r. Kupe (aprila 1945 godine), itd. itd.

Maršmanevarska dejstva u završnoj etapi Revolucije, tj. u etapi konačnog oslobođenja naše zemlje, bila su veoma raznolika; bogata po oblicima izvođenja i složenijim operativno-strategiskim idejama, tim prije, što je teritorijalni rat sve više i više dobijao odlike frontalnog rata, dok konačno nije potpuno prerastao u novi kvalitet. Sada su naši maršmanevri, pretežno nastupnog karaktera, izvođeni preko oslobođene i neoslobođene teritorije. Snage Revolucije u čitavoj zemlji bile su toliko ojačale da više, uglavnom, nije dolazilo do gubitaka oslobođene teritorije. Naprotiv, one su bile toliko snažne da su bile u stanju da i u onim već rijetkim oblastima preuzmu inicijativu i prijeđu u odlučnu ofanzivu. S druge strane, poslije Pete ofanzive neprijatelj nije mogao kao ranije da izvodi neku sasređeniju ofanzivu, već je zbog promjene odnosa snaga morao rasparčavati svoje snage koje nijesu mogle ozbiljnije da ugroze ili zadrže uspon Revolucije u ma kojem kraju naše zemlje.

Međutim, kod nas je bio i poneki neuspis maršmanevar, kako po samom izvođenju, tako i po krajnjem cilju, kao, naprimjer, onaj 14 proleterske divizije u Štajersku, januara 1944 godine (koji se u našoj štampi stavila u kategoriju proboga). Naime, Glavni štab Slovenije je krajem 1943 godine u Beloj Krajini prikupio, reorganizovao, preoružao i ospособio za pretstojeći zadatak 14 diviziju. Ona je imala tri brigade, jačine oko 1.200 boraca, 2 pt topa, 9 bacača 82 mm, 18 bacača 45 mm, 12 teških mitraljeza i 35 puškomitraljeza, sa prosječno po 150 metaka na pušku, 800 na puškomitraljez i 5.000 na mitraljez — dakle, to je bila brojno slaba, ali za naše uslove vrlo dobro naoružana divizija.

Prema krajnjem operativnom cilju koji joj je postavio Glavni štab Slovenije, divizija je imala da izvrši iznenadni pokret iz Bele Krajine do Štajerske, da prodre u Štajersku, da pruži pomoć jedinicama Štajerske operativne zone u daljem razvoju Revolucije i da ovim dejstvima rastereti pritisak nje-

mačkih snaga na oslobođenu teritoriju u Dolenskoj. To je bio veoma dugačak operacijski pravac, jer je divizija, da bi stigla u Štajersku, tj. na prostoriju odakle je tek trebala da otpočne njena ofanzivna uloga, morala ići preko Slovenije i Hrvatske, u velikom poluluku oko Zagreba na r. Sutlu. Ona je 8 januara krenula preko Žumberka — Pokuplja — Turopolja, prešla r. Savu, ušla u oslobođenu Čazmu i preko Svetog Ivana — Žabno izbila na Kalnik, a odatle preko Ivanšćice i za ukupno 29 dana marša stigla na r. Sutlu i sjeverno od Klanjeca prešla »granicu« između Njemačke i NDH. Iako je u toku maršmanevra vodila manje borbe, ipak je divizija zbog teških vremenskih nepogoda izgubila oko 80 boraca i rukovodilaca, dok su ostali bili zamorenici, bez dobre odjeće i obuće koju su pocijepali po raskaljanom zemljisu Pokuplja, Turopolja i Zagorja.

Pošto maršmanevrom nije postignuto iznenađenje, Njemci su dočekali diviziju jakim snagama odmah čim je prešla preko Sutle, tako da je u toku februara bila primorana da vodi neobično teške odbrambene borbe sa nadmoćnjim neprijateljem, pod surovim uslovima mraza, visokog snijega, bez obuće, odjeće i municije i da pri tome štiti veliki broj ranjenika. Ona je u ovim borbama imala 318 ranjenih i smrznih, 350 poginulih ili nestalih, tj. preko polovine brojnog stanja divizije. Od njene stoke nije ostalo skoro ništa, a ostavljeno je i sve teško pješadisko naoružanje.⁴⁾

Iz izloženog se može zaključiti da maršmanevar ne smije biti sam sebi cilj, već se uvijek mora podređivati operativno-strategiskoj zamisli napadnih ili odbrambenih dejstava. U ovom slučaju maršmanevarske pravac bio je isuviše dugačak i težak, a nije bila obezbijeđena ni tajnost, odnosno iznenađenje, tako da je neprijatelj dočekao diviziju baš tada kada je iznenađenje trebalo da odigra važnu ulogu.

*

Na iznijetim primjerima prikazao sam kako je naše rukovodstvo u toku NO rata primjenjivalo veoma raznolike i bogate forme vojnih dejstava, kako su se ona razvijala, rasla, poboljšavala i dobijala raznolike oblike, zavisno od toga kakvim su snagama izvođena i kakvi su zadaci rješavani. Pošto se može dobiti utisak o težnji da se prikazani primjeri maršmanevara uklope u neke ranije poznate šablone, da bi se dokazala njihova opravdanost, ovdje ću iznijeti još neke misli o tome. Prije svega, svi naši napor u toku NO rata bili su usmjereni da se neprijatelj tuče svuda i na svakom mjestu, da se kroz razne oblike vojničke aktivnosti izgrađuje i povećava naša oružana sila i da se s osloncem na nju postepeno rađaju, grade i jačaju organi nove države na političkoj platformi koja će odgovarati stremljenjima svih naših naroda. Zato su i taktika i strategija upotrebe oružanih snaga bile veoma različite i bogate. Nijedan od primjera maršmanevara koje sam iznio ne obuhvata samo one jedinice koje su direktno učestvovale u njegovom izvođenju. Njihova sadržina je mnogo šira. Sa svakim maršmanevrom su povezivana i usklađivana

⁴⁾ Vojnoistoriski glasnik, br. 1/53 god., iz članka »Proboj 14 divizije u Štajersku«.

dejstva svih snaga Revolucije (političkih, partizanskih i regularnih). Time se jedino može tumačiti činjenica da je svaki izvedeni maršmanevr bio preduslov za široki zamah ofanzive, koja je obezbjeđivala nove oslobođene teritorije, priliv hiljade novih boraca i formiranje novih jedinica. Time su se učvršćivali korijeni narodne vlasti, sticala se nova politička i vojnička iskustva, tako da je sve to kao plima narastalo i omogućavalo stalni kvalitativni i kvantitativni uspon Revolucije u zemlji.

U razmatranju maršmanevra Grupe udarnih divizija u Četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi (kao i u ostalim primjerima) ograničio sam se, uglavnom, na one jedinice koje su ga neposredno izvodile. Međutim, njegova osobenost ogleda se i u tome što su u izvršenju toga teškog i krupnog zadatka neposredno učestvovale sve jedinice 1 bosanskog i 1 hrvatskog korpusa, a posredno i sve ostale oružane snage u zemlji: partizanski odredi, grupe, ostale regularne jedinice, kao i hiljade aktivista na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji. Ako pogledamo hronologiju događaja u tom periodu, vidjećemo da u krajevima gdje je Revolucija uhvatila korijena nije bilo mjesta, neprijateljskog uporišta, željezničke pruge itd. koji nijesu bili napadani, na koje nije na ovaj ili onaj način vršen vojnički pritisak i nijesu vezivane neprijateljske snage koje su itekako bile potrebne tamo gdje se odvijala odlučujuća bitka. Maršmanevr Udarne grupe je bio samo dio cjeline, dio opšte protivofanzive, odnosno ofanzive na cijelom jugoslovenskom ratištu. Ako se na njega gleda u takvom svijetu, onda, da ne ulazimo u ostale kvalitete rukovođenja i kvalitete jedinica Udarne grupe, možemo uočiti koliko je ogromnu pomoć pretstavljalo jedinstvo misli i akcija, osjećaj odgovornosti svih štabova i partiskih rukovodstava koje su povezivale nevidljive niti naše Partije. Takvo jedinstvo misli izgrađivalo se kroz ranije borbe, kroz shvatanja da treba učiniti sve za uspjeh Udarne grupe, čije su jedinice nosile najveći teret Revolucije u dатој etapi njenog razvoja. Zbog toga se naša maršmanevarska dejstva ne mogu, niti smiju, samo upoređivati ili uklapati u bilo kakve klasične okvire da bi se time dokazala njihova vojno-naučna opravdanost, već se moraju posmatrati iz naših uslova, naših mogućnosti izvođenja. To ne znači da treba negirati svojstva koja su zajednička sa klasičnim maršmanevarskim radnjama.

Postavlja se pitanje: zašto se izraz »maršmanevr« javlja tek u posljeratnim analizama, naročito posljednjih godina, i zašto se u toku izvođenja odgovarajućih dejstava u našem ratu nije upotrebljavao?

Maršmanevr nije i ne smije da bude sam sebi cilj. On je samo sastavni dio operativno-strategiske kategorije dejstava kojima je podređen i kojima stvara uslove za njihovo uspješno ostvarenje. A pošto maršmanevr u uslovima teritorijalnog rata pretstavlja uvodni dio svake ofanzive ili protivofanzive, prirodno je što su dejstva maršmanevarskog karaktera u toku rata, a i u posljeratnim analizama, uvršćivana u jednu od ovih dviju operativno-strategiskih radnji. Ona se u našoj štampi ponegdje imenuju terminom »pohod« (»pohod« proleterskih brigada u Bosansku Krajinu 1942. g.) ili »prodor« (»prodor« u Hercegovinu poslije Četvrte neprijateljske ofanzive), jer pohod sadrži neke karakteristike maršmanevra. Dok pohod izražava pretežno politički karakter izvršene radnje, kome nedostaje vojničko-borbeni karakter, dотле je

prodor borbeno-marševska radnja taktičkog, pa i operativnog karaktera, u kojoj napad ima odlučujuću ulogu, razumije se pod specifičnim uslovima (okruženje, neprekidan front neprijatelja, stalni neprijateljski napadi u toku izvršenja, itd.).

Iz dosadašnjeg izlaganja proizilazi da su naša maršmanevarska dejstva po krajnjim operativno-strategiskim ciljevima bila slična sa dotada poznatim maršmanevrima i da su se više ili manje razlikovala ne samo po načinu izvođenja, po njihovoј unutrašnjoj strukturi i okolnostima pod kojima su se razvijala, nego i po rezultatima. Strategija naše Partije u rukovođenju Revolucijom je pomoću ove kategorije dejstava prvenstveno obezbjeđivala uslove za sprovođenje političkih ciljeva. Njeni neposredni rezultati su bili: dalje jačanje armije, kao oružane avangarde Revolucije, koja je u daljem razvoju stvarača uslove za nove strategiske poteze. Tako je bilo sve dотle dok je odnos snaga bio na strani neprijatelja, a kada se taj odnos izravnao i izmijenio u korist snaga Revolucije, maršmanevri su primili prvenstveno vojnički karakter i obezbijedili konačan obračun sa neprijateljem i prelaz u generalnu ofanzivu, a time i punu pobjedu Revolucije.

Iz primjera NOR-a može se zaključiti da će teritorijalni rat i u budućnosti postojati paralelno sa frontalnim ratom. Ako se bude primjenjivao u još savršenijim formama, on će, svakako, poslužiti kao uspješan način otpora onih zemalja koje neće biti u stanju da odbrane svoju teritoriju od agresora frontalnim otporom, ili koje u toku odbrane svoje nezavisnosti budu dovedene u takvu situaciju koja se po shvatanjima do prošlog rata, a kod nekih vojnih krugova i danas, svršava kapitulacijom. Ako se za vrijeme mira izvrše opsežne pripreme za vođenje teritorijalnog rata, uporedo sa pripremama regularne armije za suzbijanje agresora, onda kapitulacije u dosadašnjem smislu riječi neće i ne može biti. To će istovremeno biti i pouka napadaču da neće moći baciti žrtvu na koljena i dobiti rat samo time što će upotrebor nadmoćnije tehnike ili novih vrsta naoružanja probiti front i promarširati uzduž i poprijeko napadnute zemlje. Naprotiv, tek tada će za agresora nastati novi rat, jer će u »okupiranoj« zemlji morati da drži velike snage, koje će biti bespomoćne pred silinom otpora i mržnjom branioca — napadnute zemlje. Ovaj otpor će stalno narastiti i u konačnoj etapi primiti oblike frontalnog rata, sa kojim će neminovno doći i do potpune kapitulacije agresora.

Na iznijetim primjerima vidi se neobično velika pokretljivost ne samo u taktičkim nego i u operativno-strategiskim okvirima, koja je bila primarna za postizavanje tako značajnih uspjeha. Istina, ovakva pokretljivost je proizilazila iz uslova i potreba teritorijalnog rata, ali je mogu i moraju primjenjivati jedinice u uslovima frontalnog rata, naročito u budućnosti kada će zbog upotrebe novih vrsta naoružanja još više porasti njena uloga kao osnovnog uslova za uspješan manevr.

Ovakvu pokretljivost je, po mome mišljenju, uslovilo nekoliko elemenata. Prije svega, elastična formacija naših jedinica omogućavala je nošenje minimalnih količina materijalnih potreba, tako da su jedinice bile veoma pokretljive. S druge strane, solidna organizacija teritorije za snabdijevanje i ostale pozadinske zadatke omogućavala je jedinicama da uvijek, a naročito u

težim situacijama, podmire svoje najnužnije potrebe. Suprotno tome, Centralna bolnica i veliki zbijeg u toku Četvrte ofanzive usporili su ofanzivnu moć Udarne grupe i ofanzivnu bitku pretvorili u defanzivnu — bitku za ranjene. Naše jedinice su bile izrazito pokretljive i zato što su veoma vješto koristile noć za izvođenje taktičkih, pa i operativno-strategiskih radnji. Ustvari, noć je u Narodnooslobodilačkom ratu skoro potpuno zamjenjivala dan, jer su se borci i jedinice u cijelini osjećali sigurnije u izvršavanju zadataka noću nego danju. Zato bi mirnodopskoj noćnoj obuci trebalo pokloniti mnogo više pažnje, tim prije što će noć ubuduće vjerovatno imati mnogo veći značaj nego ranije. Ovom obukom bi trebalo obuhvatiti sve jedinice i sve taktičke radnje, kako bi se ljudstvo navikavalo i sticala potrebna iskustva. Svakako, trebalo bi vršiti i izvesne modifikacije za što efikasniju upotrebu one tehnike čija je primjena noću donekle ograničena. Najzad, naše jedinice su bile pokretljive i zato što je organizacijski proces rada u štabovima bio kratak i jednostavan. Zato bi i u današnjim uslovima ovaj proces (koji je još uvijek dugačak) trebalo uprostiti i skratiti vrijeme za donošenje odluke i njeno sprovećenje u život. Praksa Vrhovnog štaba koja je sprovedena u Bici na Neretvi i ofanzivi u Istočnoj Bosni (juna 1943) omogućavala je koncentraciju jedinica pred ofanzivu — bitku po vremenu a ne po prostoru, s tim što se pri tome ipak mogao obaviti i čitav organizacijski proces. To znači da su naše velike koncentracije, kao skupan cilj, bile samo za najkraće moguće vrijeme izložene neprijateljskoj avijaciji.

Ovo su, po mome mišljenju, samo neka važnija iskustva, koja su donekle i dosada zapažena, ali koja po svome značaju u budućnosti zasluzuju da se još podrobnije analiziraju i uzimaju u obzir u izvođenju mirnodopske obuke, kao i pri rješavanju ostalih pitanja vezanih za izgradnju Armije.

ПУКОВНИК ВУКОСАВ ШУНДИЋ

НЕКА ПИТАЊА МАНЕВАРСКЕ ОДБРАНЕ ПЕШАДИСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Карактер задатка, односно циљ који се жели постићи у одбрани, као и конкретна ситуација, условљавају начин организације и метод извођења одбране. Према овоме и маневарска одбрана у суштини није ништа друго него примена једног од метода одбране који најбоље одговара датој ситуацији.

Пешадиска дивизија, било да је самостална или у саставу корпуса (армије), најчешће изводи маневарску одбрану на одређеном правцу за рачун неке више јединице, са задатком да заштити њене снаге које врше концентрацију, организују одбрану у дубини, припремају се за офанзивна дејства и сл. У свима овим случајевима конкретан задатак дивизије начелно садржи: правац (зону) који дивизија треба да затвори, на којој дубини и за које време. Ово значи да је већ самим задатком слобода маневра пешадиске дивизије ограничена како по дубини, тако и временски.

Ако садржини задатка додамо и остале елементе ситуације (стање код непријатеља, земљиште, итд.) и детаљно их проанализирамо, можиће се организација и извођење ове одбране у одређеним границама дејства прилагодити стварној ситуацији и ослободити сваког шаблона, нарочито у погледу примене познатих норми између поједињих линија отпора и „автоматског“ преношења борбе са једне линије на другу.

И поред тога што ће се тежити да се у границама добивеног задатка одгodi решење борбе и да се што више сачува борбена способност дивизије за извођење одбране на целој дубини, командант дивизије биће принуђен да на поједињим положајима пређе и у отсудну одбрану, што се нарочито односи на поједиње делове дивизије (пукове и батаљоне). Јер, маневарску одбрану за дивизију у целини не морају да изводе на целој дубини одбране и њени поједињи пукови, а још мање батаљони. Уколико је јединица која изводи маневарску одбрану већа, утолико овај принцип долази до јачег изражаваја.

Организација маневарске одбране под у односу на отсудну одбрану има низ специфичности по многим питањима, као што су: почетни борбени поредак, механизам извођења маневарске одбране, организација поједињих линија у дубини и дубина на којој под може успешно изводити маневарску одбрану. Пошто су гледишта на напред наведена питања различита, а како ни постојеће правилске одредбе

не расветљавају довољно ове проблеме, то ћу по њима и изнети своје мишљење.

При постројавању борбеног поретка у ма ком виду борбе треба увек тежити да он што боље одговара конкретној ситуацији. У маневарској одбрани мора се водити рачуна о њеним специфичностима, које се, углавном, огледају у томе што је њен фронт начелно знатно шири и што се одбрана најчешће изводи по правцима на којима крила и бокови често нису наслоњени на сопствене снаге, тако да их је могуће обухватити, а некијут и обићи. Поред изнетог, на постројавање борбеног поретка имаће знатног утицаја дубина зоне на којој ће се изводити маневарска одбрана, време њеног трајања и карактер земљишта. Уколико је фронт шири и земљиште на одбранбеној зони пролазније, утолико је и овај проблем тежи, и обратно. У оваквој ситуацији командант дивизије биће принуђен да своје снаге распоређује по фронту, тежећи да затвори најизразитије правце у зони дејства и водећи при томе рачуна да ове снаге одговарају важности дотичних праваца. Овакав начин поседања по фронту захтева знатно веће осамостаљење пукова и батаљона на појединим правцима но што је то случај код отсудне одбране. Код теже пролазног земљишта, где су поједини правци непријатељског дејства углавном каналисани, самосталност потчињених јединица долази до већег изражаваја. Због тога оне треба да буду у потпуности способљене за самостална дејства — слично нападним колонама у нападу. Ово је потребно нарочито због тога што ће опште резерве тешко моћи интервенисати на свима правцима (изузев моторизованих снага на добро комуникативном земљишту). С друге стране, шири фронт начелно захтева и већу дубину почетног борбеног поретка него код отсудне одбране, зато што је потреба за интервенцијом резерви у више праваца већа и што ће оне из дубине моћи лакше и брже ступити у дејство него кад су на мањем отстојању од прве линије.

Основу борбеног поретка у дивизији чини распоред пешадијских пукова и батаљона (издвојених под непосредном командом команданта пд), који се, каообразно ситуацији, распоређују једновремено на две или три узастопне линије и, у духу раније изнетог, ојачавају за самостална дејства. Ако нас у почетном борбеном поретку раздава већи простор од непријатеља, биће корисно да се у претпоставе истуре предњи и извиђачки одреди, чији би задатак био, поред осталог, да благовремено откривају правце надирања главних непријатељских снага. Уколико је мања дубина извођења маневарске одбране и дуже време њеног трајања, утолико и почетни борбени поредак пд може бити сличнији борбеном поретку у отсудној одбрани, пошто ће карактер дејства пд у оваквој ситуацији бити отсуднији, јер се ради о стварању потребног времена.

Ако дивизија има у своме саставу и тенкове, онда их, по мом мишљењу, треба употребити са општом резервом (другим ешелоном), због чега их у почетном борбеном поретку треба поставити у близини рејона опште резерве. Дивизиски ПОЗ и ПТР били би начелно оријентисани према највероватнијим тенко-опасним правцима, стим што

би се њихови ПТ рејони налазили на нешто већој дубини него у отсудној одбрани. Основни ватрени положаји ДАГ-а требало би да се налазе на приближно истим удаљењима као и у отсудној одбрани, како би својом ватром могао успоравати надирање непријатеља на што већој даљини.

Однос снага на првој, другој и трећој линији може бити веома различит и у овоме смислу тешко је унапред поставити неку утврђену шему. Зато ће се за сваку конкретну ситуацију ово питање решавати различито.

С обзиром на важност упорности при првом сусрету са непријатељем, по моме мишљењу, треба бирати најјачи тактичко-топографски положај за прву линију и за њену одбрану у самом почетку одређивати одговарајуће снаге и средства, које ће бити јаче од снага на другој линији, односно снага одређених у општу резерву (II ешелон).

Многи сматрају (а то и правилске одредбе предвиђају) да почетним дивизиским борбеним поретком (без обзира на ситуацију) треба поседати две тактичке линије, иако ће бити случајева да се почетни борбени поредак дивизије мора постројити и у три линије, нарочито онда ако непосредно позади друге линије постоји нека природна препрека (негазана река, теже пролазно земљиште са ограниченим бројем пролаза, итд.), или ако сама дубина просторије наводи на постројавање почетног борбеног поретка у три линије.

Ако би постојала могућност да непријатељ својим брзим продором набаци дивизију на реку, онда се на важнијим прелазима морају благовремено одредити извесне снаге које би организовале мостобране и својом борбом на њима омогућавале пребацање осталих снага дивизије на супротну обалу. Јачина снага за одбрану мостобрана зависила би од конкретне ситуације, а у првом реду од карактера земљишта, тј. од тога да ли оно пружа непријатељу могућност брзог избијања на реку или не. У сваком случају њихова би јачина, начелно, морала да иде на уштрб јачине снага на првој линији, а ако би ситуација захтевала да се почетни борбени поредак построји у три линије, онда и на рачун посаде на трећој линији.

Ако би се позади друге линије отпора налазило тешко пролазно земљиште са ограниченим бројем пролаза, којима би непријатељ могао овладати и ваздушним десантима, онда би на овој линији требало имати посаду чија би јачина, начелно, била слабија од снага на једној од прве две линије. Зато би снаге на овој линији у конкретном случају имале улогу противдесантне резерве, уколико би се уопште појавила потреба за овом резервом. Исто тако, ако би се у току извођења одбране у дубини појавиле узастопне топографске препреке са ограниченим пролазима којима би непријатељ могао овладати нападом из ваздуха, онда би се снаге дивизије могле једновремено наћи распоређене на три узастопне линије. Према свему изложеном, дубина почетног па и борбеног поретка пешадиске дивизије у току боја може достизати и до 20 км.

Ни у једној тактичкој радњи нема веће потребе за еластичним борбеним поретком него у маневарској одбрани, нарочито на добро пролазном земљишту. Због веће ширине фронта непријатељ ће увек тежити да обиђе јаче поседнуте правце и да се пробије кроз слабије брањене међупросторе или преко крила са циљем да избије у позадину браниочевих снага на првој линији. Некад ће он тежити да изманеврише и снаге на другој (трећој) линији и да на тај начин у потпуности компромитује одбрану. Да би се ово спречило, неопходно је да се борбени поредак што пре прилагоди новоствореној ситуацији и да се активним дејствима снага на првој линији и резерве заустави прдор непријатеља и омогући даље успешно вођење одбране. Успех у прилагођавању борбеног поретка новој ситуацији умногоме зависи од правилне организације садејства између елемената борбеног поретка и добро организоване везе. При томе би делови борбеног поретка који затварају поједине правце (више или мање одвојене), ако не би били нападнути, требало да садејствују нападнутим снагама на суседним правцима, првенствено својим бочним ударима, и да заједно са дивизиском резервом затварају непријатељске продоре и консолидују одбрану на другој (трећој) линији. Да би се заиста могао прилагодити свакој ситуацији у току боја, борбени поредак дивизије у целини (као и појединачни његови делови) мора имати много већу еластичност него у отсудној одбрани. Например, не може се успешно и брзо маневрисати ПТ оруђима у саставу батаљона ако су она постављена у ПТ чврору по истим принципима по којима се постављају у отсудној одбрани или ако се садејство између пукова и батаљона не може брзо остварити зато што су они чврсто везани за одбрану својих отсека и реона као и у отсудној одбрани.

Маневарску одбрану могу успешно да изводе само јединице веома високог морала. Њихов старешински састав треба да располаже солидном војном спремом, да је умешан у руковођењу јединицама, лично храбар и да може иницијативно доносити најцелисходније одлуке у конкретним ситуацијама. Зато задржавање надмоћнијег непријатеља до одређеног времена и одржавање борбене способности својих јединица захтевају веома велику умешност у правилној процени ситуације и у руковођењу бојем. Целисходно извођење ове одбране не трпи никакав унапред припремљени шаблон, као што је, например, онај који неки препоручују „да снаге са прве линије треба, уз прихват снага са друге линије, да иду искључиво на трећу линију“, нарочито ако се такав поступак у току борбе стално понавља. Уствари, за даља дејства ових снага, по мом мишљењу, постоје и друге комбинације и варијанте, као: пружање отпора на простору између прве и друге линије, делимично појачање друге линије, повлачење јачих снага на трећу линију и остављање њихових делова између друге и треће линије и сл. Истакао сам да маневарска одбрана не трпи никакву утврђену шему, али то не значи да не треба за сваки конкретан случај унапред створити план за извођење ове одбране. Напротив, целисходан план је увек неопходан и потребно га је са великим стузионишћу разрадити.

Сам механизам извођења маневарске одбране зависиће углавном од задатка пд, земљишта и обостраног односа снага. Уколико нека дивизија треба да задржава непријатеља мање времена и на већој дубини (што јој пружа већу слободу маневра) утолико ће се њен начин извођења одбране разликовати од начина одбране неке друге дивизије која мора дуже и на мањој дубини да издржи у борби. Док ће у првом случају ређе долазити до отсуднијег ангажовања и бити могуће еластичније извођење одбране, дотле ће у другом случају бити готово редовна појава да се поједини делови дивизије отсудно ангажују у борби. Исто тако ће на извођење ове одбране имати знатног утицаја и земљиште својим карактером (испресецано, покривено, пролазно, итд.), као и однос обостраних снага (нарочито величина непријатељских оклопних и моторизованих јединица).

Мада испресецано и покривено земљиште пружа енергичном нападачу повољне услове за напад (обухвати, обиласци, убаџивања, итд.), ипак је оно веома повољно за извођење маневарске одбране, пошто је на њему знатно лакше извлачење испод удара непријатељских надмоћнијих снага и могуће да се непријатељу разним заседама или прикривеним ударима у бокове припреме не само многа изненадења него и да се натера на већу обазривост и методичност у раду, а самим тим и на губљење у времену. Поред тога, на оваквом земљишту дивизија је у стању да у боју пружи знатно већу упорност и да сачува своју борбену способност, пошто сваки брежуљак и свака шумица могу да претстављају за њене поједине делове погодне тактичке линије за давање што жилавијег отпора.

Маневарско земљиште у знатној мери отежава извођење маневарске одбране, нарочито преношење борбе са једног положаја на други ако је однос снага неповољан и ако непријатељ располаже оклопним јединицама. Зато у оваквим случајевима треба користити насељена места, шуме, канале, реке итд., и, уколико је могуће, благовремено их припремити за одбрану. Пошто ће се брачиочеве снаге на оваквом земљишту тешко одвајати од непријатеља у току дана, биће нужно да издрже у борби до пада мрака. То може довести до њиховог јачег ангажовања, па и до окружења појединих њихових делова. Због тога у оваквим условима треба благовремено припремити план за пробој из окружења, и то по могућству одмах по паду мрака, како би се окружени делови што пре спојили са оним снагама дивизије, које су успеле да се раније одвоје од непријатеља.

Код извођења маневарске одбране најтеже је правилно одредити степен упорности у борби и почетак извлачења на једну од следећих линија. Многи сматрају да се извођење маневарске одбране не разликује од повлачења под борбом од линије до линије, иако се ова два поступка, по моме мишљењу, у погледу њихових циљева битно разликују. Док се повлачење под борбом изводи у оквиру отступања јединице која тежи да се што пре извуче из додира са непријатељем и у позадини поседне нове положаје у циљу стварања повољнијих услова за даље дејство; дотле дивизија у маневарској одбрани има као основни циљ да за одређено време и на датој дубини задржи не-

пријатеља. Али, без обзира на наведене циљеве, код обе тактичке радње истоветан је начин одвајања од непријатеља, па било да је решење пао или не. Сам механизам маневарске одбране наступа онда кад дивизија отпочне да се извлачи под борбом испод удара надмоћнијих непријатељских снага. При томе се борба не води само на одређеним линијама него и на простору између њих, стим да главне снаге дивизије на самим линијама, као најпогоднијим положајима, увек пружају и најјачи отпор.

При одвајању од непријатеља било би најбоље да батаљони својим резервама прихватају чете из отпорних тачака са предњег краја, и то не само ватром него и противнападима (нарочито на покривеном и испресецаном земљишту). Ако је линија батаљонских резерви повољна за давање јачег отпора, треба тежити да се на њој задржи део снага из отпорних тачака са предњег краја ради појачања и продужења отпора, а остатак снага упутити на следећу линију прихвата позади линије батаљонских резерви. Удаљеност ове линије од линије батаљонских резерви зависи у првом реду од земљишта, од брзине продора непријатељских снага и од тога да ли је оне могу бочно угрозити. Однос снага по појединим линијама отпора стално ће се мењати према конкретној ситуацији, али у току борбе треба тежити да се свака повољна тактичка линија искористи за пружање што јачег отпора са одговарајућим снагама и средствима. У овој фази је најважније да упорност на појединим линијама буде у складу са задатком и чувањем борбене способности батаљона. Пошто су одбранбени рејони батаљона (отсеци пукова и зоне дивизија) у маневарској одбрани начелно нешто веће дубине но у отсудној одбрани, то је могуће да батаљони у првом ешелону пука до линије пуковских резерви имају три, па и више линија отпора, поред низа погодних теренских ослонаца на појединим међулинијама. Јако батаљони у току борбе на појединим линијама у дубини неће имати све оне елементе борбеног поретка које су имали у почетном борбеном поретку, ишак треба тежити да на најпогоднијим линијама отпора задрже главни део својих снага и средстава и да њихов борбени поредак буде што сличнији почетном.

У овој фази борбе пуковске резерве могу интервенисати активно (уколико то захтева ситуација) или извршити прихват на својим линијама. Преношењем борбе на линије пуковских резерви (уколико су повољне за давање јачег отпора) треба тежити да се на њима распореде снаге и средства пукова, и да се њихови борбени пореци не разликују много од почетних борбених поредака, тако да имају све елементе одбранбених отсека. Сам механизам извођења борбе у оквиру пукова заснивао би се, углавном, на оним принципима који су већ изнети за батаљон. Према томе, цео простор у оквиру дивизије између предњег краја почетног борбеног поретка и предњег краја друге или следећих линија треба да буде испуњен низом узастопних борби пукова у првом ешелону дивизије. Применом оваквог начина дејства не би било „аутоматског“ преношења борбе са једне линије на другу, него би се борба водила на целој дубини за сваки погодан положај.

У погледу извођења одбране, све што је речено за пукове начелно важи и за дивизију, нарочито у погледу ангажовања резерве и тежње да се преношењем борбе на једну од следећих линија њен борбени поредак ближи почетном борбеном поретку са свима елементима одбранбене зоне.

И поред свега настојања команде дивизије да се на свакој од узастопних линија пружи јачи отпор па и задржи даље непријатељско надирање, често се у томе неће успети, јер се поједине линије (иако погодне за одбрану) неће моћи посести јачим снагама него само слабијим деловима за прихват, док ће главне снаге пренети тежиште борбе на неку другу линију у дубини одбране.

Нарочити проблем при извођењу маневарске одбране на маневарском земљишту претставља лакша употреба нападачевих оклопних снага. Зато у оваквим условима дивизију у одбрани треба ојачавати тенковима и самоходном артиљеријом (па и транспортерима на гусеницама), како би имала што већу слободу акције на разним правцима у току борбе. То не значи да се дивизија не може успешно су-протставити непријатељу и без тенкова и самохотки, али је искуство из Корејског рата показало да се непријатељским моторизованим и оклопним снагама на добро пролазном земљишту најбоље могу су-протставити моторизоване резерве подржане тенковима и самохоткама. Из досадашњег излагања може се закључити да поједини делови дивизије, па и дивизија у целини, воде борбу за сваки погодан положај на целој дубини, изводећи при томе противнападе и најмањим деловима и не губећи из вида потребу за својим благовременим извлачењем из борбе.

Дивизиске линије, које се благовремено одређују и уређују за одбрану, треба да буду најповољнији положаји на којима се може дати јачи отпор а да се јединице на њима не изложе уништењу. До-ласком појачања из дубине, односно изменом односа снага у корист браниоца, или кад то ситуација нарочито захтева, поједине линије могу се претворити у положаје за отсудну одбрану или ослонце за противнападе. Удаљење између појединих линија које пружају најповољније услове за давање отпора са главним снагама пук, односно дивизије, може бити различито. На испресецаном и планинском земљишту удаљеност између појединих узастопних коса веома је ненуједначена. Поједини мањи гребени који се налазе око 2 километра један позади другог, а погодни су за давање јачег отпора у оквиру борбеног поретка пук, могу се згодно користити као пуковске линије. Уколико би ови гребени били на отстојању мањем од 2 km, они се не би могли узети за пуковске линије, јер би тако мало отстојање отежавало нормалан развој борбених поредака пешадиских батаљона по дубини. С друге стране, отстојање између ових линија могло би да буде највише до 5 km, јер је то крајња граница са које би пук био у стању да делом свога тешког наоружања подржава снаге на првој линији. Поред овога, већа удаљеност би негативно утицала и на благовремену активну употребу снага са друге линије. Ако удаљење пуковских линија износи два километра, онда би дивизиске линије могле бити на

отстојању од око четири километра. Ово би била најмања норма која би омогућавала развој борбених поредака пукова на првој дивизиској линији. Крајња граница удаљења код дивизиских линија отпора износила би око 7 км, и то из сличних разлога који су већ наведени за пуковске линије.

Из предњег излази да се у маневарској одбрани пуковске линије отпора могу налазити на око 2 до 5 км, а дивизиске на око 4 до 7 км. Главни недостатак ближих граница наведених норми био би у томе што би непријатељ, по заузећу једне линије, могао одмах да настави напад на другу, и то без премештања главнине артиљерије и неких нарочитих промења у његовом дотадањем борбеном поретку. Имајући у виду погодност ових линија за задржавање непријатеља на испресецаном земљишту и извесну спорост непријатељског надирања у таквим условима, сматрам да би бранилац имао знатно више штете ако их не би искористио за јачи отпор него што би му нападач могао нанети услед повољности брзог настављања напада на следећу браничеву линију.

На маневарском се земљишту погодне узастопне линије у већини случајева налазе на већим удаљењима. Уколико би постојала могућност да непријатељ по заузећу једне линије продужи напад на другу без премештања главнине артиљерије и реорганизације борбеног поретка, бранилац би био доведен у тежу ситуацију него на испресецаном и покривеном земљишту, јер маневарско земљиште, обично, омогућава нападачу бржи темпо надирања, а браниоцу отежава прихват и прикривено одвајање од непријатеља. Зато ближа граница поједињих линија на маневарском земљишту начелно треба да буде већа. При томе даља граница за дивизију не би требала да прелази више од 10 км, пошто је ово крајње отстојање за могућу подршку снага на првој линији. Исто тако, у случају отсуднијег ангажовања дивизије и неповољних услова за извлачење дању, дивизија ће често бити принуђена да издржи до пада мрака и да по цену знатних губитака заузме следећу линију у току ноћи. Да би се главне снаге дивизије могле у току ноћи извукти на следећу линију и сутрадан са успехом наставити борбу, ова линија не треба да буде на већем удаљењу од 10 км. Према овоме би се за маневарско земљиште могле прихватити норме које су искрством добивене у прошлом рату на Источном фронту: за пук 4 до 5 км, а за дивизију 7 до 10 км.

На семинарима и приликом прораде задатака из ове теме често се поставља питање: да ли је могуће дати неку начелну норму која би одређивала на којој је дубини у могућности једна здружене јединица (дивизија) да изводи маневарску одбрану а да при томе и даље сачува своју борбену способност? Сматрам да се не би могла дати нека јединствена норма која би важила за све ситуације, пошто у рату никада две ситуације не могу бити исте, а што нарочито долази до изражавања код извођења маневарске одбране. Зато ратни примери и дају различите норме. На Источном фронту, где се рат водио на преtekno равничастом земљишту, поједиње дивизије су изводиле маневарску одбрану без смене обично на дубини од 30 до 40 км. У рату 1914

године дивизије Српске војске у повлачењу са Дрине пред Сувоборску битку (у склопу отступног маршманевра) водиле су борбу на узастопним положајима по дубини на преко 100 км, па су успеле не само да задрже непријатеља него и да пређу у противофанзиву. После искрцања Савезника у Јужној Италији 29 немачка моторизована дивизија, са успехом је изводила маневарску одбрану на дубини од преко 100 км.

Из наведених примера се види да су у разним условима биле и различите дубине на којима су тактичке здружене јединице изводиле маневарску одбрану. Исто тако, из других ратних примера може се извући закључак да борбене могућности поједињих дивизија у маневарској одбрани зависе од односа снага, карактера дејства непријатеља, земљишта и умешности њихових старешинских кадрова.

У овом чланку додирнута су само нека питања која кроз нашу војну литературу још нису доволно рашчишћена, иако су у пракси углавном правилно схваћена. Остале важнија питања из ове теме, као например: улога родова војске, борбено обезбеђење и организација командовања, иако су веома интересантна, била би предмет посебног разматрања.

Мајор ВИДАК ВУЈНОВИЋ

ЗАМЕНА ДЕЈСТВА АВИЈАЦИЈЕ АРТИЉЕРИЈОМ У НЕПОВОЉНИМ ВРЕМЕНСКИМ УСЛОВИМА

Савремена авијација, поред велике маневарске способности, располаже и великим ударном снагом, те је у стању да успешно са-дејствује у борби са свима родовима војске, а нарочито артиљеријом чије дејство може допунити, а делимично и заменити. Исто тако, и артиљерија, захваљујући свом великим домету и маневарској способности путања својих оруђа, у стању је да успешно допуњује дејства авијације па често и да их замени. Пошто дејство авијације на бојишту умногоме зависи од метеоролошких услова (магле, ветра, веја-вице, итд.) то ће често при неповољним временским условима подршка трупа на копну од стране авијације бити сведена на врло малу меру, а понекад и потпуно искључена. У току Другог светског рата било је доста случајева да се запланирана дејства авијације, баш због оваквих услова, нису могла остварити. Савезничко ваздухопловство је пред противофанзиву у Арденима, децембра 1944 године, због временских непогода било читаву недељу дана паралисано, тако да су Немци успели да изврше противнападе са „највећим изненађењем“. Због тога се оправдано поставља питање: чиме и како паралисати ову слабост дејства авијације? Изгледа да је артиљерија, као најјачи претставник ватрене моћи, једина у стању да у границама свог домета прими на себе део задатака предвиђених за авијацију. Али, пошто је и њено дејство у извесној мери зависно од поменутих услова (истина у знатно слабијем степену него дејство авијације) потребно је, да се, при планирању употребе артиљерије, размотри могућност замене дејства авијације у оваквим условима.

У нападу

У току читаве подршке напада јединица на земљи авијација игра велику улогу. Код мањих армија (нарочито код технички недовољно развијених земаља) ретко ће се моћи изводити самосталан авијацијски напад, већ ће се у већини случајева комбиновати са артиљериским нападом. Због тога артиљерија и авијација треба да ускладе своја дејства по простору и времену, јер ће само тако моћи створити повољне услове сопственој пешадији и тенковима за успешан пробој непријатељских положаја и овлађивање тактичком дубином одбране. Одатле и потиче потреба за што тешњом сарадњом

авијације и артиљерије, тим пре што постоје могућности да се узајамно допуњавају, а по потреби и замењују у планираним дејствима.

Које могућности међусобне допуне, а посебно замене планираних дејстава авијације артиљеријом, могу доћи у обзир у појединим фазама нападног боја?

Авијација ће бити начелно употребљена на правцу главног удара армије (корпуса), а њено дејство примениће се по главном положају браниоца најчешће онда када се поједине отпорне тачке (насељена места, шуме, топографски јаке тачке и сл.), због недовољних ватрених могућности, не могу у довољној мери неутралисати артиљеријом, па је зато потребно да се дејство артиљерије допуни дејством авијације.

У фази припреме јуриша, а у склопу артприпреме напада, при условима када нема довољно артиљерије за неутралисање читавог главног појаса одбране, може се изузетно запланирати и известан број авиополетања за непосредну авиоприпрему по главном положају или међуположају са задатком учествовања у неутралисању живе силе и технике на овим положајима. Када напад почиње ујутру непосредна авиоприпрема се начелно планира при kraју артприпреме како би се могла извести за време видела. Ако се авиоприпрема изводи по главном положају, онда артиљерија обично не дејствује да не би авијација трпела од њене ватре. Ако би сада, услед неповољних временских услова, било онемогућено дејство авијације, у артприпреми би настала временска празнина која би се неповољно одразила на општи успех ове фазе напада, па се зато мора тражити погодно решење за отклањање ове празнице. То се може остварити углавном на три начина, имајући у виду шта све бранилац у то време може да уради. Тако, ако се, например, предвиђа да употреба авијације у артприпреми може бити онемогућена, онда се могу унапред планирати две варијанте артприпреме: једна за случај да авијација може дејствовати и друга за случај немогућности њеног дејства. Пошто планирање ове друге варијанте захтева приличну измену саме структуре артприпреме из прве варијанте оно је технички врло тешко изводљиво. Овакво решење продужава припремни период, јер захтева више времена за планирање, изискује већи посао око срачунавања елемената за гађање, организација садејства траје дуже и теже је изводљиво, и сл. Зато овакве варијанте, начелно, треба избегавати и тражити решења која не захтевају да се структура артприпреме много мења.

Друго решење састојало би се у томе да се релативно кратко време од 5—10 минута, које је предвиђено за авиоприпрему — а која се у случају немогућности дејства авијације не може остварити — не замењује дејством артиљерије, пошто ће бранилац највероватније искористити овај прекид да изађе из заклона и поседне ровове, када га нападач може изненадити ватреним налетом.

Најзад, по моме мишљењу је најцелисходније да се планирана дејства авијације замене артиљериском ватром и то из ових разлога:

— у артприпреми начелно не сме бити прекида, јер би се тиме смањио њен морални и материјални ефекат (изузетно се може дозволити привидан прекид ватре ако се врши пренос ватре по дубини за време дејства оруђа за непосредно гађање или за време лажног преноса);

— за време планираног дејства авијације у авиоприпреми (обично 20—10 минута пре почетка јуриша), нападачева пешадија обично врши подилажење јуришном положају и сваки прекид ватре у артприпреми у том времену омогућио би браничевој пешадији да се приbere и да изађе из заклона, заузме своје положаје и обаспе нападачеву наступајућу пешадију ватром аутоматског и тешког пешадиског наоружања;

— прекид ватре за време планираног дејства авијације највише би ишао у прилог браниоцу, јер би нападачева пешадија тада већ ушла у зону најјаче пешадиске и артиљеријске запречне ватре коју нападач не би ометао;

— према дејству у артприпреми и правцу наступања нападачeve пешадије већ се може назрети, а некад и открити, правац главног напада, тако да би бранилац, у случају прекида дејства у овом времену, могао неометано да предузима потребне противмере; и

— да би артприпрема имала успеха, дејство артиљерије мора бити у пуном складу са наступањем пешадије са полазног положаја, с тим да и темпо ватре постепено нараста уколико се пешадија више приближава јуришном положају, а нарочито од момента кад нападачева пешадија отпочне да улази у зону најјаче запречне ватре браниоца, па све док не упадне у први ров.

Из наведеног се види да се у случају немогућности дејства авијације овај временски размак не сме оставити без дејства. По моме мишљењу, нападач ће постићи много веће резултате ако у том времену држи браниоца макар и под слабијом ватром него ако, због остварења једног изненадног ватреног налета по укопаном и заштићеном браниоцу, изложи своју откривену пешадију његовој убитачној запречној ватри. Губици, које би нападач у том случају претрпео пре упада у први ров, можда би довели у питање и само извршење јуриша.

Познато је да артиљеријска припрема претставља планско дејство артиљерије по циљевима за које су прикупљени тачни подаци и предузете мере за обезбеђење што тачније ватре (извршена коректура, унете потребне метеоролошке и балистичке поправке, итд.). А пошто су у овој фази највише ангажоване ватрене могућности артиљерије тако да се она тада неће моћи ангажовати у већој мери за нове задатке, онда је јасно да не треба вршити ни неке веће промене у структури артприпреме. Но, и поред тога, по моме мишљењу, ако се артприпрема добро простудира, има могућности да се истакнуто питање успешно реши, а да се при том не мењају основни запланирани задаци, већ да се само до извесног степена допуне, или по времену извршења помере напред или уназад. Зато ћу изнети могућности које постоје за организовање дејства артиљерије у време које је предви-

ћено за непосредну авиоприпрему, а у случају када се она из било којих разлога не може извести.

ПРЕ СВЕГА, још у припремном периоду, за време организације садејства, оштевојни командант је дужан да са командантом садејствујуће ваздухопловне јединице и начелником артиљерије размотри и поступак на случај евентуалне немогућности дејства авијације. При томе ће најчешће начелнику артиљерије бити постављен захтев да на најцелисходнији начин организује дејство артиљерије у овом периоду.

Армиска артиљериска група (ААГ) најчешће ће бити ангажована на правцу дејства корпуса који напада на правцу главног удара армије, са основним задацима вођења борбе са брачиочевом артиљеријом и дејством по његовим резервама. (Она се, начелно, неће употребити за дејство по главном положају.) Ова артгрупа може дејствовати у времену предвиђеном за непосредну авиоприпрему само у том случају ако је било запланирано да и авијација дејствује по истим циљевима (артиљерији, односно тактичким резервама). У том случају један део ААГ може само запланирати и ове ватре, тако да се на случај стварне потребе оне могу технички лако остварити. Тиме се запланирани задаци ААГ не мењају, већ се само планира могућност њиховог проширења.

Корпусна артиљериска група (КАГ) у артприпреми начелно дејствује по дубини првог појаса брачиочеве одбране (по батаљонским отпорним тачкама, резервама на међуположају и резервном положају, КМ и сл.). По моме мишљењу, корисно је да се баш запланира и дејство једног дела КАГ по оним рејонима по којима се предвиђа дејство авијације у току авиоприпреме. На тај се начин, у случају немогућности дејства авијације због неповољних атмосферских прилика, може брзо обезбедити дејство тога дела КАГ-а, пошто батерије за те циљеве (рејоне) имају већ срачунате елементе. Исто тако, запланиране ватре из артподршке могле би се остварити у артприпреми, пошто на технику остварења дејства нема утицаја то да ли су ватре запланиране за фазу артприпреме или за фазу артподршке. Најзад, ако је предвиђено да КАГ води борбу са непријатељском артиљеријом или да једним делом учествује у контрабатирању по плану начелника артиљерије (армије), онда се може запланирати један ватрени налет по овим циљевима и у периоду авиоприпреме, с тим да ће се он условно остварити.

У оквиру дивизије начелник артиљерије може у мањем или већем степену, с обзиром на предвиђено дејство КАГ-а пред фронтом дивизије, запланирати и дејство артиљерије дивизије по рејонима предвиђеним за дејства авијације. У артприпреми, начелно, пуковске артиљериске групе (ПАГ) неутралишу непријатељску живу силу и ватрена средства у првој и другој линији ровова, док се дивизиска артиљериска група (ДАГ) оријентише на циљеве у трећој линији ровова. Зато неће бити тешко да се у случају потребе понови ватра ДАГ-а или изврши мањи пренос ватре по фронту и даљини, а ако се запланира дејство авијације и по првој и другој линији ровова (што

је врло редак случај), онда се то дејство може заменити и ватром ПАГ-ова. Најзад, део артиљерије дивизије (обично један дивизион из ДАГ-а) који се предвиђа за вођење борбе са непријатељским минобацачима може у предвиђеном времену за авиоприпрему поновити ватру по истом или суседном рејону.

Исто тако, у времену предвиђеном за непосредну авиоприпрему, може се поновити један ватрени налет у трајању од 5—10 минута по главном положају истом артиљеријом и по истим рејонима (циљевима) као и у већ запланираним ватреним налетима. Ово се технички може врло лако извести, само ако се располаже потребним количинама резервне муниципије.

Ако се артподршка изводи методом ватреног вала (ВВ), у коме начелно не учествују минобацачи 82 мм онда се изузетно може предвидети да минобацачи (првенствено они који су привучени из других ешелона) концентрацијама ватре дејствују по јаче организованим тачкама на главном положају браниоца, па евентуално и по рејонима, предвиђеним за дејство авијације — разуме се, ако то њихов домет дозвољава. На тај се начин ватре минобацача, које су запланиране за артподршку, могу остварити за време артприпреме, у времену предвиђеном за непосредну авиоприпрему њиховим једноставним временским померањем уназад. Ово се може лако технички извести, јер није потребно израчунавање нових елемената, тим пре што се дејство ових минобацача у склопу ВВ делом може и изоставити без већег утицаја на успех артподршке. Међутим, треба имати у виду да ангажовање минобацача 82 мм за дејство по тактички најважнијим отпорним тачкама на место авијације не би било тактички довољно оправдано. Напротив, било би много боље и да се за ово употреби артиљерија већег калибра, с тим да минобацачи понове дејство по истим циљевима по којима су већ дејствовали. Сем тога, треба имати у виду да је ватра минобацача батаљона првог ешелона неопходно потребна у артподршци и да због тога не би било целисходно смањивати дејство минобацача у овој фази. Исто тако се у времену предвиђеном за непосредну авиоприпрему може предвидети понављање дејства оруђа за непосредно гађање по истим циљевима по којима су раније дејствовали, мада се овим поступком не може постићи жељени ефекат. И, најзад, у овом циљу може се искористити и дејство артиљерије суседа, уколико има запланираних ватри по рејонима предвиђеним за дејство авијације у току непосредне авиоприпреме.

Као што се види, за замену планираних дејстава авијације у току артприпреме, постоји више могућности само треба изабрати оно решење које је најцелисходније у конкретној ситуацији и правилно организовати његово остварење. Другим речима, треба тежити да се нађе не само оно решење које неће пореметити извршење већ планираних задатака, већ и оно које ће омогућити да се употреби првенствено она артиљерија која је најмање ангажована и да се избегне планирање више варијанти артприпреме.

У фази артиљериске подршке јуриша бранилац ће моћи делом да открије главни правац напада, и да већ тада помера своје мање

тактичке резерве у циљу предузимања противнапада или поседања погодних линија или поједињих отпорних тачака ради прихватата снага са главног положаја. Пошто је дејство авијације по оваквим циљевима рентабилно, то се за овај задатак и предвиђа известан број авиополетања. Ако се дејство авијације не би могло остварити, онда се за дејство по овим циљевима може употребити само онај део артиљеријских група виших тактичких и оперативних јединица (КАГ, ААГ) који је предвиђен да у артподршци дејствује по циљевима у дубини, пошто ће сва дивизиска и део корпусне артиљерије (зависно од вида подршке) бити ангажовани у непосредној подршци јуриша.

При подршци јуриша методом КВ на захтев пешадије постоје веће могућности за ангажовање артиљерије по циљевима предвиђеним за дејство авијације. При овоме су поступци једноставни, јер се лако може запланирати дејство дела артиљерије по евентуалним рејонима дејства авијације.

У фази борбе у дубини рентабилност дејства авијације се повећава, јер се појављују циљеви који су погодни за њено дејство (резерве у покрету, артиљерија и позадински делови у току премештања, пешадија у отступању и сл.). Због неизвесности ситуације и могућности њених честих промена у овој фази боја, артиљерија у сваком моменту треба да буде у стању да својим дејством по новопојављеним циљевима омогући даље продирање пешадије и тенкова. Она то може остварити и заменити дејство авијације својим осматраним и ванпланским ватрама, уколико су откривени циљеви у границама њеног дојета. Међутим, треба имати у виду да је масовност артиљеријских ватри у овој фази боја знатно ограничена, због подељеног командовања и да је самим тим ограничена и ефикасност замене дејства авијације.

Најјаче ангажовање нападачеве артиљерије, па и авијације, биће свакако при одбијању противнапада јачих браничевих резерви, и при подршци увођења у бој нападачевог другог ешелона (резерви). Уколико авијација не буде тада у стању да дејствује артиљерија ће моћи да је замени без већих потешкоћа, пошто је њено дејство већ оријентисано на те циљеве, те би она за време планираног дејства авијације само продужила своје дејство.

У циљу што рентабилније и успешније употребе артиљеријске ватре и авиополетања, у овој фази боја треба обезбедити такво сајдејство између артиљерије и авијације, које ће омогућити њихову међусобну надопуну и заменљивост дејства (авијација ће моћи да замени артиљерију дејством по оним циљевима по којима артиљеријска ватра не би била ефикасна). Зато треба извршити поделу циљева по дубини и утврдити поступке при њиховом показивању. Иако авијацији првенствено треба доделити оне циљеве који су ван домета артиљерије, ипак ће ситуација некад захтевати да авијација дејствује и на циљеве у зони дејства артиљерије.

Одлуку о неучествовању авијације у нападном боју, или само у једној његовој фази, треба донети непосредно пред сам напад на основу стања времена. Ово је потребно због тога што су атмосферске

прилике врло променљиве, нарочито у неким годишњим добима и на планинском земљишту, те се најтачнији подаци у погледу времена могу добити непосредно пред почетак напада. Но, одлука мора бити тако благовремено донета да артиљерији до почетка артприпреме остане толико времена да може извршити потребну измену, односно допуну у своме плану. При томе треба имати у виду да се пред сам почетак напада не могу вршити неке веће промене у плану артприпреме, пошто свака промена захтева и потребно видно време да се гађање солидно припреми, јер је импровизирана артиљериска ватра неефикасна. Да би најниже артиљериске јединице могле да изврше потребна прерачунања почетних елемената за гађање у вези са постављеним захтевом о изменама у плану артприпреме, потребно је обезбедити извесно минимално време. Ако узмемо да то минимално време у оквиру корпуса износи око 1 час, излази да би начелнику артиљерије корпуса требало поставити све захтеве за измене и допуне у плану артприпреме најмање један час пре њеног почетка.

Заменом непосредне авиоприпреме дејством артиљерије најбоље ће се заштитити нападачева пешадија у најкритичнијем тренутку, тако да са што мање губитака изађе на јуришни положај. Зато треба тежити да се приликом планирања артиљериског напада непосредна авиоприпрема тако уклопи у њега да се што лакше може заменити артиљеријом, а да се притом ток артиљериске припреме много не поремети. Усто треба обезбедити и потребну количину резервне муниције за ову сврху (у средњем око 0,1 б/к за ватрени налет од 5 минута), јер би се у противном сваки нови задатак морао извршавати на рачун раније запланираних задатака, што би се могло штетно одразити на ефикасност подршке сопствене пешадије, а тиме и на извршење задатка у целини.

У одбрани

У припремном периоду, обухватајући и подилажење нападача, задаци браниочеве авијације и артиљерије мање-више су истоветни: спречавање неометаног подилажења, груписања и развоја нападача, сметање поседања и организације полазних положаја за напад, итд. Ако се међусобна замена дејства авијације и артиљерије посматра са ове тачке гледишта онда она изгледа потпуно могућа и лако изводљива. Али, ако се има у виду да у овој фази боја узима учешћа само један део браниочеве артиљерије (начелно око једна трећина), и то са привремених ватрених положаја, дејствујући по многим циљевима растреним на великом пространству, онда је очигледно да о некој ефикасној замени дејства авијације артиљеријом у овој фази боја не може бити ни говора. При томе треба имати у виду да артиљерија у припремном периоду дејствује претежно мањим јединицама (батеријама и дивизионима), и да је извођење масовних ватри због тога ограничено, а најчешће и онемогућено. Но, и поред тога, постоји могућност да артиљерија у извесној мери надокнади отстутност дејства авијације у овој фази боја. Наиме, при планирању дејства артиљерије

треба имати у виду такву евентуалну немогућност дејства авијације и одредити нешто више артиљерије за дејство са привремених ВП или, ако је то немогуће, онда одређеној артиљерији доделити већу количину муниције како би могла да делимично изврши и неке задатке који су планирани за дејство авијације. Ако се изводи артиљериска противприпрема, онда се ради учешћа у њој привлачи највећи могући део артиљерије, па и артиљерија и минобацачи других ешелона корпуса и армије. При томе се масовна ватра артиљерије усмерава на главну групацију нападача која је распоређена на релативно мањем пространству. У склопу артиљериске противприпреме може се планирати и дејство авијације с тим да врши ударе између ватрених налета артиљерије, и то по истим циљевима по којима дејствује и артиљерија. У овом случају је замена дејства авијације артиљеријом могућа и лако изводљива, јер би у том случају било потребно да се за сву артиљерију или само за један њен део запланира још један ватрени налет у предвиђено време за удар авијацијом и да се за њега обезбеди потребна количина муниције. Ако су циљеви предвиђени за дејство авијације знатно раздвојени од циљева на које дејствује артиљерија, али су ипак у дometу артиљерије, онда је замена могућа само у случају ако је за циљеве по којима дејствује авијација запланирano и дејство дела артиљерије.

Као што се види дејство авијације у противприпреми може се замењивати дејством артиљерије, само треба благовремено обезбедити потребну количину муниције. Ако артиљерија не би дејствовала у време које је предвиђено за дејство авијације или ако би се ово дејство остваривало убаџивањем нових задатака за артиљерију на рачун већ запланираних тада би могао доћи у питање неопходан степен неутралисања главне групације нападача, а тиме и успех саме противприпреме.

У фази борбе за главни одбранбени појас, као и даље борбе у дубини, браничева авијација, поред осталог, има задатак да у са-дејству са артиљеријом одбија јуриш нападачеве пешадије и тенкова, да спречава уклињавање и ширење нападача, подржава противнападе браничевих резерви кратким дејством по непријатељској артиљерији и живој сили (претежно резервама), итд. То значи да извршење ових разноликих и многобројних задатака у овој фази боја пада на артиљерију у случају да их авијација не може извршити. Ако се има у виду да извршење таквих задатака захтева од артиљерије максимум напрезања, а нарочито околност да се у овом случају ради о дејству артиљерије у неизвесним ситуацијама кад је планирање унапред немогуће, може се рачунати да ће артиљерија бити у могућности да у овим фазама боја само делимично надокнађује недостатак дејства авијације. Но, и поред тога, треба предузети све што се може да се у потпуности искористе и последње могућности за замену дејства авијације артиљеријом ако је дејство авијације онемогућено због неповољних временских услова.

Потпуковник СЛАВКО ВАЛИЋ

О НЕКИМ ПРИНЦИПИМА У СИСТЕМУ ИЗВИЂАЧКЕ ДЕЛАТНОСТИ

Свака земља стално усавршава своје оружане снаге и унапређује своју војну мисао. За то користи искуства стечена у рату (како своја тако и других армија), у току кога сви елементи организације сваке оружане силе (па и њена војна мисао) пролазе кроз тешку фазу провере, при чему се испитује оправданост њиховог постојања. Зато је и разумљиво што се у посљератном периоду појављују у свима армијама разне новине (предлози, мишљења, тумачења итд.) теориског или структуралног карактера, које се односе на доктрину, организацију и употребу у борбеним дејствима појединачних елемената њеног органског састава. Нема сумње да овакве новине имају позитивну улогу у развоју тих армија, али исто тако могу индиректно и негативно да утичу на употребу појединачних њихових органских дјелова, поготову када та искуства примјењују појединци на нарочити и неубичајан начин, често у супротности са принципима (па и правилским одредбама) који су у дотичним армијама на снази.

Неоспорно, нужно је и корисно да се старе форме и начини освежавају новим искуствима рата и посљератног развоја армије и да се та искуства користе при одређивању начина употребе појединачних елемената борбеног поретка, али само под условом да су ти начини засновани на темељно проученим искуствима те армије као целине и да су та искуства спроведена кроз њена званична правила, приручнике, итд. Тако, напримjer, о улози, задацима и начинима употребе извиђачких јединица и њихових органа има не само различитих теориских схватања, него, што је још горе, неправилног њиховог коришћења. Примјери таквих грубих неправилности били би ови: кад се на маршу извиђачка јединица, умјесто да врши извиђање, креће у колони (обично у близини штаба), или кад се у борби користи као дио резерве. Ништа мање није погрешно ни кад се при организацији извиђачке дјелатности сви задаци извиђања пребаце само на извиђачке јединице (умјесто да се за то ангажују и остали дјелови), или кад се извиђачке јединице користе само за нека „специјална“ извиђања (напримjer у непријатељској позадини).

Напријед наведена неправилна употреба извиђачких јединица најчешће је посљедица непознавања или непридржавања принципа и правилских одредaba о улогама, задацима и начинима употребе извиђачких јединица, као и извјесног некритичког прихватања поје-

диних „нових“ мишљења која су објављена у војној литератури. Из тих разлога ћу се у овом чланку осврнути на неке принципе у систему извиђачке дјелатности (услијед чијег се занемаривања и дешавају наведене неправилности), као што су: тајност дејства, садејство са осталим јединицама и непрекидност у извиђању, као и на улогу, значај и начин дејства извиђачких органа у свијетлу тих принципа.

Сматрам да при употреби извиђачких јединица треба првенствено имати на уму да је њихов основни и једини задатак извиђање и да се команданти њиховом употребом у друге сврхе лишавају органа који им једини могу најсолидније пружити потребне податке о непријатељу. Ако се има у виду да се извиђање врши непрекидно (пре, за вријеме и послије борбе), онда за извиђачке јединице не постоји неко вријеме када би оне могле извршавати и друге задатке поред извиђања. Према томе, употреба извиђачких јединица за извршење других, а не извиђачких задатака — штетна је и неправилна, па ма у ком се времену и ситуацији то спроводило.

Ако извиђачке јединице врше извиђање примјењујући борбена дејства (са употребом ватре) и ако то чине и у ситуацији кад би се исти резултат могао постићи непримјетном дјелатношћу њихових органа, онда оне тиме запостављају основни принцип за дејство извиђачких органа (према коме треба да извиђају непримјетно, а да воде борбу само онда када никако друкчије не могу доћи до тражених података или кад уопште не могу избјећи борбу). Извиђачки органи не постизју потпун успех у извиђању тиме што су прикупили потребне податке, већ ако су успјели да извиде непријатеља а да овај то није открио, тј. ако су то постигли непримјетним начином дејства. Зато је највећи број начина извиђања и заснован на *принципу непримјетности (тајности)*, што захтијева одабрано људство и специјалну обуку. То се људство, напримјер, приликом насиљног извиђања, узима у ограниченој броју, и то само за извршење оних задатака за које је неопходна нарочита извиђачка умјешност.

Мада се извиђање мора вршити непрекидно, и мада је важно да се за читаво то вријеме располаже подацима о непријатељу, ипак је најважније да се у припремном периоду добије што детаљнија слика о њему, јер од тога зависи могућност правилне процјене ситуације, тј. испуњавање једног од главних услова за доцније успјешно вођење боја (операције). У овом периоду извиђање мора бити непримјетно да се не би откриле сопствене намјере и да би се обезбиједила успјешна примјена изненађења. Ово извиђање треба изводити свим расположивим средствима, па и ангажовањем осталих неизвиђачких јединица.

Према постојећим прописима свака јединица је обавезна да врши извиђање, без обзира да ли располаже формацијским извиђачким органима или не. Поред тога, свака је јединица обавезна да сопственим средствима прикупља податке за своје потребе, при чему се она истодобно појављује и као извор (орган) извиђачке службе за своје претпостављене и потчињене јединице. Зато и *нема потребе да се извиђачки задаци пребацују са извиђачких јединица на трупне и обратно*.

(као што то понекад писци предлажу), пошто су и једне и друге дужне да увијек врше извиђање својим средствима на својим отсјечима фронта, под свим борбеним условима и на двапут већој дубини задатка, у садејству заснованом на јединственом плану. Друкчије схватање, по мом мишљењу, било би у супротности са основним принципима извиђачке дјелатности. Кад ће се за извршење једног задатка употребити трупне, а кад извиђачке јединице, зависиће од карактера и тежине тога задатка, што ће свакако бити благовремено предвиђено у плану извиђачке дјелатности јединице која организује то извиђање.

Цјелокупна извиђачка дјелатност треба да буде заснована на принципу да свака јединица извиђа за себе, а да тек за оно што не може да изврши сопственим средствима тражи помоћ од претпостављене јединице, ако ова за то има више могућности. Зато руководећи орган извиђачке дјелатности при планирању треба да узме у обзир не само извиђачке него и друге јединице. Да ли неки извиђачки задатак треба повјерити специјално обученом људству или не ријешиће у конкретној ситуацији сам организатор извиђања. Ако се прихвати као правилно схватање да добар војник не мора бити и добар извиђач, али да извиђач мора бити увијек и добар војник, онда треба важније и компликованије задатке повјерити специјалним извиђачким органима. То ипак не значи да трупне јединице треба ослободити од тежих извиђачких задатака за њихове потребе у случајевима када се не располаже извиђачким органима, који би иначе могли за њих да изврше те задатке. Обично ће се најчешће догађати да ће специјални извиђачки органи покушати тамо где други нису успјели.

Такође би било погрешно ако би се значај извиђања потенцирао само за припремни период и ако би се извиђачка активност запоставила у току борбе. Иако се до података лакше долази у току борбе, када непријатељски борбени поредак отворено иступа и видно испољава своје намјере, постоје озбиљни разлози који указују на велики значај извиђања и у том периоду. Ако се има у виду да у борби стајрешине стално цијене ситуацију (а тиме и непријатеља) и да непријатељ — као активно дејствујући фактор — може да мијења своје намјере, а у вези с тим и борбени поредак, онда се долази до закључка да су не само непrekидност него и брзина извиђања важни чиниоци у том периоду и да они захтијевају употребу великог броја извиђачких органа. Према томе, недовољно ангажовање извиђачких јединица у току борбе само ради схватања да су, тобоже, тада сви елементи борбеног поретка ангажовани и за извиђање претставља погрешан поступак. Ово тим прије што и сами начини дејства извиђачких органа (непримјетно извиђање у условима у току борбе, пробијање кроз борбену линију, итд.) захтијевају не само ангажовање нарочито обучених него и већи број органа зато што ће многе неуспјеле покушаје извиђања морати да понове новоодређени органи, тако да се извиђачке јединице морају потпуно активизирати.

Површина анализа извиђачких органа и њихове примјене могла би да доведе до закључка да би јединице (које у свом саставу немају

извиђачких јединица) могле саме да врше цјелокупно извиђање за своје потребе, а да би извиђачке јединице извршавале само извјесне специјалне задатке, као напримjer, дејство у непријатељској позадини.

Пошто осматрање, патролирање, прављење засједа, итд. примјењују и друге (а не само извиђачке) јединице, то се не може тврдити да те начине извиђања не би требало и даље да примјењују и извиђачки органи, чији је метод рада при извођењу ових радњи специфичан и у многим случајевима различит од начина које примјењују остале јединице.

Ако би се, напримјер, под осматрањем подразумијевало само осматрање са изграђених осматрачница из непосредног додира са непријатељем, онда би такво осматрање могле успјешно вршити и остале јединице. Међутим, осматрање се врши и под тако разноврсним условима да је за његово успјешно извршење неопходан посебан извиђачки орган, који, због специфичности својих задатака, захтијева не само извјежбане осматраче већ и извиђаче (а обични борци за то не одговарају). То нарочито долази до изражажа када се осматрање изводи упоредо са неком другом извиђачком дјелатношћу с којом је уско повезано и често ван постојећих осматрачница (напримјер: у покрету, у међупросторима, у непријатељској позадини, као претходна радња упаду, налету, засједи и тсл.). У неким армијама осматрачи су предвиђени формацијом. То, с једне стране, указује на значај који се придаје осматрању као начину прикупљања података, али, с друге стране, открива и слабости таквог система извиђачке дјелатности која у осматрању и патролирању види једине начине извиђања. Према томе, патролирање и засједа (поред осматрања) такође би се могли сматрати као начини дејства које обично и успјешно извршава трупа, због чега не би били искључива специјалност извиђачких јединица. Међутим, по моме мишљењу, патролирање и засједе су специфични начини дејства извиђачких јединица, без обзира на то што их могу вршити и пјешадиске јединице.

Патролирање је широк и уопштен појам. Оно се може вршити са разним циљевима (откривање непријатеља, испитивање комуникација, установљавање здравственог стања бивака, проналажење газова на рекама итд.). Међутим, патролирање специјалног извиђачког органа, напримјер, извиђачке патроле (ИП), у циљу отварања присуства непријатеља, оцјене његове јачине, карактера дејства, итд. (на основу ситних знакова које само добро извјежбани извиђачи могу да открију), претставља компликовану радњу за чије су успјешно извршење потребни не само добри војници него и добро извјежбани извиђачи, због чега је баш ИП и предвиђена као посебан извиђачки орган. Ако се ово има у виду, онда се не може дејство ИП идентификовати са „нормалном активношћу трупе у склопу извиђања као мере борбеног обезбеђења“. Зато се не може оповрхи мишљење да само обучени извиђачи могу са успјехом да врше дешифровање разних трагова, пронађених предмета, извиђање напуштених насељених мјesta и сл.

За разлику од засједа које трупне јединице примјењују у циљу пресретања, изненађења и уништења непријатељских дијелова, стварања забуне и сл., извиђачке засједе првенствено имају за циљ унапријед одређене објекте који им могу пружити податке за којима трагају. Зато те засједе теже не само да изабрани објекти пруже могућности да се тражени подаци заиста и добију, него и да се ови објекти савладају непримјетно хладним оружјем, поготову ако се засједа врши унутар непријатељског борбеног поретка или ако би могла услиједити брза непријатељска интервенција која би угрозила безбедност саме засједе. Најпогоднији објекти извиђачких засједа су курири, оправљачи веза, усамљена возила, непријатељски прислушкивачи који се истурају ноћу, па и мање извиђачке групе.

Извиђачке засједе су веома погодне да се у фази припреме, преко њих дође до заробљеника, разних докумената, примерака наоружања и технике и т. сл. Зато их извиђачи примењују не само у непријатељском распореду и међупросторима, него и у сопственим положајима у циљу хватања непријатељских извиђача на највјероватнијим правцима њиховог дејства. Засједе, чије извођење није углавном засновано на бројној и ватrenoј снази већ више на техничком извођењу треба да изводи оспособљено људство из извиђачких јединица, тј. људство које је у стању да на лицу мјеста искористи материјал до кога је дошло пригодом засједе. Поред тога, засједе се не појављују као изоловане радње; њима треба да претходи добро организовано извиђање, коме оне — пошто су претходно изабрани објекти и одређени начини поступака — непосредно слиједе као најпогоднији начини дејства.

Пјешадиске и извиђачке јединице са посебно формираним органима могу да изводе осматрање, патролирање, засједе, упаде, напете, дејства у непријатељској позадини, диверзије и сл. за интересе својих команди или неких других јединица, ако је то предвиђено планом извиђачке дјелатности. Које ће радње извршити пјешадија а које извиђачке јединице првенствено зависи од конкретне ситуације. Пошто ни само трупне, а ни саме извиђачке јединице нису у стању да дођу до потребних података о непријатељу у тактичкој дубини, то је њихово садејство неопходно. При томе ће трупне јединице вршити извиђање на свом отсеку фронта, по потреби ће подржавати ватром рад извиђачких органа и својим људством самостално вршити специјалне задатке, или у заједници са извиђачким органима, итд., док ће старјешине извиђачке службе помагати трупне јединице при организацији и припреми њихових извиђачких органа, придавати им извиђаче кад се за то укаже потреба, достављати им податке о непријатељу који су им потребни за успјешно извршење задатака и сл.

Извиђачке јединице не постоје само зато да врше задатке које трупа не може извршавати или да помажу трупне јединице у извиђању, већ и зато што свака јединица треба да има свој извиђачки орган који ће радити за потребе дотичне команде у цјелини, а тиме и за потребе својих потчињених јединица и претпостављене команде. Зато се не би могло примити да чете и батаљони имају стручно из-

виђачко људство, а да команда пука (чије су потребе у погледу по-знавања непријатеља знатно веће од потреба батаљона) нема таквог људства, већ да се оно налази ван састава те команде. Према томе ни резултати извиђања свих батаљона у пуку не би били довољни и за команду пука пошто су дубине батаљонских задатака мање од дубине пуковског задатка.

Кад је реч о томе који су начини извиђања „специјални“, које од њих треба да примјењују извиђачке а које трупне јединице, обично се већина слаже у томе да је извиђање у непријатељској позадини начин који треба да примјењују искључиво извиђачке јединице. Због тога се на вјежбама и маневрима извиђачки органи обично шаљу у непријатељску позадину и кад треба и кад не треба, без обзира да ли се они тамо могу или не одржати. Они се употребљавају чак и за добијање оних података који се могу добити лакше и прецизније и на неки други начин (напримjer, радиоизвиђањем). Могућности и начини рада извиђачких група у позадини непријатељског распореда су посебно питање у систему дјелатности извиђачке службе. Њима се често даје претеран значај и сматра се да је довољно упутити их у непријатељску позадину па да онда све остало иде лако. Али, ако проанализирамо могућности рада једне такве извиђачке групе у позадини непријатељског распореда, видјећемо да је она само један извор података, са често ограниченим па и проблематичним могућностима. Ако једна извиђачка група, напримjer, ради за потребе неке мање јединице, поставља се питање да ли она уопште може да опстане на тако малој дубини с обзиром на засићеност простора јединицама из непријатељског борбеног поретка, који је у близини линије фронта увек густ. А ако она ради за интересе веће (па и здружене) јединице, искрсава проблем да ли она може да савлада тај огроман простор који треба да извиђа. Кад би због конфигурације терена било отежано осматрање, онда би групе морале да врше задатке у покрету. Међутим, кретање по дану је скоро искључено, а ноћу је опет готово немогуће успјешно осматрати покрете јединица на цijелом том простору и идентификовати њихове саставе и јачине. Зато треба сматрати као реално схватање да се извиђачке групе не могу увијек бацати у непријатељску позадину, а ако се већ баце да им треба давати ограничene и тачно одређene задатке. Ово намеће потребу да се могућности рада извиђачких група у позадини непријатељског распореда објективно посматрају без неког прецијењивања или потцијењивања, јер извиђачке групе могу да имају значаја само као један од органа у цјелокупном систему предузете извиђачке дјелатности, па и то не у свима видовима борбених дејстава.

Сваки извиђачки орган без разлике само је једна карика у цјелокупном систему извиђања, па би зато ограничавање извиђачке дјелатности, искључиво на неке органе довело до тога да се не би могло у потпуности искористити целисходно садејство свих врста извиђачких органа, што баш и претставља њихову главну снагу.

Како се прецијењивање могућности једног извиђачког органа и ослањање само на његову дјелатност може негативно одразити на цје-

локупан систем извиђања неке јединице најбоље показује слиједећи примјер са недавних вјежби. Једна извиђачка група успјела је да пређе линију фронта, да зађе у непријатељску позадину и да прикупи потребне податке. Али пошто јој се у међувремену радиостаница покварила, то група није могла да достави прикупљене податке. Бријеме, рачунајући од момента кад се група требала јавити па до часа када су команданту ти подаци били потребни, било је исувише кратко да би се накнадно могло организовати допунско извиђање. Зато је та јединица била присиљена да води борбу без потребних података о непријатељским резервама. Из овога се примјера јасно види да су извиђачке групе (које дејствују у непријатељској позадини) извиђачки органи као и сви други, да им је дјелатност релативно несигурна и да се ослањање у потпуности само на њихове могућности може веома негативно одразити на цјелокупан рад одговарајућих јединица.

На основу свега досада изнетог може се закључити да ће успјех у извиђању постићи оне јединице које извиђачке дијелове користе непрекидно и у свим фазама борбе искључиво за извиђање, обједињавајући при томе дејства специјалних извиђачких и трупних органа у јединствени систем, и које тим органима дају потпуно реалне задатке сразмерне њиховим објективним могућностима.

ОСНОВИ ВОЈНЕ ГЕОГРАФИЈЕ — СУСЕДНЕ ЗЕМЉЕ

генерал-мајор **Иван Божич**

потпуковник **Милан Кнежевић**

СТРАНА 418, 7 СКИЦА СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА, ЦЕНА 400 ДИН.

Пуковник **БРАНКО ТЕОДОРОВИЋ**

УСКЛАЂИВАЊЕ ФОРМАЦИСКИХ НАЗИВА И ТАКТИЧКИХ ПОЈМОВА

Да би поједине јединице могле са успехом извршавати задатке, које им у разним врстама борбених дејстава могу пасти у део, потребно је да у своме формацијском саставу имају снага и средстава у обиму потребном за извршење својих нормалних задатака (напри-мер, чета треба да располаже људством и наоружањем којим ће бити у стању да задржи напад противничког батаљона; одељење интен-дантских потреба у батаљону да може снабдевати батаљон нормалне јачине, итд.). Овако формиране јединице и установе имају своје фор-мацијске називе који су потребни за њихов редован живот и рад, за командовање, дисциплину, итд. (например, стрељачка чета, пешади-ски пук, одељење борбених потреба итд.).

Но, да би поједине јединице могле извршити и теже задатке од својих нормалних (например, напад на правцу главног удара, од-брана фронта знатно ширег од нормалног, итд.), приступа се њиховом ојачању — придавањем снага и средстава или образовању привре-мених састава — здружавањем јединица и установа. На тај начин долази се до тактичких привремених састава који добијају своје на-зиве. Овако створени тактички појмови означавају намену и задатак извесне групације која је у разним ситуацијама различите јачине и састава (например, претходница, мртва стража, батаљонско превија-лиште, итд.). Тако се поред формацијских назива појављују и тактички појмови са одговарајућим називима. Како до ових двојаких назива долази и тамо где то, по моме мишљењу, није неопходно, то се у при-личној мери усложава војна терминологија, што се може неповољно одразити и на сам рад штабова и јединица, а да и не помињемо те-шкоће на које наилазе они који отпочињу изучавање војне вештине. Сем тога, познато је да, комплетне формацијске јединице, чији су де-лови навикнути на заједнички рад при извршењу задатака не наилазе на таква трења или неспоразуме као привремено здружени делови који још нису привикнути на заједнички рад. Да би се употреба по-јединих јединица могла вршити без икаквог трења и да би задаци је-диницама били што јасније одређени и свакоме разумљиви, требало би извршити усклађивање формацијских и тактичких назива где год је то могуће, а при формирању јединица тежити да њихова јачина и састав буду такви да се потреба за стварањем привремених формацијских састава сведе на најмању меру. Начин на који мислим да се то може најбоље остварити биће предмет даљег излагања.

Формациски и тактички састав и њихови називи.

Формациски састави се у свима армијама обично означавају називом јединице и рода — службе из којих је та јединица, а по потреби и врстом рода (например, митраљеско одељење, пионирски вод, стрељачка чета, хаубички артиљеријски дивизион, тенковски пук, итд.). То су стални називи које јединице задржавају у свим приликама док као такве постоје. Но, видели смо да поред сталних формациских састава, који имају своје називе, постоје и посебни тактички састави (привремене формације) који могу имати специјалну намену или се одређују за извршење појединих посебних задатака у разним тактичким радњама. Чим овако одређени задатак буде извршен или престане да постоји потреба за његовим извршењем, овакви тактички састави се расформирају. Називи тактичким саставима се дају према њиховој намени, а често и према задатку који им претстоји у извесној тактичкој радњи (например, претходница, главнина, први ешелон, резерва, итд.). Самим образовањем оваквог састава често је одређена и његова улога. Тако, например, претходница — као тактички маршевски појам — представља привремену формацију јединице на маршу, која се по завршеном развоју за борбу обично расформира. У оквиру пука, а у циљу равномерног оптерећења свих батаљона, обично се врши наизменично одређивање појединих батаљона у претходницу односно у челни одред, или у заштитницу, односно зачелни одред, итд. Сем тога, услед посебне улоге и нарочите важности осигуравајућих органа, батаљон у претходници или у заштитници редовно се озбиљније ојачава — што зависи од ситуације — тако да је тада друкчијег састава него остали батаљони који се крећу у главници. То значи да су овакве привремене формације при извршењу марша потпуно целисходне и оправдане и да не би било никакве потребе да се у пуку образује претходница или заштитница као сталан формациски састав.

Међутим, поред оваквих случајева, код многих се армија наилази и на тактичке саставе (са одговарајућим називима) који, по моме мишљењу, нису неопходни. Тако, например, код неких армија пешадиски пук у нападу, као део борбеног поретка дивизије, не добија никакав посебан назив, док се код других армија у којима се у оквиру борбеног поретка дивизије образују нападне колоне, пешадиски пукови називају „борбеним групама“ (Groupe de combat, combat team). Исто тако, чета за везу пешадиског пука код већине армија никад не добија такав специфичан задатак да би морала, поред формациског назива, добијати и тактички назив; сличан је случај и са јединицом за печење хлеба, пољском заразном болницом, итд. А пошто, према томе, постоји читав низ јединица и установа чији се тактички састав или појам поклапа са њеним формациским називом, свакако би требало тежити да се избегну двојни појмови и називи, где год је то могуће. Ово тим пре, што по моме мишљењу, у низу случајева уопште нема никакве потребе нити оправдања да се појединим сталним формациским саставима (који и у борби остају истог састава), поред њиховог формациског назива, даје и посебан тактички назив, чак и тамо

где се то ипак чини. За ово ћу изнети неколико карактеристичних примера.

Као што је познато, вод за снабдевање батаљона¹⁾ састоји се од одељења борбених потреба, које у борби образује батаљонску станицу борбених потреба, и од одељења интендантских потреба, које образује батаљонску интендантску станицу (БИС). Значи, да одељење интендантских потреба, као формацијска јединица и формацијски појам, развијањем за борбу постаје „станица интендантских потреба“, тј. добија нов — тактички назив, па би се могло схватити као да се ово одељење привремено формира у други састав са неким другим задатком — што очигледно није случај.

Сличне случајеве имамо и код:

- санитетских одељења стрељачких чета, која у борби образују четне рањеничке прихватнице,

- санитетског вода батаљона, који у борби образује батаљонско превијалиште,

- транспортног вода пуковске станице борбених потреба, а одељење интендантских потреба — пуковско складиште,

- санитетске чете пуковске станице борбених потреба, која у борби образује пуковско превијалиште,

- позадинских јединица дивизије, које у борби образују дивизиску базу,

- санитетског батаљона дивизије, који у борби образује дивизиски медицински центар, итд.

Дакле, овде се свуда ради о истом саставу који у борби само мења свој формацијски назив.

Још веће незгоде појављују се кад се поједињим формацијским јединицама као тактички називи дају називи других формацијских јединица. Тако, например, стрељачки вод²⁾ у извиђању постаје извиђачка патрола или самостална извиђачка патрола, у маршевском осигурању челно, бочно или зачелно одељење, а на претстражи мртва страже или самостална мртва страже. Исто тако и стрељачко одељење у маршевском осигурању добија назив патрола. Међутим, вод нормално има у свом формацијском саставу стрељачка одељења. Такав је случај и са стрељачком четом која понекад (например, у маршевском осигурању) добија назив одељење. Значи да се назив одељење, које се у формацијским саставима употребљава као назив за једну групу стрељача, употребљава у извесним приликама као тактички назив за стрељачки вод или стрељачку чету, итд., док се формацијски вод тактички јавља час као одељење, час као вод, а час као патрола.

Као што се види из напред наведених примера, један те исти састав (који често врши исти задатак) мења свој стални формацијски назив у разне тактичке називе само услед промене тактичке радње

¹⁾ Видети тач. 979 ПБП, II део и одговарајућа правила других армија.

²⁾ Видети одговарајуће одредбе ПБП, I део, Опште ратне службе и одговарајућа правила других армија.

у којој учествује. Веома је маркантан пример одељење интендантских потреба батаљона, које, као што знамо, од почетка до краја рата има сваки дан исти задатак. Па ипак, кад се ово одељење развије за борбу оно добија нови назив, иако не постоји баш никакав разлог за том променом. А као што смо у почетку рекли, ово удвајање назива не само што отежава сналажење и непотребно оптерећује старешине (при учењу, при дискусијама, итд.), већ захтева и од војника и нижих старешина учење већег броја сувишних појмова, што само усложава обуку. Зато сам мишљења да ово питање треба размотрити и наћи одговарајућа решења у томе што би се укинули двојни називи, где год је могуће, а неки називи упростили или им се садржина јасније прецизирала. Наиме, сматрам да би код већ поменутих и њима сличних примера код којих постоје двојни називи (формациски и тактички) требало задржати само формациске називе, например: одељење борбених потреба, одељење интендантских потреба, санитетско одељење, санитетски вод, санитетска чета, итд., а одбацити називе: станица борбених потреба, станица интендантских потреба, рањеничка прихватница, батаљонско превијалиште, пуковско превијалиште, итд. Ово је лако могуће, јер све ове јединице могу у борби да врше задатке за које су предвиђене, не мењајући своје формациске називе.

Да вод и чета у тактичком означавању не би добијали назив „одељења“, пошто у своме формациском саставу већ имају јединице (делове) са таквим називом, требало би прецизније одредити појам патроле као и других осигуравајућих делова и, у вези са тим, упростити постојеће називе — што захтева посебну студију. Но, по моме мишљењу, један од могућих начина поједностављења ових назива био би:

— да се назив „мртва стража“ претвори у „претстражни вод“, пошто је за чету са сличним задатком усвојен назив „претстражна чета“;

— да „челно одељење“, јачине од ојачаног вода до ојачане чете, које истура батаљон у маршевском осигурању кад је „претходница“ или „челни одред“³⁾ промени назив тако, да се зове „челна чета“ — ако се истура чета, а „челни вод“ — ако се истура вод (или „претходничка чета“ и „претходнички вод“). Исто тако, по мом мишљењу, не постоји потреба да се батаљон у маршевском осигурању у једној прилици назива претходница, а у другој члени одред, те би требало задржати само један назив;

— стрељачки вод, који у извиђању носи назив „извиђачка патрола“, не треба да има назив патрола кад се тај назив већ даје његовом одељењу које он истура у „челну патролу“; он се може називати „стрељачки вод за извиђање“ па чак не мора ни имати нарочити назив, већ само може добити одређени задатак за извиђање;

— разни тактички називи које добија стрељачко одељење могли би се упростићи на тај начин што би, например, стрељачко одељење на маршу, уместо назива „челна“, „бочна“ или „зачелна патрола“ добило назив „челно“ (или „претходничко“ ако би се задржао овај назив),

³⁾ Видети тач. 266 ПБП, II део и одговарајућа правила других армија.

„бочно“ или „зачелно одељење“. Исто тако, уместо назива „стражарско одељење“ може се употребити назив „претстражно одељење“, итд.

Чини ми се да би усклађивањем формацијских и тактичких назива на овакав или сличан начин знатно упростили ствар, а да се тиме ништа не би изгубило од суштине.

Сталност формацијских састава и привремено придавање јединица

Као што је напоменуто, при употреби неке јединице најбољи се резултати могу очекивати ако је она у стању да тај задатак изврши снагама и средствима које има у своме формацијском саставу. Зато се сматра да је најбоља формација оне јединице која може неокрњена, али и без средстава ојачања, извршити све задатке за које се оцени да је нормално да јој падну у део. Например, добра је формација дивизиске јединице за везу ако је она у свима приликама способна да на основу устаљених принципа за везу организује и одржава везу са свима јединицама и установама непосредно потчињеним команди дивизије, а да истовремено успешно одржава везу и са претпостављеном командом.

Међутим, услед разноликих ситуација у којима се могу наћи у рату, неке јединице ће врло често бити у прилици да извршавају и задатке знатно теже од нормалних. Због тога ће се такве јединице ојачавати или ће се за извршење поједињих конкретних задатака вршити привремено здруживање разних јединица и установа у један привремени састав (например, у оквиру пешадиске дивизије у одбрани ојачава се пук на тешишту одбране, или се у нападу формира једна јача нападна колона, или ојачани батаљон у улози претходнице и т.с.л.). Ово су, дакле, случајеви у којима је неопходно и веома корисно привремено здруживање или ојачавање јединица. Међутим, треба имати у виду да је често придавање поједињих јединица другим привременим саставима скогчано са више незгода. Тиме се отежава командовање препотчињеним јединицама, затим евидентија и попуна јединица и њихово уредно снабдевање (зато што свака јединица има органе за снабдевање ограниченог капацитета). Ту долази и до међусобног непознавања старешина и јединица тако да је отежан складан рад у почетним дејствима, итд. Због тога се намеће потреба да се ојачавања и придавања сведу на најмању меру.

Ако се уочи да се у разним тактичким радњама и различитим ситуацијама извесна ојачавања и придавања јављају као стална појава, тј. да се поједиње формацијске јединице често ојачавају истим јединицама (например, ако се пешадиски пук скоро увек ојачава једним или више водова инжињерије), онда, по моме мишљењу, треба размотрити да ли је уопште стални састав ове формацијске јединице целисходан. При томе се може доћи до закључка да је најбоље овакву привремену формацију, која се често јавља, претворити у сталну, тј. у конкретном случају пешадиски пук треба стално ојачати још једним или више инжињериских водова.

Интересантан је пример ојачавања стрељачке чете за коју се при извршењу најразличитијих задатака (све врсте напада, све врсте одбране итд.) предвиђа⁴⁾ додељивање митраљеза из постојеће митраљеске чете батаљона. Због тога се, по моме мишљењу, оправдано поставило питање: није ли целиснодније да се, уместо овог сталног ојачавања стрељачких чета митраљезима из састава батаљона, стрељачким четама стално додели по један вод или одељење ових митраљеза и да се ова привремена формација, која се врло често појављује, на тај начин претвори у сталну формацију? У вези са овим данас постоје две концепције у погледу сталног формацијског састава стрељачких чета: једна заступа чисто стрељачке чете, састављене само од стрељачких водова, а друга препоручује пешадиске чете које би у своме саставу, поред стрељачких водова, имале и по један вод тешких пешадиских оруђа. Прва се мери са разним придавањима — ојачањима, као и незгодама везаним за непрекидна препотчињавања, док је друга много погоднија, јер избегава те незгоде.

У нашој и страној војној литератури и у многим званичним правилима,⁵⁾ а нарочито при решавањима тактичких задатака у најразличитијим ситуацијама, сусрећемо се и са изразом „средства ојачања“. При томе се сматра као нормалан случај да поједине тактичке и оперативне јединице (батаљони, пукови, дивизије, корпуси, итд.) добијају скоро у свима ситуацијама ојачања, а нарочито у артиљерији и инжињерији. Тако, например, у оквиру дивизије сматра се да ће дивизиска артиљерија готово редовно бити ојачана.⁶⁾ Или, при решавању тактичких задатака наилазимо скоро редовно на случај да се армија и корпус, а често и дивизија, ојачавају с једним или са више артиљеријских ПТ, ПА и пионирских пукова; да се за образовање артиљеријских група (ПАГ-а, ДАГ-а, итд.) или ПТР првенствено користи артиљерија ојачања; да се малокалибарска ПА артиљерија начелно придаје јединицама које обезбеђује; да се пешадиским, артиљеријским и тенковским јединицама — због обимности инжињеријских радова не само у одбрани него и у нападу — придају пионирске јединице, итд. Мени изгледа, да је, кад се већ располаже јединицама које се предвиђају за ојачања формацијских јединица (тактичких и оперативних), као и у случају кад се ове ангажују за извршење својих нормалних задатака, боље да се ове јединице не третирају као „јединице ојачања“.

Увиђајући незгоде и сложеност у руковођењу инжињеријом пријатом као ојачање, поједини писци⁷⁾ се залажу да инжињеријске задатке треба тако постављати да се здружене јединице не морају у свакој ситуацији ојачавати инжињеријом претпостављене команде, већ им омогућити да све задатке могу извршити својом инжињеријом,

⁴⁾ Види одговарајуће одредбе ПБП, II део и одговарајућа правила других армија.

⁵⁾ Види ПБП, I и II део.

⁶⁾ Види чланак „Реферат за напад начелника артиљерије дивизије“ — *Војни гласник* бр. 10/1954 год.

⁷⁾ Генерал-потпуковник Блажко Јанковић у чланку „Размишљања о месту, уз洛зи и задацима инжињерије“ — *Војнотехнички гласник* бр. 12/1953, стр. 11.

а да само изузетно треба формацију инжињерију ојачавати јединицама из претпостављене команде. И овде се намеће питање: зар није целисходнији један део ових „средстава ојачања“ увести стално у формацијски састав јединица? На овај би се начин упростило командовање, јединице би постале самосталније, а привремена ојачавања би се вршила само кад је то заиста неопходно; деоба појединих јединица вршила би се само изузетно, а старешине разних јединица навикавале би се да рачунају само са својим сталним средствима а не да увек очекују ојачање.

На исти се начин може посматрати питање придавања појединих јединица авијације у састав виших тактичких и оперативних јединица (например, веће или мање придавање авиозвијачких, авиоартиљериских, хеликоптерских и јединица за везу у састав дивизија, корпуса, и сл.).

Имајући у виду напред изнето, изгледа ми да би било целисходно да се у оквиру пешадиског батаљона стрељачке чете стално ојачају једним делом тешким пешадиским оруђа и да се њихов други део задржи под командом комandanта батаљона, да би имао у рукама средства којима ће моћи непосредно интервенисати у току борбе. Другим речима, требало би у извесној мери ићи на децентрализацију средстава за подрушку у оквиру батаљона путем појачања ватрене моћи појединих стрељачких чета. Ако се стане на становиште да би у оквиру пешадиског пукова један део инжињериских задатака могла да прими на себе пешадија (например, минирање и разминирање), онда би, по моме мишљењу, инжињериска јединица у пуку требала да буде толико јака да у нормалним условима и у нападу и у одбрани може извршити све задатке који пуку могу пасти у део. Да би пешадија у овом случају могла да обавља део инжињериских задатака требало би и у наоружању пешадиског батаљона тада предвидети потребне количине ПП и ПТ мина и средстава за разминирање. Исто тако, по моме мишљењу, не би било никакве незгоде ако би се у стални формацијски састав здружених јединица укључило и онолико артиљериских јединица колико им се нормално придаје као средство ојачања. Најзад, сматрам да би у органском саставу дивизиске артиљерије требало увести и јединицу артиљериске авијације, а у саставу корпуса јединицу артиљериске и извијачке авијације, итд.

Ако поступимо на изнете начине и код других поменутих и њима сличних случајева, то не би значило да би се тиме искључиле могућности привременог ојачавања у појединим конкретним ситуацијама, само, би оно у том случају, свакако, било мање и ређе.

На сличан начин могло би се поступити и са јединицама осталих родова војске и служби, имајући притом у виду да ће и поред тога постојати потреба за ојачањима и привременим здруживањима, али само као изузетна појава. Најзад, пошто ће у извесним случајевима више старешине морати да задрже извесне снаге и средства у својим рукама ради омогућавања маневра, то је природно да се у погледу децентрализације не сме ићи у крајност. Ово нарочито важи за државе у резерви извесних специјалних јединица (топографских, са-

обраћајних, противтенковских — кад се очекује употреба оклопних јединица, итд.).

О задацима који су разумљиви самим постојањем једног састава

Најзад, осврнуо бих се на чињеницу да је појединим јединицама самим њиховим постојањем у неком формацијском саставу и одређеним формацијским називом и сам задатак јасно опредељен. Тако се, например, у свима јединицама од пука па навише образује ПТ резерва. У пешадиском пку готово увек ПТ резерву образује пуковска ПТ батерија са делом пионира и, евентуално, ручних бацача. Међутим, самим постојањем овакве јединице (пуковске ПТ батерије, дивизиског ПТ дивизиона, итд.) одређен је и њен задатак, тј. борба против тенкова. Зато се поставља питање да ли је потребан посебан назив, например, „пуковска ПТ резерва“ или је доволно дати тај задатак формацијској ПТ батерији пука (у чијем саставу може, евентуално, постојати и део ручних бацача и пионира који редовно улазе у састав ПТ резерве). На исти начин се може размотрити и питање ПТ резерве дивизије и осталих здружених јединица. Дакле, ако се ради о чисто формацијској ПТ артиљеријској јединици ангажованој за борбу против тенкова, мени изгледа да нема потребе да јој се повремено даје неки други назив, пошто је њен задатак унапред одређен самим називом „ПТ“ и оруђима која има у свом саставу.

Сличан је случај и са ПА јединицама када се употребљавају за гађање циљева у ваздуху (што им је нормалан задатак) јер тада свака ПА јединица самим називом „ПА“ и оруђима која има у свом саставу има јасно одређен задатак, тако да ни овде нема потребе за постојањем посебних тактичких назива поред формацијских.

Усвајањем наведених измена, усклађивањем формацијских назива и тактичких појмова код осталих јединица и установа свакако би се упростили поједини појмови и олакшала употреба неких јединица у разним конкретним ситуацијама.

ПУКОВНИК ДАНЕ РАЈЧЕВИЋ

О ОРГАНИЗАЦИЈИ И ИЗВОЂЕЊУ КОМАНДНО-ШТАБНИХ РАТНИХ ИГАРА

Сложеност операција оптеретила је штабове различитим задаћима, за чије је успешно планирање и извршење потребна висока стручна спрема штапског колективса. Због тога је сада и функција штабова постала тежа и одговорнија, а њихова улога значајнија и разноврснија но раније. Зато су штабови израсли у јаке колективе за чији се рад захтева изванредна уиграност и хомогеност.

Уигравање штабова је посебно поглавље војно-стручног усавршавања старешинског састава и оно намеће организаторима ратних игара нарочите тешкоће зато што обухвата велики број учесника чији колективни рад треба да се усклађује по времену и простору.

У савременим армијама постоје уходани и добро опробани разни методи и форме уигравања штабова чији је процес данас мање-више свима познат. У том смислу највише се примењују двостране командно-штабне ратне игре (КШРИ), (једностепене или вишестепене) које се најчешће изводе по карти. Код нас су неко време, у послератном периоду руководства примењивала метод потпуне разраде операција, са свима решењима и документима по појединим етапама. При томе је посреднички апарат, који се налазио уз играјуће стране, кроз овакву форму рада донекле могао да утиче на команданте играјућих страна у усклађивању њихових одлука с већ разрађеним одлукама и елаборатима дотичних игара. Међутим, такав метод имао је неколико недостатака. Пре свега, индивидуалне способности команданата играјућих страна нису могле доћи до пуног изражавања због специфичне улоге, система организације и, начина подигравања посредничког апарата. Поред тога, овај начин извођења игара понекде је доводио до неспоразума између команданата играјућих страна и посредничког апарата с једне, и руководства с друге стране. Команданти играјућих страна теже су примали евентуалне неуспехе, који нису настајали као резултат њихових сопствених одлука, него као последице одлука које су они донели на основу подигравања посредничког апарата који је утицао да се некако дође до одлука које су приближне унапред разрађеним одлукама у елаборатима ратних игара. А пошто команданти играјућих страна нису могли усмеравати своје штабове на оне методе рада који би њима најбоље одговарали, то је негативно утицало на хомоген рад штабова као целине. Овакав метод захтевао је концентрацију руководећег, играјућег и посредничког апарата на једном ме-

сту (кад се игре изводе по карти), тако да је и то још више отежавало самосталност рада појединих штабова и наметало велике финансиске издатке. Истина, то се могло избеги кад би се посреднички апарат налазио уз руководство, а играјуће стране у својим гарнизонима (без обзира на њихову удаљеност), пошто то савремена средства везе потпуно омогућавају. И, најзад, анализе овако изведенних ратних игара нису могле бити довољно поучне, јер играјући команданти, уколико се игре не изводе доследно по њиховим одлукама, нису могли ни да приме одговорност за слабости које би проистекле из донетих одлука.

Природно је да су напред наведене слабости у систему организације и методу извођења команднно-штабних игара већ отклоне, мада се још понекде може наћи на неке од њих, које се испољавају у разним формама.

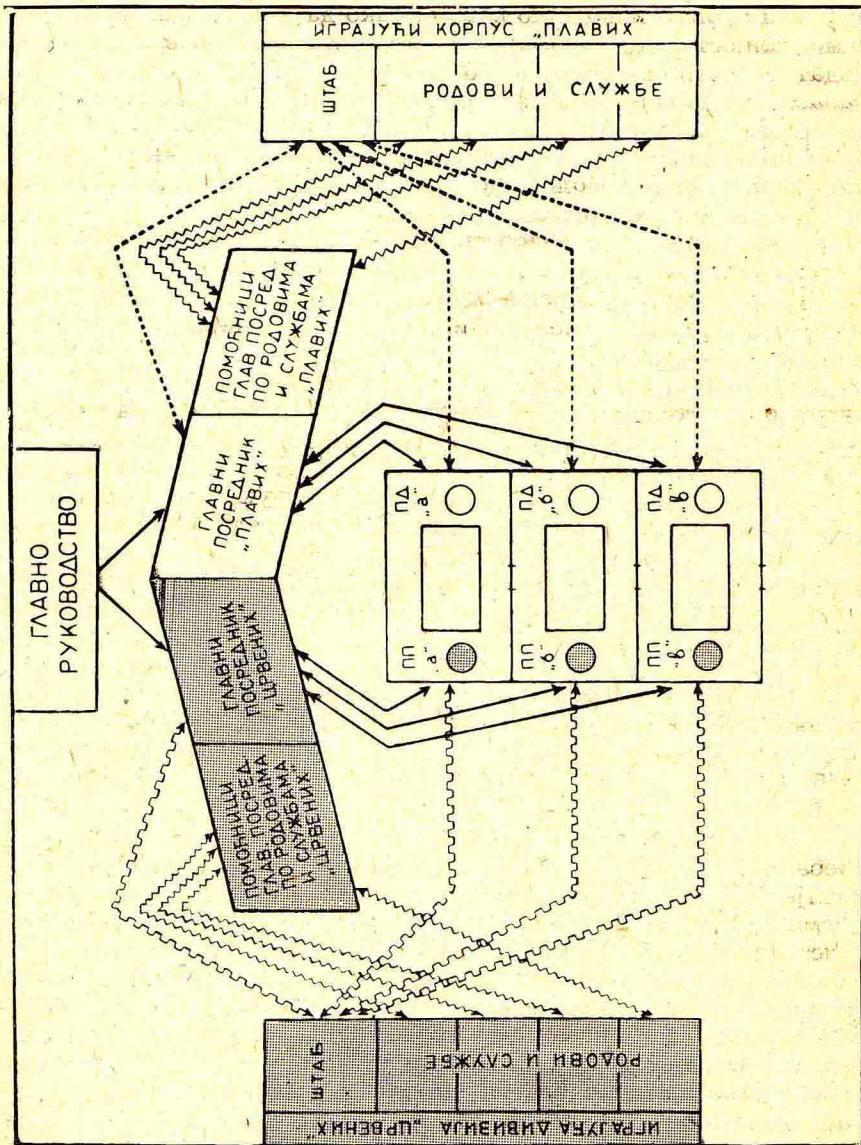
Изграђујући систем организације и метод извођења ратних игара, првенствено на свом сопственом искуству (а и на искуству других армија), ми смо у настави уигравања штабова (управо због напред наведених слабости) и стали на принцип да се игра штабова одвија искључиво према самосталним одлукама команданата играјућих старана, при чему је, одвајањем посредника и руководства од играјућих страна, у довољној мери загарантована и самосталност играјућих штабова. Зато сматрам да нема потребе да се играјући штабови привлаче ка руководству (да се доводе у његов гарнизон), већ је много боље да за време игре остају у својим гарнизонима, пошто то савремена средства везе, као што је већ напоменуто, потпуно омогућавају (као и примену тајног командовања трупама). При томе удаљеност играјућих штабова од руководства није од битног утицаја, тим пре што се, поред радио и жичних веза, могу ефикасно користити и најбржа покретна средства везе (мотоцикли, аутомобили и авиони за везу).

Рад посредничког апарата (иако је одвојен од играјућих страна) требало би организовати тако да посредници пукова „црвене“ и дивизије „плаве“ стране раде по двојица у истој соби за једним столом (шема 1). То би отклонило раније наведене слабости, олакшало руководству процес разигравања и у потпуности огарантовало несметан и самосталан рад играјућих штабова. Поред тога, заједнички рад посредника противничких страна у истој просторији омогућио би солидан развој динамике, јер би посредници детаљно познавали одлуке играјућих команданата, имали би пред собом нанесену ситуацију обеју страна тако да би потпуно реално могли да оцењују могућност спровођења обеју одлука и да оживе такву динамику која би била најближнија стварној ратној ситуацији.

Приложена принципијелна шема (шема 1) приказује систем организације и извођења КШРИ кад играјуће стране играју у својим гарнизонима и кад се њихови посредници налазе уз руководство. Оваја организација омогућава извођење сваке ратне игре у планираном оперативном времену под условом солидне организације везе.

У динамици КШРИ важно је да посреднички апарат буде тамо одакле ће моћи успешно да врши своју улогу. А пошто је посреднички

Шема 1: Организација рада руководства, посредничког апарата и играјућих штабова

- Веза главног руководства и главних посредника са потчињенима
- Веза главних посредника са играјућим командама и ових са потчињеним посредницима
- ~~~~~ Веза посредника родова службе са потчињенима
- Посредници у улози „црвених“
- Посредници у улози „плавих“

апарат средство преко кога руководство управља ратном игром, то је и његово одвајање од играјућих страна сасвим нормално. Уствари, играјуће стране немају потребе да знају где је посреднички апарат и ко се у њему налази, не само зато што су играјуће стране потпуно самосталне у доношењу својих одлука, него и зато што ће оне из добијених извештаја кроз динамику сазнати да ли су им поједине одлуке биле целиснодне или не. Врло је вероватно да би једном одлучном команданту и његовом солидном утрганом штабу посреднички апарат само отежавао руковођење, уколико би у било којој форми утицао на њихов рад.

Завршавањем организационог процеса штабови су завршили само један релативно лакши део послана, од онога који им претстоји у фази боја која настаје почетком динамике. Наиме, тада штаб улази у многе потешкоће, које му нарочито намеће темпо операција и које га прате све до завршетка саме ратне игре. Да ли ће штаб при томе ради са више или мање напора, зависиће углавном од умешности, стручне спреме и утрганости посредничког апаратата, од организације послана у самом штабу и од исправности везе. Зато посреднички апарат има одлучујућу улогу у динамици.

У даљем излагању приказаћу улогу, значај и начин рада посредничког апаратата кад је одвојен од играјућих страна и кад се ратна игра одвија искључиво по одлукама команданата играјућих страна који играју у својим гарнизонима.

Посреднички апарат има двоструку улогу, те једновремено — зависно од степена и система организације ратне улоге — игра улоге претпостављеног и потчињеног. У изнетом примеру главни посредници и једне и друге стране играју претпостављене, односно више команде за обе играјуће стране (шема 1). Тако, например, главни посредник „плаве“ стране са својим посредницима по родовима и службама прима на себе улогу команде армије за корпус „плавих“, главни посредник „првени“ стране са својим особљем улогу команде корпуса за дивизију „првених“, а помоћници главних посредника улоге дивизија и пукова за обе стране, тј. улоге потчињених.

У овом случају може се поставити питање односа главног руководиоца и главних посредника према играјућим странама, тј. у ком ће обиму руководити играјућим странама за време извођења саме игре односно да ли је играјућим странама претпостављена команда главно руководство или главни посредници са помоћницима.

Кад играјући штабови корпуса и дивизија немају своје више команде (армије, односно корпусе) онда улоге њихових претпостављених примају главни посредници са својим помоћницима по родовима и службама. Према томе, главни посредници имају у својим рукама сву проблематику извођења игре једне стране. Зато они треба да издају и потписују сва оперативна наређења и да примају од играјућих (потчињених) и сва борбена документа по свима линијама и службама (одлуке, извештаје, итд.). Они прате целокупан ток игре своје стране и сређују запажања, искуства и материјал за анализу те

игре. Зато главно посредништво мора бити бројно довољно јако да би могло извршити све ове задатке.

Главно руководство је организатор КШРИ и руководи њом у целини. Оно оцењује све одлуке играјућих страна, водећи при томе рачуна да се игра одвија по плану вежбе и у предвиђеном оперативном времену. Сем тога, главно руководство води радну карту за обе стране, сређује податке за оперативски дневник и припрема материјал за анализу целокупне ратне игре. Главно руководство може бити бројно знатно слабије од посредничког апарате. У његов састав могу да уђу: начелник штаба, заменик за позадину, помоћник по авијацији и потребан број оперативних официра, што све зависи од степена и начина организације ратне игре. Према томе, главни руководилац је ван игре. Он је уствари у односу на играјуће стране само виша команда у формацијском смислу, пошто улогу претпостављених команди предвиђених у тактичко-оперативним задацима играјућих страна за време игре примају посредници са својим помоћницима по родовима и службама.

Предност овакве организације је у томе што је главни руководилац тада растерећен од низа ситних проблема који искрсавају у свакој динамици, што може да држи у својим рукама целину игре и да детаљније сагледа вредност и умешност играјућих комandanata у руководењу.

Ако би главно руководство било виша команда за играјуће стране, онда би сва оперативна документација ратне игре морала ићи од играјућих страна преко главног руководства до главних посредника. То би чинило једну непотребну инстанцу више, што би руководству само отежавало извршавање његовог основног задатка — руководење целином вежбе.

При оваквој организацији команданти играјућих страна достављају своје одлуке у два примерка руководству и главним посредницима у роковима предвиђеним у задацима или датим по находењу главних посредника. Пошто се играјући штабови налазе у својим гарнизонима или на терену (на стварним отстојањима) то се достављање одлука и важнијих борбених докумената мора обезбедити најбржим покретним средствима за везу (мотоциклима, аутомобилима, авионима итд.).

Сматрам да би по један примерак одлуке требало доставити главним посредницима (као претпостављеним комandanata играјућих страна) и главном руководиоцу како би сви једновремено могли наћи одлуке на карте и разматрати целисност тих одлука. На овај начин главно руководство већ имало своје мишљење у моменту када главни посредници дођу са својим предлозима за оцену донетих одлука. Исто је тако могуће да команданти играјућих страна доставе само по једну одлуку главним посредницима, а да ови, пошто нанесу одлуке на своје карте, са њима упознају и главног руководиоца. Међутим, сматрам да је много боље да се све ово ради паралелно, пошто би се иначе губило много времена.

Достављање одлука и других борбених докумената, без обзира на удаљеност играјућих штабова од руководства, не изазива никакве тешкоће, пошто се авионима за везу може добити свака одлука у реалном оперативном року. Ни утрошак горива за авионе такође не чини никакве сметње, јер он, и иначе, пада на терет летачке наставе. У случају неповољних атмосферских прилика пренос одлука и других борбених докумената може се извршити шифровано далекописачима, радијом и покретним средствима везе.

Помоћници главних посредника обеју страна наносе једновремено ситуацију на своје карте. Штаб руководства такође наноси обе одлуке, али само на једну карту, те се на тај начин независно од посредничког апаратса, припрема за доношење свога мишљења о донетим одлукама. Главни материјал за досуђивање успеха (односно неуспеха) по примљеним одлукама припремају помоћници главних посредника, који играју улоге дивизија и пукова. Они за то користе постојеће тактичке норме и на основу међусобног односа снага груписања и пострјавања борбеног поретка, датих задатака артиљерији, инжињерији, тенковима и авијацији играјућих страна и других околности утана-чују предлоге о постигнућима једне и друге играјуће стране према њиховим одлукама, која (по њиховом мишљењу) треба да буду у важности до следећих одлука играјућих страна. Пошто са тим предложима упознају главне посреднике на радној карти, главни посредници их могу прихватити или одбацити (делимично или у целини), што зависи првенствено од тога колико су се њихови помоћници приликом прорачуна користили одговарајућим правилима и ратним искуствима. После тога главни посредници износе своја мишљења главном руководству које даје коначно решење помоћницима посредника по родовима и службама.

Поставља се питање: када и како треба одређивати постигнућа (успехе односно неуспехе) играјућих страна? По моме мишљењу треба их одређивати у таквим временским размацима да у том времену посредници могу дати потребне супозиције или наређења свим родовима и службама и да играјући могу донети нове одлуке које ће у датим роковима моћи да стигну у руководство, а да све то буде у складу са стварним ратним могућностима и приликама. Према томе, тај временски размак је, начелно, краћи код мањих јединица, а дужи код већих и може да износи 2, 4 и више часова.

Када донесе свој дефинитиван закључак о целисходности до тадањих одлука играјућих страна руководство треба у одговарајуће супозиције обавезно да унесе и потребне елементе за ситуацију родова и служби, а нарочито за позадину (што се у играма често губи из вида). Ово је неопходно због тога, да би посредници по родовима и службама у играјућим штабовима могли да пренесу оно што се на њих односи и да би начелници родова и служби тих штабова могли дати својим командантима што боље и реалније предлоге за доношење одлуке.

Треба истаћи да ће се игра успешно одвијати само онда ако се при одређивању резултата по донетим одлукама команданата играјућих страна поштују важеће званичне тактичко-техничке норме. Зато

их посредници морају добро познавати, јер би произвољно оцењивање успеха или неуспеха по донетим одлукама могло створити нереалну ситуацију и штетно утицати на квалитет игре. Такав рад могу успешно да спроводе само врло искусни официри, добри практичари и познаоци трупне тактике. Они треба непрестано да држе у налетости играјуће штабове и да у појединим периодима оперативног времена кроз извештаје потчињених дају такве податке о борбеним дејствима, на основу којих ће сви родови и службе радити пуним темпом.

Сам процес овог посла, зависно од поставке задатка, отпочиње дејствима нападача (у разматраном примеру дејством „плаве“ стране) или браниоца. Посредници „плаве“ стране у уз洛и потчињених извештавају своју играјућу страну о наступању и померању борбеног по-ретка. Ови извештаји морају бити тактички оправдани како по времену тако и по простору и да по мери наступања обухватају дејства свих родова и служби нападача. Посредници морају давати потпуно реалне извештаје, јер они замишљају и спроводе наступање одговарајуће играјуће стране.

Пошто раде заједно, посредници обеју страна почињу рад у исто време и једновремено дају извештаје за своје играјуће стране, само у обратном смислу. Тако, например, ако би посредник пешадиске дивизије „а“ „плаве“ стране (шема 1) послao овакав извештај: „У 04.00 уз подршку артиљерије и тенкова све су јединице прешли у напад и продужиле енергично надирање. У 04.30 деснокрилни пук је заузeo групу кућа код потока и води борбу за к. 450. Непријатељ пружа же-сток отпор, нарочито на десном крилу. Наши губици износе 10 мртвих и 15 рањених. Уништена 2 тенка и 1 топ, 2 пушкомитраљеза и 1 митраљез“, посредник пешадиског пука „а“ „првене“ стране (шема 1) би у исто време овако известио: „У 04.00 уз јаку подршку артиљерије и тенкова непријатељ је предузео жесток напад и у 04.30 заузeo групу кућа код потока. Левокрилни батаљон се повукао на к. 450 за коју се воде огорчене борбе. Губици пука: 5 мртвих, 8 рањених и 2 нестале. Оштећен један топ и два митраљеза“, и томе слично у току целе ратне игре. На тај начин, чим посредник „плавих“ даде било какав извештај о дејству своје стране, то исто одмах треба да уради и посредник „првене“ стране, тако да руководство може једновремено пратити реаговање обеју играјућих страна.

Пошто су посредници обеју страна у непосредном контакту, они детаљно познају ситуацију, међусобно се договарају о начину спровођења динамике тако да се ова може одвијати као на шаховској табли и у духу одлука команданата играјућих страна.

Посредници обеју страна обично подносе један примерак извештаја руководству, а други играјућим странама, тако да сви буду у непрекидном курсу догађаја. У току читавог периода између два опе-ративна рока сваки посредник треба да води тачну евиденцију о губицима људства и технике у појединим фазама (у складу са про-центима усвојеним на бази ратних искустава и са конкретним ситуа-цијама у појединим етапама операције), и припреме податке за под-ношење извештаја. Нетачно вођење евиденције губитака и њихово

нереално одређивање (које не одговара ратним искуствима и ситуацији) може играјуће довести у нестварну ситуацију, а одатле обично произилазе нереалне одлуке и ремећење плана вежбе. Ову евиденцију, поред посредника, треба да воде и штаб руководства и играјући штабови ради припремања потребних података за оперативне извештаје. Идеалан начин одигравања вежби био би кад би се поклапало оперативно и астрономско време. Ако би у том погледу дошло до поремећаја онда је то знак да оперативно време није реално планирано, да посредници нису успели у датом оперативном времену да обаве све своје дужности и да играјући нису били у временској могућности да изврше све послове који су нужни за доношење правилних одлука, а сви такви поремећаји иду на штету солидног угравирања штабова.

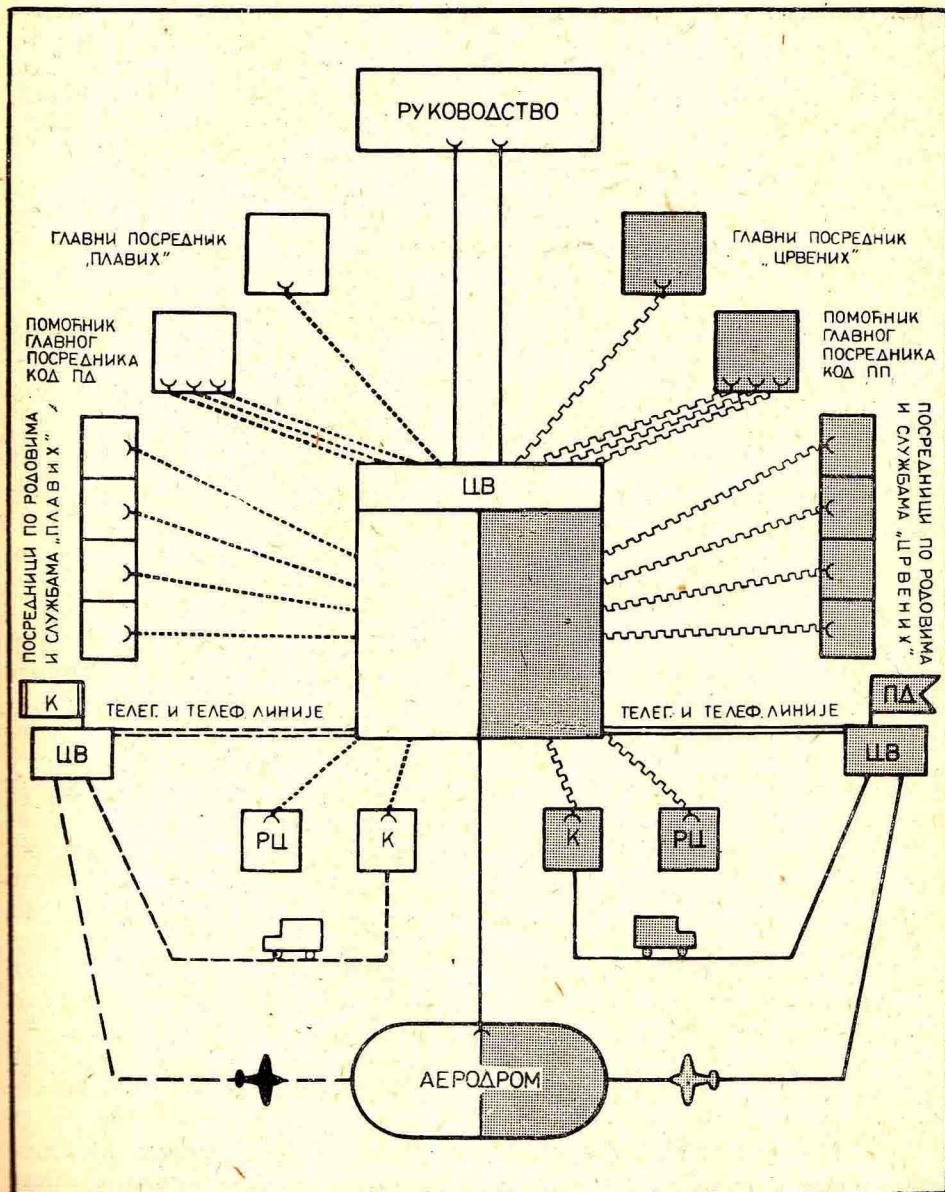
Пошто динамичност савремених операција обично долази у сукоб с временом потребним за обраду појединих докумената, природно је што за КШРИ треба реално решити питање броја, садржаја и времена обраде докумената, и то не само са формалне, већ и са практичне стране. Зато разни начини извођења ратних игара треба да даду одговор и на питање целисходности и нужности појединих докумената и могућности њихове брже и ефикасније обраде. Пошто рутина и извежбаност појединаца у пословима овакве врсте играју врло велику улогу, то „брзу обраду докумената“ треба скватити као релативан појам.

Из изнетог се види да посредници треба солидно да воде радне карте, затим хронолошки срећене извештаје за сваки период оперативног времена и евиденцију губитака. Форма наведене евиденције може бити сасвим произвољна. Слично томе и штаб руководства у току динамике треба хронолошки да сређује материјал и главна документа за анализу, као што су одлуке комandanata играјућих страна, извештаји посредника и оперативни извештаји. Оперативни извештаји треба да садрже податке предвиђене ратном службом штабова, који се добивају од потчињених (у наведеном примеру од посредника који играју потчињене јединице).

Предложени начин игре омогућава да руководство кружним путем, кроз оперативне и друге извештаје, добије од играјућих штабова све оне податке које су играјућим штабовима својевремено доставили посредници. Тако, например, ако се број губитака из оперативних извештаја не слаже са подацима које имају посредници, а које су они сами достављали у току динамике, онда то значи да играјући штабови нису водили тачну евиденцију губитака.

Многи сматрају да спајање посредника противничких страна не претставља реалну чињеницу, пошто се ни у рату противничке стране не договарају како ће радити, итд. Међутим, при томе се губи из вида да посредници нису међусобно непријатељске стране него да су они противници играјућих страна, да им је задатак да оцењују њихове одлуке и да на најреалнији и најпогоднији начин оживе борбу (динамику), која се иначе у рату развија према одлукама непријатељских комandanata без икаквих посредника. А у томе баш лежи сав значај и улога посредничког апарата.

Шема 2: Унутрашње и спољне жичне везе на КШРИ са посредничима одвојеним од играјућих страна

На квалитет и успех игре утичу три важна елемента: одлуке играјућих страна, рад посредничког апаратса и веза. Из искуства је познато да се евентуалне слабости после изведенних игара у највише слу-

чајева приписују вези. Пошто је веза у условима солидно припремљене игре један од одлучујућих елемената успеха, то ћу изнети своја за- пажања о целиснодном коришћењу средстава везе на једној овако за- мишљеној ратној игри.

Пре свега, треба тежити да се штабови попуне средствима везе по формацији. Зато ће играјући посреднички апарат имати на распо- ложењу само онолико и онаквих средстава везе којима би јединице заиста биле попуњене у конкретној ситуацији. При томе треба имати у виду да је далеко лакше командовати богато попуњеним средствима, али и да ће се умешност команданата више ценити ако су успешне резултате постигли ограниченим средствима.

На шеми 2 види се велики број постављених телефонско-теле- графских средстава за везу између руководства и посредника са игра- јућим странама. Ако се овима додаду још и радио и курирска средства, онда ће бити обезбеђена и загарантована вишеканална веза у свим правцима, тако да нема објективних разлога да оваква веза буде слаба. При планирању употребе и коришћења ТТ средстава не долази у обзир никакво подизање нових ТТ линија, већ је доволно да се само користе постојеће сталне линије (када се играјући налазе у својим гарни- зонима).

Тачно је да понекад у току игара веза подбацује, и то понајвише зато, што већина старешина користи она средства везе којима се лакше и брже рукује, и што се средства везе не искоришћавају равно- мерно кроз читаву вежбу (а нарочито у динамици). Због тога долази до оптерећења и презасићености поједињих средстава везе, до чешћих кварова на апаратима и ометања правилног саобраћаја. Тако су, на- пример, на једној вежби за слање депеша били коришћени далекопи- сачи 80%, морзе апарати 15%, а радиосредства свега 5%. Ако се узму у обзир и телефонски разговори (који се не евидентирају), онда је потпуно јасно колико је било оптерећење линија којима се могао обав- љати само ограничени број једновремених разговора (без обзира на број канала). Услед оваквог оптерећења на далекописачима је често долазило до кварова те се и највише времена губило у чекању на ред за предају депеша, које су обично и закашњавале. То је знатно оме- тало ток вежбе, иако су у исто време радиосредства била недовољно искоришћена. Ове недостатке не могу да отклоне органи везе, који су одговорни за њену техничку организацију и правилну манипулацију, већ једино оштевојни органи који врше експлоатацију средстава везе. Несумњиво је да би се правилним решењем овог питања откло- ниле и многе слабости на вежбама.

Иако изнети начин организације ратних игара можда не одго- вара за све случајеве, ипак сматрам да би се њиме отклониле многе слабости које су се досада испољавале. Учесници игара би се доводили у приближне ратне ситуације, чиме би се постигао основни наставни циљ: солидно стручно оспособљавање појединача и управљање шта- бова за ратне дужности.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Потпуковник МИЛОЈЕ СЕКУЛИЋ

БИТКА НА КРБАВСКОМ ПОЉУ

9 септембра¹⁾ 1493 године, војска босанског Јакуб (Хадум) паше²⁾, при повратку са пљачкашког похода из Штајерске, у жестокој и крвавој бици на Крбавском Пољу код Удбине до ногу је потукла хрватску војску која је покушала да јој спречи повратак у Босну. Пошто ова значајна битка из историје хрватског народа није досада обрађена са војничке тачке гледишта, то ћу покушати да то учиним у овом чланку.

Турски упади у хрватске крајеве до Крбавске битке

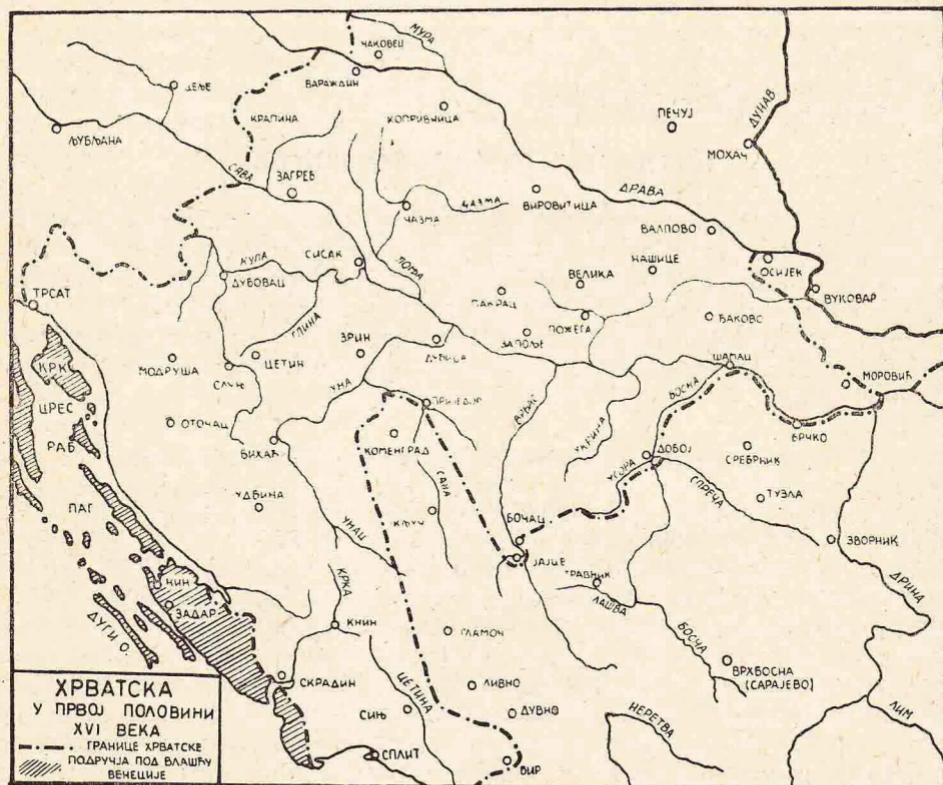
Турци су први пут упали у хрватске крајеве после чувене Никопольске битке (1396),³⁾ када је једно одељење турске војске као вихор пројурило кроз Босну, прешло Саву код Бруда и опустошило Славонију. Међутим, раздобље великих и учесталих турских упада у крајеве Хрватске и Славоније почине тек после пропasti Босне (1463) и траје све до 1483, када је краљ Матија склопио седмогодишње примирје с Турцима. У том 20-годишњем раздобљу су поједини босански бегови и паше, често без знања и против воље Порте, из године у годину упадали у хрватске земље, па и даље на север и запад, и то најчешће у циљу пљачке и одвођења робља. Они су приликом тих својих упада, од којих су неки били прави освајачки походи, у више

¹⁾ По неким летописцима, — битка се одиграла 11 септембра.

²⁾ Јакуб-паша је био у раној младости, вероватно око половине XVI века, заробљен у Босни и одведен у Турску, где је на двору султана Мехмеда II Освајача добио одговарајуће васпитање. Неко време провео је као помоћник и саветник турског престолонаследника — доцнијег султана Бајазита II — који је својевремено управљао покрајином Амасијом. Почетком 1485 године постао је румелијски беглербег (Алексије А. Олесници, *Бошњак Хадум Јакуб, побједник на Крбавском Пољу г. 1493. Рад Југославенске академије знаности и умјетности (ЈАЗУ), књ. 264, стр. 124, 125 и 127, Загреб, 1938.*)

³⁾ У бици код Никопоља, на доњем Дунаву у Бугарској, 25 септембра 1396, Турци су потукли крсташку војску, ојачану немачким и француским вitezовима, коју је предводио угарско-хрватски краљ (а касније цар немачки и краљ чешки) Жигмунд. У овој бици на страни Турака, учествовао је као тursки вазал српски деспот Стеван Лазаревић са својим оклопницима-коњаницима, до-приневши много победи Турака.

махова допирали дубоко у словеначке земље, па и преко реке Тальмента — у северну Италију.⁴⁾ Хрватска и Словенија су за сразмерно кратко време од седам година биле толико похаране, а понегде и опустошene, да се — према сведочанствима из тога доба — на великом растојању није могло наићи на кућу или на човека.⁵⁾

Да би непосредно угрожене Хрватску и Славонију заштитио од упада босанских паша, краљ Жигмунд је још 1436 почeo да организујe систем одbrane, оснивајући дуж границе према Босни и Венецији т.зв. „таборе“, које су сачињавале оружане снаге племства. Притом је непосредна брига око одбране пала на краља и његове сталне посаде по утврђењима.⁶⁾ Краљ Матија је тај одбранбени систем још више учврстио тиме што је дуж границе према Турцима изградио утврђења са

⁴⁾ 1469 Турци су опустошили област крбавских и модрушких кнезова; 1471 прошли су кроз Хрватску, продрли до Јубљане и одвели у ропство око 20.000 људи; 1477 продрли су преко Хрватске, Крањске и Иstre у Северну Италију, где су опљачкали и попалили многа села и градове.

⁵⁾ Историја народа Југославије, прва књига, стр. 693, Београд, 1953.

сталним посадама, и што је, још приликом пропasti Босне, од Турака отео јајачку и сребреничку тврђаву. Међутим, заузет ратовима на северним и западним границама Угарске (у Чешкој и Аустрији), он није успео да тај систем у потпуности изгради, тако да су босански бегови и паше са својим акинцијама⁷⁾ и даље упадали у хрватске земље.

Смрћу краља Матије 1490, истекло је седмогодишње примирје с Турцима, а у Угарској је настала борба за престо. Истовремено је у хрватским земљама избио грађански рат. У Хрватској су крупни феудалци настојали да оружјем поврате своје изгубљене поседе и повластице које им је био одузео краљ Матија, док су се у Славонији, по питању династија, присталице краља Владислава сукобиле са странком немачког краља Максимилијана Хабзбурга.⁸⁾ Новоизabrани угарско-хрватски краљ Владислав II Јагеловић, оскудевајући у новчаним средствима, није могао да опреми и држи толико јаку најамничку војску да би могла успешно сужбити турске упаде. Усто се и стање у суседној Босни изменило. За босанског везира, на место умрлог Синам-паше, постављен је 1490 енергични и ратоборни Јакуб-паша, а на Порти⁹⁾ су се смишљали опсежни планови о проширењу западних граница Османлиског царства на рачун ослабљеног угарско-хрватског краљевства.

Овакав развој прилика у Хрватској и Угарској искористио је Јакуб-паша за упад у хрватска подручја. Тај свој први упад он је поверио Хасан-бегу, који је сјесени 1491 са једним јаким одредом босанских акинција продро у Хрватску и преко ње у Крањску. У циљу везивања угарско-хрватских снага, које би могле покушати да спрече повратак Хасан-бегу у Босну, Јакуб-паша је с посебним делом војске напао град Јајце. Међутим, та његова диверзија завршила се неуспехом, пошто је бан Деренчин¹⁰⁾ успео да одбрани јајачку тврђаву. Поред тога, хрватска војска, под командом бана Владислава Ергеварија и Бернардина Франкопана, разбила је при повратку Хасан-бегове акинције негде на горњој Купи, а затим их и коначно уништила код Бр-

⁷⁾ Била су основана три табора: хрватски на југу, славонски према Уни и усорски на северу. Ови су тaborи уствари били зачетак касније Војничке Крајине (*Историја народа Југославије*, стр. 692).

⁸⁾ Акинције су нарочити вид турске нередовне коњице (акинци). Они нису имали ни спахилуке ни плате, већ су живели од плена који су отимали у непријатељским земљама. Обично су ишли пред регуларном турском војском и својим брзим кретањем и страшним харапом ширили страх и панику у земљама с којима су Турци ратовали (А. Олесниџић, *Рад ЈАЗУ*, књ. 245, стр. 214).

⁹⁾ Нарочито оштре борбе су вођене између јајачког бана Деренчина и кнезова Франкопана око града Сења (*Историја народа Југославије*, прва књига, стр. 694, Београд, 1953).

¹⁰⁾ Порта — турска влада.

¹¹⁾ Емерик (Мирко) Деренчин, пореклом Мађар, 1492 постао је хрватско-дalmatinско-славонски бан. Поред Деренчина, хрватски бан је био и Иван Бот од Бајне.

пила, близу Удбине.¹¹⁾ Идуће, 1492 године Турци су опет упали у Хрватску, а преко ње у Штајерску, Крањску и Корушку, али нема података да је у том походу узео учешћа и Јакуб-паша са својим Бошњацима.¹²⁾

Поход Јакуб-паше на Штајерску

Неуспех код Јајца и претрпљени пораз Хасан-бега 1491 године распалили су код Јакуб-паше жељу за осветом и потстакли га да са још већом енергијом приступи опсежним припремама за нов поход у хрватска и словеначка подручја.

За припрему тога свог похода Јакуб-паша је утрошио скоро две године, при чему је нарочиту пажњу био посветио избору, опреми и наоружању своје војске. Тако је крајем лета 1493 успео да прикупи, опреми и одлично наоружа бројно јаку војску, састављену искључиво од лаких коњаника.¹³⁾ У погледу бројног стања војске, коју је овог пута Јакуб-паша лично повео, не слажу се сви извори. Према једним, она је имала 10.000, а према другим 8.000 коњаника. На његов захтев, најближи суседни санџаци притекли су му у помоћ с трупама. Тако му је Али-бег Михаил Оглија, санџак-бег смедеревски, послао једно одељење коњице под командом свога помоћника Исмаил-бега крушевачког. Одељење коњаника послао му је и румелиски беглербег под командом скопског сандак-бега Мехмед-бега карвиљског. На тај начин, Јакуб-паша је имао у саставу своје војске, поред својих Бошњака, још и помоћне чете из Србије и Јужне Румелије.¹⁴⁾

По извршеном прикупљању,¹⁵⁾ Јакуб-паша је кренуо своју војску у правцу Босанске Острвице, прешао реку Уну, ударио на Слуњ и, по преласку реке Купе, упутио се у правцу Птуја и Цеља. Тешко је утврдити да ли је војска Јакуб-паше на путу за Штајерску прошла кроз Хрватску без већег задржавања и да ли се у пролазу кроз њу уздржавала од пљачке. Али, с обзиром да је између ње и хрватске војске дошло до борбе тек при њеном повратку, и то на иницијативу бана Деренчина, може се претпоставити да је она кроз Хрватску у

¹¹⁾ У тим борбама погинуо је и чувени турски јунак Ђерз-Елјаз, опеван у нашим народним песмама под именом Ђерјелез-Алија (Историја народа Југославије, прва књига, стр. 695, Београд, 1953).

¹²⁾ По хрватском историчару Шишићу, ове Турке потукла је хришћанска војска у бици код Бељака (Фердо Шишић, Битка на Крбавском Пољу, стр. 12 и 13, Загреб, 1893).

¹³⁾ По записима чешког путописца Јана Хазиштејнског, војска Јакуб-паше била је у бици на Крбавском Пољу тако опремљена и наоружана да, откад свет памти никад нису видели оружјем тако опремљених Турака, као ови што су били — имајући на себи, једнако као хришћани, панцире, овратнике, оклопе спреда и straga и кацпе“ (А. Олесницики, Рад ЈАЗУ, књ. 245, стр. 218, Загреб, 1933).

¹⁴⁾ Румелија — име за јужну Бугарску, између планина Балкана, Родопе и Странце.

¹⁵⁾ Нема историскних података о месту прикупљања војске Јакуб-паше.

одласку настојала да прође са што мање штете, да не би изазвала Хрвате.¹⁶⁾

По упаду у Штајерску, Турци су опљачкали Птуј и Цеље. Међутим, кад је Јакуб-паша дознао да штајерски војвода Јаков Секељ прикупља војску за борбу против њега, прекинуо је даље наступање своје војске и с богатим пленом и робљем кренуо је натраг — кроз Хрватску за Босну. У повратку је турска војска прошла кроз Хрватско Загорје и опљачкала га, а затим поред Загреба, одакле је скренула на југ ка граду Модруши, чија је предграђа спалила.

Прикупљање хрватске војске за борбу с Јакуб-пашом.

Док је војска Јакуб-паше пустошила и пљачкала села и градове по Штајерској, хрватски бан Емерик Деренчин прикупљао је трупе с намером да Турке при повратку кроз Хрватску нападне, ослободи робље, отме плен и уједно их казни за напад на хришћанска подручја, као и за причињену штету хрватским крајевима.

За претстојећу борбу с Турцима, бану Деренчину су притекли у помоћ с трупама не само хрватски феудалци, кроз чије су крајеве Турци при повратку имали да прођу, већ и феудалци из других неугрожених крајева. Заједничка опасност измирила је и удружила завађене хрватске феудалце. Тако се Бернардин Франкопан измирио с баном и пришао му с војском у помоћ. Поред Бернардина, уз бана Деренчина нашли су се и многи други хрватски великаши, као: Иван Цетински, Никола Тржачки, Карло Гушић, кнез крбавски са својим Личанима, Петар кнез Зрињски са својим Бановцима, Јурај Влатковић бан јајачки и други. Уз бана били су још и његов син и брат.¹⁷⁾ Осим тога, бановој војсци се добровољно придружио и знатан број хрватских сељака из подручја угожених од Турака.

Тако је бан Деренчин успео да за борбу с Јакуб-пашом прикупи за ондашње прилике бројно велику војску — око 12.000 пешака и 3.000 коњаника.¹⁸⁾ Међутим, борбена вредност ове хрватске војске није била велика, јер је била оскудно опремљена и слабо наоружана (сељаци су били наоружани вилама, гвозденим шипкама, секирама и другим примитивним оружјем), а усто још и слабо обучена. Зато се она није могла мерити са богато опремљеном, одлично наоружаном и добро увежбаном војском Јакуб-паше. Велики недостатак хрватске војске огледао се и у самом њеном саставу — релативно малом броју коњице. Ове слабости и недостаци, поред пропуста и грешака учитељених пре и у току битке, били су један од главних узрока њеног пораза у бици на Крбавском Пољу.

¹⁶⁾ По неким изворима, војска Јакуб-паше је при овом свом походу петнаест дана пустошила и пљачкала Хрватску.

¹⁷⁾ Фердо Шишић, *Битка на Крбавском Пољу*, стр. 22, Загреб, 1893.

¹⁸⁾ По причању чешког путописца Ивана Хазиштејнског, хрватска војска је била јака 8.000 пешака и 3.000 коњаника, а по једном турском безименом савременом летописцу — 10.000 коњаника и 10.000 пешака.

Долазак турске и хрватске војске на место битке

О месту прикупљања — концентрације хрватске војске за борбу с Турцима, као и о њеним правцима кретања до доласка на Крбавско Поље, нема историских података.¹⁹⁾ Исто тако, нема поузданних података којим је правцем Јакуб-паша кренуо своју војску од Модруше ка Босни. Према причању хрватског летописца Ивана Томашића, Јакуб-паша је, кад је дознао за прикупљање хрватске војске и намере бана Деренчина, „своју војску повукао натраг све до горе Враживртал, која раставља Хрватску од Крбаве“.²⁰⁾ На основу овог казивања могло би се претпоставити да је Јакуб-паша своју војску од Модруше повео преко планине Мале Капеле, али да је у њој наишао на хрватску војску у заседи. У прилог овој претпоставци говори и један турски безимени летописац, који овај сусрет хрватске с турском војском у планини (вероватно у Малој Капели) овако описује: „... На повратку, једне ноћи паде (паша) на конак пред једним хисаром (планином). Те ноћи, кад је војска стајала на томе месту, нађе се нека прашина ... Исти час тога дана дигоше се с тога места. У путу стиже ова вест: Неверна војска стиже и пресече нам пут. Газије сазнавши за тај хал (положај), спремише се. Проклети Деренцил-бан, терајући пред собом своју пешадију, дође са десет хиљада пешака и десет хиљада коњаника, сви у оклопима, панцирима, и цебетима, са топовима, пушкама и балистрима. Деренцил-бан гајио је ову мисао и казао себи: турски су коњи уморни, а и они сами су уморни, зашто их не би сломио при тој уморности. Кад паша виде тај положај, брзо по једној беспутици изађе ћафирима²¹⁾ у сусрет и, панувши у поље код тврђе по имениу Крбава, стаде на једном месту ...²²⁾“

У оваквој ситуацији Јакуб-паша, притешњен у планини, истина, квалитетно слабијом али бројно надмоћнијом хрватском војском, а бојећи се да га не стигне и из позадине не нападне војска штајерског војводе Јакова Секеља, понудио је бану Деренчину велики откуп — да га неузнемирањем пропусти у Босну. Међутим, бан, самоуверен у брзу и лаку победу, поред понуђеног откупа, захтевао је од Јакуб-паше још и да ослободи све робље и преда му целокупан плен. Како Јакуб-паша ни по коју цену није хтео да пристане на ове хрватске захтеве, а усто ни да се упушта у битку на планинском земљишту под неповољним условима, то је одлучио да изврши промену правца кретања своје војске. У том циљу он је своју војску, још за време преговора с баном, скривено од Хрвата, пребацио преко беспутних и кршевитих предела Крбаве на други правац и повео у правцу Крбаве.

¹⁹⁾ По Клаићу, бан Деренчин је скупио хрватску и славонску господу на Крбавском Пољу испод града Удбине, па чекао „на турску војску да јој закрчи повратак у Босну...“ (Вјекослав Клаић, *Повјест Хрвата*, свеска друга, део трећи, стр. 191, Загреб, 1904).

²⁰⁾ Вјекослав Клаић, *Повјест Хрвата*, свеска друга, део трећи, стр. 194, Загреб, 1904.

²¹⁾ Неверници, хришћани.

²²⁾ А. Олеснициcki, *Рад ЈАЗУ*, књ. 264, стр. 149, Загреб, 1938.

ског Поља. Кад је бан Деренчин дознао за ову промену правца крећања турске војске, похитао јој је у сусрет. Дакле, уместо да одмах енергично нападне турску војску у планини, под најповољнијим условима у погледу места, земљишта и времене, бан Деренчин је повео с Јакуб-пашом преговоре и на тај му начин својом неактивношћу пружио времена и могућности да своју војску, променом правца крећања, скривено извуче из тешке ситуације у којој се налазила.

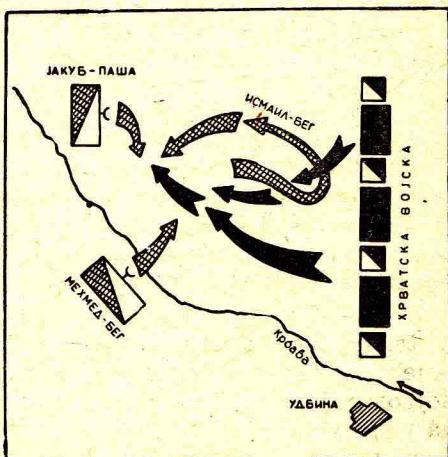
Тако су се обе војске уочи 9 септембра 1493. године (дана битке) нашле на Крбавском Пољу.

Распоред обостраних снага за битку

По доласку на Крбавско Поље, Јакуб-паша је, видећи да је битка с хрватском војском неизбежна, најпре наредио да се робље које је водио натера у једну долину, а затим да се побију сви одраслији робови способни за борбу. На овај начин он је отклонио опасност да се робови за време битке ослободе и придруже хрватској војсци. После тога је, како наводи један безимени турски летописац, сазвао ратно веће од својих старих искунских ратника, на коме је на основу договора с њима, по свој прилици, утвачио план битке и извршио поделу и распоред својих снага.

С обзиром на бројну надмоћност хрватске војске у пешадији, која је, усто, била заузела положаје на планинском земљишту — изван Крбавског Поља, Јакуб-паша није хтео да се с њом упушиша у отворену фронталну битку, већ је сmisлио план да је демонстративним нападом натера да се спусти у равницу, а затим да је вештим маневром навуче на скривено постављене заседе и са овима је изненадно нападне с леђа и с фронта и даје потуче.

У духу ове основне идеје плана битке, Јакуб-паша је, према записима једног турског савременог летописца (а у чему се слажу и западни извори), поделио своју војску на три дела²³⁾ (одреда) по територијалној припадности бораца. У један су ушли „Авранослије“, у други „Исхаклије“, а трећи су сачињавали „туфунце“.²⁴⁾ Затим их

Битка на Крбавском Пољу

²³⁾ А. Олесниџки, Рад ЈАЗУ, књ. 264, стр. 133, Загреб, 1938.

²⁴⁾ „Авранослије“ и „Исхаклије“ су територијални називи турских одреда којима су некада заповедали Авранос-бег и Исхак-бег, прослављени турски команданти. Право значење речи „туфунце“ није јасно. Она се употребљавала обично заједно са речју „акинди“. (А. Олесниџки, РАД ЈАЗУ, књ. 264, стр. 134, Загreb, 1938.)

је паша распоредио и дао им задатке. Први део, који су сачињавале акинције из Србије, јачине око три хиљаде људи, под командом Исмаил-бега, упутио је „према горама“ у правцу положаја хрватске војске, са задатком да ову нападне, а затим да се под њеним притиском повлачи под борбом и навуче је на друга два дела турске војске у заседи. По извршеном овом задатку, он је имао да пређе у енергичан противнапад у бок хрватских снага. Други део војске, који су сачињавале акинције из Јужне Румелије, под командом Мехмед-бега карвиљског, поставио је прикривено у заседи по шумама позади реке Крбаве, са задатком да енергично нападне хрватску војску с леђа у моменту када га ова (у гоњењу првог дела турске војске) прође. Трећи део, који су сачињавали Бошњаци „туфунџе“, којима је Јакуб-паша лично командовао, поставио је у центар борбеног поретка и нешто уназад (такође у заседи по шумама) са задатком да изненадно нападне хрватску војску с фронта.

Као што се из плана битке, распореда снага и задатака поједињих турских делова војске види, Јакуб-паша је успех своје војске у претстојећој бици заснивао на одлично смишљеном маневру и изненадним снажним ударима снага из заседа.

И бан Деренчин је, по доласку на Крбавско Поље, своју војску поделио на три дела. Први део сачињавали су борци из Славоније, под командом Фердинанда Берисбурха; други део сачињавали су борци из Хрватске, под командом кнеза Ивана Цетинског, уз кога се налазио и јајачки бан Јурај Влатковић, док су трећим делом војске командовали Никола Тржачки и Бернардин Модрушки. У овом делу војске налазио се и бан Деренчин са сином и братом.²⁵⁾ Хрватска коњица је била распоређена на крилима и у међупросторима пешадиских делова.

Нема тачних података о месту положаја који је хрватска војска посела за битку. Но, ипак се из постојећих извора може закључити, да је посела положаје ван Крбавског Поља, односно падине брда и коса вероватно северно од Удбине. Исто се тако не зна ни какав је био план бана Деренчина за битку. Највероватније је да је он био заснован на грубом фронталном судару, што се донекле може закључити из самог развоја битке, а нарочито из изворних описа тока битке и гледишта које је бан тада заступао. У погледу места судара с војском Јакуб-паше, међу хрватским великашима било је подвојености и неслагања. Неки су од њих (као например, кнез Иван Цетински) били мишљења и предлагали бану да се турска војска нападне на планинском земљишту („док се буде налазила у горама“), на коме се она као искључиво коњичка формација, не би могла успешно одупрети нападима хрватске војске, састављене претежно од пешадије. Управо, „да је по Хрвате пробитачније ударити на некрста док је још у гори“. Међутим, други су сматрали (а међу њима и сам бан Деренчин) да турску војску, напротив, треба „измамити на поље и с њоме се јуначки

²⁵⁾ Фердо Шишић, *Битка на Крбавском Пољу*, стр. 22, Загреб, 1893.

побити“.²⁶⁾ Како је бан упорно остао при овом свом мишљењу, то је и одлучено да хрватска војска прими битку с Турцима на отвореном пољу.

Ток битке

Иако о самом току битке нема подробнијих података, ипак се она може, на основу савремених извора, донекле реконструисати.

Битка се одиграла испод вароши Удбине — на Крбавском Пољу, уз реку Крбаву. Она је почела око 9 часова²⁷⁾ преласком у напад турског дела војске под командом Исмаил-бега „према гори где су се Хрвати били утаборили“.²⁸⁾ Према неким летописцима, хрватска војска, чим је угледала овај део турске војске, „сиђе на равницу и заметне бој с турским првим одељењем“. Дакле, хрватска војска је напуштањем својих дотадашњих положаја, односно силаском у равницу, управо урадила баш оно што је Јакуб-паша и желео да постигне нападом овог свог дела војске у првој фази битке.

По спуштању у равницу, хрватска војска је, после краће оштре борбе, одбацила део турске војске под командом Исмаил-бега и почела је да га гони целокупним својим борбеним поретком. Но овај је у свом повлачењу имао да изврши и други део задатка: да навуче хрватску војску под удар турских снага у заседи. И овај други део задатка Исмаил-бег је успешно извршио. Он је хрватску војску, која га је гонила не знајући за турске заседе, навео на прву турску заседу. Управо, када је она у гоњењу својим борбеним поретком прошла поред места заседе Мехмед-бега, овај ју је с леђа изненада и веома брзо напао. Изненађена овим нападом, хрватска војска је покушала да овај удар избегне покретом унапред, али је у том покушају наишла на другу турску заседу — Јакуб-паше, која ју је енергично напала с фронта. Да би ситуација за хрватску војску била још тежа, део турске војске под командом Исмаил-бега у том моменту је прекинуо даље повлачење и прешао у снажан противнапад напавши хрватску војску с бока. Овим је била завршена друга и почела трећа, одлучујућа фаза битке — уништење хрватске војске енергичним нападима са три стране.

Уз громке повике „Алах-акбер“ (бог је велики) турски коњаници су бесомучно јуришали на хрватску војску која се нашла у смишљено припремљеној клопки. У жестокој и крвавој борби погинуо је кнез Иван Цетински, командант једног дела хрватске војске, а ускоро за њим и јајачки бан Јурај Влатковић. У јеку битке је, и онако тешку ситуацију хрватске војске, још више отежао облак прашине (који је вероватно подигао ветар) који јој је спречавао видик. По причању хрватског летописца Јураја Дивнића, ова прашина, која се подигла у борбеном поретку хрватске војске, била је тако густа да се хрватски

²⁶⁾ Фердо Шишић, *Битка на Крбавском Пољу*, стр. 20, Загреб, 1893.

²⁷⁾ По хрватском хроничару Јурају Дивнићу битка је почела око 6 часова, а по чешком путописцу Хазиштејнском у 15 часова.

²⁸⁾ Фердо Шишић, *Битка на Крбавском Пољу*, стр. 22—23, Загреб, 1893.

борци „нису међусобно ни видети могли, док је над Турцима сјало свијетло сунце“.²⁹⁾

Погибија ових истакнутих хрватских комandanата и ограничена видљивост и све жешћи турски јуриши изазвали су пометњу у редовима хрватске војске, тако да су хрватски борци под командом Бернардина Модрушког, да би избегли погибију, тражили спаса у бекству преко реке Крбаве. Али, како је ова била набујала, то су се многи од њих утопили или су их у бежању Турци стизали и убијали. И сам Бернардин, захваћен паником, побегао је са бојишта.

У овако тешкој ситуацији, бан Деренчин (који се у борби јуначки држао и борио) и остали хрватски комandanти нису могли, и поред свих настојања, да поправе стање код своје војске. Преостали хрватски борци, окупљени око бана и осталих својих старешина, пружали су јуначки отпор Турцима. Најзад, у крвавој борби Турци су успели да се пробију до бана и да га рањеног свкука са коња и заробе. Заробљавањем бана престао је даљи организовани отпор хрватске војске. Преостале групице хрватских бораца Турци су прогонили и уништавали по бојишту. Битка на Крбавском Пољу, која је по једном хрватском летописцу трајала врло кратко време³⁰⁾ (свега око једног часа), била је завршена одлучном победом Турака.

Резултати и последице битке

У бици на Крбавском Пољу хрватска војска је претрпела тешке губитке, који су, према неким савременим изворима, износили око 10.000, а према другим 13.000 мртвих. По речима једног путописца, који се одмах после битке нашао у Лици, „лешеви хрватских војника лежали су на бојишту као густи снопови у дужини готово једне миље, тако да би с једног тела могао на друго ступати“.³¹⁾ Готово свим погинулим хрватским борцима Турци су отсекли носеве и уши и понели собом ради новчане награде. Сви хрватски феудалци који су у бици учествовали, изузев Бернардина Модрушког, погинули су или били заробљени.

Турски губици, у поређењу с хрватским, били су минимални — око 1.500 људи.

Број хрватских заробљених бораца, према неким не сасвим поузданим подацима, износио је највише 1.500 људи. Заробљени су бан Деренчин, његов син и брат, Никола Франкопан, Карло Гушић и други. Према заробљеном бану Турци су врло окрутно поступили: оковали су га у тешке ланце и на очиглед му погубили сина и брата.

Како је, осим поубијаних заробљеника, пред битку било и другог робља, то један савременик пише „да је у целој тој земљи остало

²⁹⁾ Вјекослав Клаић, *Повјест Хrvата*, свеска друга, део трећи, стр. 192, Загреб, 1904.

³⁰⁾ Ова верзија (да је битка трајала кратко време) отпада, јер је Јакуб-паша усред битке извршио поподневну дову-молитву.

³¹⁾ Вјекослав Клаић, *Повест Хrvата*, свеска друга, део трећи, стр. 193, Загreb, 1904.

мало људи, да су сви побијени и похватали“.³²⁾ Војска Јакуб-паше је до те мере опустошила југозападне крајеве Хрватске, да се идуће године ванредна контрибуција (пореза) могла убирати само у крајевима северно од Саве.

Иако је у бици на Крбавском Пољу хрватска војска потпуно поражена, Хрватска ипак није изгубила своју националну територију, јер Јакуб-паша није овај поход био предузето у циљу освајања хрватских земаља, него ради пљачке и прибављања робља. Па, ипак, она је хрватском народу донела тешке последице. Пре свега, она је, „уздрмала темеље хрватског краљевства“ и отворила нове путеве турском надирању у Хрватску, а преко ње на север и запад. Осим тога, она је била од великог значаја за даљи отпор у оним крајевима Хрватске који су били највише изложени турским нападима.³³⁾ После Крбавске битке су Лика и Крбава, исувише изложене турским нападима, ускоро постале плен турских освајања.³⁴⁾

У крбавској бици Јакуб-паша је хрватском племству задао тежак ударац. Пишући о овој бици, један хрватски летописац је још средином XVI века истакао да је у њој „пропало читаво племство Хрватске“ и због тога је и назвао „првим расапом“³⁵⁾ краљевства хрватскога³⁶⁾. О погибији хрватског племства у овој бици поп глагољаш Мартинац у своме часловцу је записао: „Тада же падоше витези и боритељи славни“.

Пошто је хрватски народ погибијом племства био, такорећи, обезглављен, то се он у својим даљим тешким и дуготрајним борбама с Турцима борио, мање-више, под туђинским војством.

Битка на Крбавском Пољу (која је називана и „хрватским“³⁷⁾ Ко-сомом³⁸⁾) остала је, због својих непосредних тешких последица и општег значаја, дубоко урезана у свести и сећању хрватског народа.

³²⁾ Историја народа Југославије, прва књига, стр. 695, Београд, 1953.

³³⁾ Исто, стр. 695.

³⁴⁾ Под турско господство Крбава је пала 1527, а Лика 1528 године (Историја народа Југославије, прва књига, стр. 706, Београд, 1953).

³⁵⁾ Пропаст.

³⁶⁾ Историја народа Југославије, прва књига, стр. 695, Београд, 1953.

IZ INOSTRANIH ARMIIA

MANEVRI SNAGA NATO-a

MANEVAR »BATTLE ROYAL«

U poznatom belgiskom časopisu izišao je krajem prošle godine članak rezervnog general-majora Emila Vanta, posvećen ovom manevru.¹⁾

Manevar *Battle Royal* održan je septembra 1954 godine u Zapadnoj Nemačkoj, uz učeće oko 150.000 ljudi. Pisac je materijal članka podelio u pet poglavija: 1) opšta razmatranja, 2) glavna tema i geografska prostorija, 3) početni raspored i događaji od 23. septembra, 4) odvijanje operacija i 5) neka razmatranja, s tim što je izlaganja u ovom poslednjem poglavju podelio na a) ofanzivni manevar, b) vrednost manevra za usporavanje, c) rasteraćenje jedinica i d) taktičko atomsko oružje. Ovim čemo redom i prikazati piščeva izlaganja, ne upuštajući se u neka kritička razmatranja.

U poglaviju »Opšta razmatranja« pisac iznosi da je komandovanje postavilo kao bitne zadatke: upotrebu taktičkog atomskog oružja, ne obazirući se na civilne probleme i ne predviđajući upotrebu hidrogenske bombe, dirigovanih projektila i hemiski rat; proučavanje mogućnosti smanjenja jedinica za snabdevanje; povećanje pokretljivosti borbenih jedinica; rasparčavanje i koncentraciju velikih oklopnih jedinica i funkcionisanje Generalštaba u celini. Ovde se naročito podvlači da su gornje stvari bitne za evoluciju operatike, dok se dejstvo manjih taktičkih jedinica može proveriti i u okviru znatno ograničenijih operacija. Na završetku tog poglavљa pisac navodi da je većina podataka i rezultata ovog manevra ostala tajna.

U poglavju »Glavna tema i geografska prostorija« pisac kaže da politička situacija kao baza manevra i strategiske pretpostavke nemaju nikakve sličnosti sa stvarnim prilikama ili prilikama koje mogu da proizadu. Prepostavljen je sukob između dveju zemalja srednje moći, »Severne zemlje«, koja računa na holandsku pomoć, i »Južne zemlje«, koja je u početku izlozvana ali koja očekuje pojačanje neke druge zemlje. Obe su strane predviđale rat i spremale se za njega. Granice između ovih zemalja, kao i manevarska zona, vide se iz skice.

Na ovakovom raznovrsnom terenu trupe »Severne zemlje«, uzimajući inicijativu napadača, imale bi da napreduju što brže kako bi iskoristile svoju pri-vremenu nadmoćnost. One su se sastojale: u zapadnom sektoru od 1 holandskog korpusa (7 holandska pešadijska divizija i 6 britanska oklopna divizija), u istočnom sektoru od 1 britanskog korpusa (2 pešadijska divizija i 7 oklopna divizija). Podržane su od 2-ge taktičke grupe britanskog vazduhoplovstva.

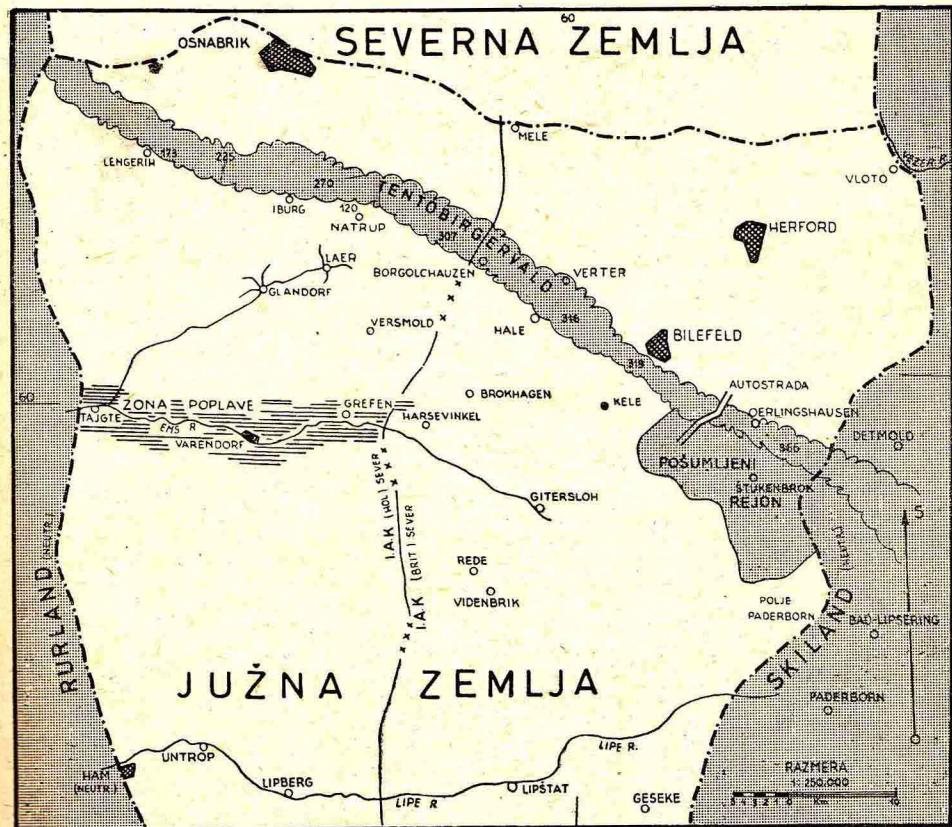
Snage »Južne zemlje« su u početku svedene na 1 belgijski korpus (1 pešadijska i 16 oklopna divizija i 1 kanadska brigada). Podržane su od 83 taktičke grupe britanskog vazduhoplovstva. Odnos snaga bio je 4:2½, ali je prepostavljeno da južna strana ima izvesnu nadmoćnost u atomskim projektilima.

U poglavju »Početni raspored i događaj od 23. septembra«, (vidi skicu) pisac iznosi polazni raspored i prva dejstva: u zapadnom sektoru, na severnoj padini grebena Teutobirgervalda, bila je druga belgijska brigada (lovačka-konjička) koja je kontrolisala Osnabričke izlaze; na drugoj (zadnjoj) strani je jedan deo kanadске brigade držao izlaze na liniji Lengerih — Iburg — Borgholchauzen, koja

¹⁾ La manœuvre »Battle Royal«, par le Général-major de réserve, Emile Wanty, *L'Armée — La Nation*, novembar 1954.

je bila prvi objekat 1 holandskog korpusa. Na istoku je 1 belgiska brigada bila zapadno od Herforda; linija otpora ovih triju brigada se protezala duž severne padine grebena, kroz Verte, Bilefeld, Erlingshauzen.

Glavna akcija napadača očrtala se 23. septembra zapadno od Bilefelda ka Halu i dalje prema Gitterslohu, imajući kao daljni objekat obrazovanje širih moštovra na reci Lipi.

Dve divizije 1 holandskog korpusa dejstvovali su prema Emsu (prepreka — front 29 km), a dve divizije 1 britanskog korpusa operisale su istočno na frontu od 35 kilometara.

U daljem izlaganju pisac izlaže situaciju na kraju dana 23. septembra: 1 holandski korpus potisnuo je belgijske i kanadske delove, ali glavnine nisu prešle planirani cilj: Lengerih — Iburg; prema zapadnoj granici jedna tenkovska kolona izbila je 10 km, a prema istočnoj granici ovog korpusa tenkovi su u kontaktu na 20 km ispred glavnine.

Na istočnom sektoru (1 britanski korpus), ka Haleu, napadač je prešao greben i u ravnicu je u dodiru sa belgiskim jedinicama, a na ostalom delu fronta branilac je severno od grebena i to: 7 belgijska brigada severozapadno od Bilefelda u dodiru sa tenkovima; istočno od varoši je bila praznina, dok je 4 belgijska brigada držala greben u rejonu Erlingshauzena. Između ove brigade i neutralne gra-

nice (oko 5 km) ocrtavao se natkriljavajući pokret, u kome učestvuju pešadija i delovi oklopnih jedinica. Glavnine su na 25 km od položaja istaknutih delova.

265 američki divizion teške artiljerije (atomske) pridat je 23 septembra južnoj strani. On je bio podeljen na dve grupe: južno od Gittersloha i kod Redea. Toga dana, u 16.00, zabeležena su dva bombardovanja: jedno na pravcu napada prema Haleu, blizu jednog tenkovskog bataljona (domet 25 km), drugo blizu izlaza autostraße severno od grebena (domet 20 km). Naprotiv, dodaje pisac, nikakva atomska reakcija nije zabeležena na jaku grupaciju koja je nadirala blizu istočne granice (pešadija i oklopne jedinice).

U poglavljju »Odvijanje operacija« pisac uglavnom kaže:

Poplava u dolini Emsa zaprečila je ceo sektor u prosečnoj širini od 1.500 m. Zahvaljujući ovome branilac je u mogućnosti da ostvari ekonomiju snaga kao i prethodnog dana. Naprotiv, napadač, za koga je brzina bila od najvećeg značaja, stisnuo se uz Ems (tri ešelona).

Na istočnom sektoru komandant južne strane, da bi zaštitio otkriveni zapadni bok, doveo je delove 16 oklopne divizije. Nastupanje od Halea je zadržano aktivnim dejstvom suprotne strane. 4 belgiska brigada drži još uvek Erlingshauzen sa grebenom pozadi. Ovde pisac postavlja sebi pitanje: gde je natkriljavajuća grupa koja je prethodnog dana bila tako opasna?! Nije li po sporazumu povučena da se manevar ne bi razvijao sviše brzo?

Pola atomskog diviziona južne strane postavilo se na 8 km jugoistočno od Gittersloha, na dosta izloženoj padini. Zabeleženo je, oko 10.30, gadanje na šumu 6 km severozapadno od Bielefelda gde su se verovatno nalazili tenkovi, kao i bacanje jedne bombe u 14.30 severno od granice (zona prikupljanja jedne brigade).

Sve u svemu, kaže pisac, napadač je za dva dana postigao samo dodir duž poplavljene terene r. Emsa i pošumljenog grebena.

25 septembra u 16.00 (24 časa docnije) situacija se u zapadnom sektoru nije izmenila. U 14.00 »Južna zemlja« je bacila jedan bataljon padobranaca severno od Varendorfa, sa zadatkom da uznemirava neposrednu pozadinu holandskih trupa a u 18.30 bačena je jedna atomska bomba na Glandorf (na 14 km od linije fronta), komunikacijski čvor čije je rušenje trebalo da poremeti saobraćaj. Bacanje još jedne bombe na Laer potpuno bi ukočilo saobraćaj, ali u manevrima, kaže dalje pisac, nikad se ne može ići na krajnje prepostavke.

Na istočnom sektoru napadač je dopro do Harsevinkela. Južna strana je ovamo poslala jedinice 16 oklopne divizije iz Videnbrika. Prema 4 belgiskoj brigadi nadirala je jedna kolona (sastavljena većinom od pešadije) i podelila je. Pojačanja južne strane prema ovom rejonu su u toku. Prema centru ovog sektora organizovana je linija severno i severozapadno od Gittersloha sa istrenim jedinicama koje drže Brokhagen i Keleu. Veći deo snaga severne strane nalazio se još severno od grebena. Maksimalno napredovanje je za tri dana iznosilo 30 km, od kojih 22 km na zemljištu koje nije neposredno branjeno — kaže pisac.

Ovog su dana zabeležena dva bombardovanja atomskim bombama: jedno u 14.15 blizu severnog izlaza autostraße iz tesnaca, a drugo u 10.00 na 3 km jugoistočno od Halea (na 3 km severno od jedne belgiske jedinice na položaju).

26 septembra sve se promenilo. Jedinice »Južne zemlje« su se metodički povukle da bi izbegle okruženje. 1 kanadska brigada iza r. Lipe na frontu od 20 km (uzvodno od Hama); 3 belgiske pešadijske brigade (čiji su delovi smanjeni usled gubitaka) na frontu zapadno, držeći pojedinačno front od 11,9, odnosno 13 km. Pozadi na Soest i severno od Nehajma su rezerve pešadije i oklopnih jedinica i divizion atomske artiljerije u tri grupe: južno od Verla, severno od Moen Ze i jugozapadno od Geseke.

Napadač je uputio više kolona prema stalnim mostovima na r. Lipi kako bi uhvatio izgubljeni dodir. Ovoga dana bačena je samo jedna atomska bomba, i to iz aviona »Severne zemlje« na Lipštat u 12.15, verovatno na kolonu u povlačenju.

27 septembra do 16.00 ništa se nije izmenilo u razvučenom rasporedu južne strane. 1 holandski korpus je uspostavio dva uža mostobrana kod Untropa i Lipberga, a istočno je uspostavljen mostobran širine 12 km i dubine 4 km koji

je štitio podizanje 7 mostova i pripremao prelaze jednoj većoj grupi. Na ovom delu odbrana je bila slaba. Samo su jedna slabija brigada i delovi 1 belgiske brigade bili raspoređeni na otvorenom zemljištu, povoljnog za tenkove.

U poslednjem poglavljju »Neka razmatranja«, pisac izvlači pouke iz ovog manevra. Tako u tački »ofanzivni manevar« on kaže: kod severne strane brzina je imala prvenstvo kako bi se iskoristila brojna nadmoćnost pre dolaska pojačanja »Južnoj zemlji«. Severna strana je uvidela potrebu rasparčavanja svojih snaga da bi ublažila eventualnu atomsku reakciju protivnika. Napad se manje-više ograničavao na dejstvo putevima (kojih je bilo: u zapadnom sektoru 4, a u istočnom 6—7), jer je zemljište van puteva bilo nedovoljno pristupačno za teške tenkove. Izlažući dalje, pisac kaže da u normalnim (stvarnim) uslovima poplavljena površina od Emsa ne bi ostala nezapažena vazdušnom izviđanju »Severne zemlje«, a ovako se desilo da je ceo jedan AK udario na ovu prepreku u tesnom kontaktu sa grupama sastavljenim od tenkova i pešadije. Na istočnom boku 1 holandskog korpusa, u rejonu Harsevinkel — Brokhagen, stvoren je otvor od 10 km širine i 8 km dubine u koji je komandant južne strane ubacio debove oklopnih jedinica, ali je pri svem tom tamo postojala jedna slaba tačka koja je morala privući pažnju severne strane. Jer, po karti situacija od 24 septembra u 16.00, 1 AK je raspolagao prema ovom otvoru jednim oklopnim bataljonom, sa dva bataljona u Grefenu, sa dva bataljona u Hilenu (15 km severozapadno) i sa još dva bataljona prema Iburgu. Prikupljanjem ovih jedinica, koje je bilo odlučeno uveče, izvršeno u toku noći a završeno napadom u zoru 25 septembra, bio bi ugrožen bok i pozadina branjoca u rejonu Bilefelda. No, ovaj je otvor bio van granice 1 AK, a striktno poštovanje ovih granica ostaje kao prepreka za odluke koje bi nametala situacija — kaže pisac. Ovu tačku pisac zaključuje s tim da nije bilo ideje za manevar na zapadnom sektoru već da je, ustvari, postojao frontalni napad koji je zaustavljen na r. Emsu od snaga u odnosu 1:4. U istočnom sektoru vođen je obuhvatni napad, s obe strane Bilefelda, ali s nedovoljnim snagama i zato je sporu napredovao.

U tački »Vrednost manevra za usporavanje«, pisac kaže da je u ovom manevru na upadljiv način dokazana vrednost i mogućnost manevra za usporavanje. Jer, ovaj je manevar za usporavanje uzeo 23, 24 i 25 septembra oblik defanzive za zaustavljanje na dubini 7—8 km. Blagodareći poplavi r. Emsa, komandanat južne strane je izvršio ekonomiju snaga i sredstava i na taj način izjednačio odnos snaga na istočnom sektoru. Samim tim, on je intervenciju na ugroženim tačkama, vršeći i lokalne protivnapade, a u kritičnom momentu je povlačio svoje trupe i ponovo ih zaustavljao na liniji pozadi. No, ovo je bilo moguće, kaže dalje pisac, zbog sporosti manevra severne strane. U manevru za usporavanje, vođenom u odnosu 1:2, opasno je zadržavati se više od 24 časa na istom položaju i provesti tamо celu noć posle uspostavljenog dodira, naročito kod protivnika koji će sistematski iskoristiti mrač za svoje operacije, čak i sa tenkovima. Preporučljivo je, kaže dalje pisac, obezbediti se što većom dubinom zemljišta. U ovom manevru prva linija je ležala na oko 20 km od granice; druga linija bio je sam greben sa severnim ogranicima; treća, južni izlazi sa ovog grebena u ravnicu; četvrta, paralelna Gitterslohu; peta, reka Lipe. Pokret »klizanja« ešelonima, jedan za drugim, između ovih uzastopnih položaja, dozvoljavao je da se dobije potrebno vreme i da se izbegne mogućnost izlaganja opasnosti sudbonosnog (odlučnog) sukoba ili obuhvata, pošto bi u pokušajima hvatanja dodira i razvijanju sredstava, naročito pod pretnjom atomskog oružja, napadač morao da izgubi svakog dana više časova.

U tački »Rasterećivanje jedinica«, pisac navodi da ne raspolaže zaključcima koje je doneo komandovanje po ovom pitanju.

U poslednjoj tački »Taktičko atomsko oružje«, pisac iznosi da je u toku manevra bilo verovatno i drugih atomskih intervencija, artiljeriskim zrnima i bombarama, osim onih dvanaestinu koje smo spomenuli; nisu tačno rečeni ni uslovi (npr., eksplozija u vazduhu ili na zemlji), ni rezultati, sem za jedan projektil. U pogledu uticaja taktičkog atomskog oružja na odbraneni raspored, pisac navodi da će ovaj ispoljavati težnju ka linearnom izduzavanju frontova. Dalje navodi da je novo zrno povećalo znatno meri koristan učinak klasične artiljerije. Ono može da zameni više

artiljeriskih diviziona pod uslovom da dostigne svoj cilj. Efikasnost bombe bačene iz aviona zavisi od tačke pogotka u odnosu na stvarno ciljanu tačku. Dok komunikacijski čvorovi pretstavljaju pogodne objekte za dejstvo, dotle mostovi, zbog svojih malih dimenzija, ne pretstavljaju rentabilne objekte. U pogledu dejstva na trupe, pisac kaže: iznenadene i relativno grupisane jedinice na otvorenom polju su osetljive na dejstvo atomskih granata i bombi; ove poslednje, kad eksplodiraju u vazduhu, dejstvuju u rejonu od 2 km, pri čemu trupe izgube za kratko vreme više od 50% svojih efektiva, što znači da jedinica u tom slučaju gubi svaku koheziju. Relativna zaštita ljudi osigurana je samo ako se nalaze u pojedinačnim zaklonima za čoveka, pokrivenim dosta debelim slojem zemlje. Ovi su uslovi teško ostvarljivi u toku napada ili, ako se oni privremeno i ostvare, ne vidi se kako će se te raskomadane jedinice ponovo grupisati da bi mogle krenuti napred posle zastoja. U pogledu izbora ciljeva za atomske projektile u toku opisanog manevra, pisac kaže: u obzir dolaze ciljevi na istočnom sektoru, koji je bio otvoren, jer bi na zapadnom sektoru početni napad bio ionako zaustavljen pred Emsom. Kao taktičke ciljeve treba izabrati čvorove komunikacija na ograničenoj površini, koji gospodare grupama puteva, naročito rokadnim; treba pokušati da se sinhronizuje bombardovanje sa pridolaskom jakih neprijateljskih delova; na taj način bi se mogli dezorganizovati u isti mah taktički pokreti i logistički manevri u neposrednoj pozadini. Udaljeniji ciljevi ostaju u domenu strategiskog bombardovanja.

Za braniočev raspored pisac kaže: raspored treba da bude rasparčan po zemljištu, s tim da se održava taktička celina grupa oko izvesnih tačaka ili na izvesnim pravcima, pri čemu ljudstvo treba da bude prikriveno i maskirano (ovde se ne misli samo na tradicionalno prikrivanje granjem, već da je pokriveno zemljom u svojim zaklonima). U ovakvom slučaju ono ne pretstavlja povoljan objekat za atomske projektile. Naprotiv, ono to postaje, završava pisac, ako je u pokretu (rezerve, snabdevačke kolone) ili kad je na položaju gusto raspoređeno kod artillerije. Ceo problem je u rasturanju trupa, ali tako da one i dalje ostanu povezane.

D. L.

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

ARMIJA SAD SMANJUJE SVOJE EFEKTIVE

Lična odluka pretdsednika Ajzenhauera po kojoj u toku narednih 18 meseči treba da se smanje efektivi Armije SAD sa 1,340.000 na 1,100.000 ljudi, koja je nedavno objavljena, primljena je u izvesnim američkim krugovima sa priličnim iznenadenjem.

Do sredine decembra prošle godine izgledalo je kao da će plan generala Ridžveja, načelnika Generalštaba kopnene vojske, dobiti Pretdsednikovu podršku. Taj plan je predviđao kopnenu vojsku od 24 divizije (umesto sadašnjih 19 koje će se po Ajzenhauerovoj odluci svesti svega na 15) i zasnivao se na gledištu da bi u nastupajućoj eri atomskog čor-sokaka veoma pokretnе konvencionalne kopnene snage, sposobne da se brzo prebace na svako ugroženo mesto, imale odlučujući značaj u pojačavanju lokalne volje za otporom na svakom mestu.

Odbacujući taj plan, Pretdsednik je ustvari smanjio mogućnost upotrebe američkih kopnenih snaga izvan Evrope, pošto će buduća jačina Armije jedva dozvoliti neko angažovanje koje bi prevazilazilo postojeće američke obaveze u NATO-u i držanje »simboličkih« snaga na Dalekom Istoku.

Izgleda da su razlozi koji su naveli pretdsednika Ajzenhauera na ovu redukciju bili ovi:

1) Ocena da zasada neće dolaziti do »graničnih ratova« tipa Koreje i slično. Stvarna opasnost u zemljama izvan Evrope sastoji se u subverzivnoj deaktivnosti, kojoj se može suprotstaviti samo političkim i ekonomskim sredstvima, a u krajnjem slučaju pomorskim i vazduhoplovnim sredstvima u okviru paktova t.zv. kolektivne bezbednosti.

2) Želja da se američki budžet odbrane održi na stabilnom iznosu od oko 30.000 miliona dolara, u duhu napora koje svestrano čini ministar finansija.

(*Observer*, 26 decembra 1954)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

LABURISTI KRITIKUJU VLADINU POLITIKU NAORUŽANJA

Zvaničan organ britanske laburističke partije, Daily Herald, nedavno je doneo niz članaka u kojima se veoma oštro kritikuje politika britanske vlade u pogledu načina iskorišćenja velikih kredita budžeta odbrane, pogotovu u oblasti industrije naoružanja vazduhoplovstva. Donosimo dva od tih članaka u izvodu — bez komentara.

U prvom članku iznosi se uglavnom sledeće:

Krajem marta završio se period od tri godine za koje je vreme na britansku odbranu utrošeno 4.300 miliona funti sterlinga (ne računajući američku pomoć). Međutim, kakva izgleda današnja situacija?

— Ratna mornarica nije zadovoljna i prožeta je izvesnim osećanjem nesigurnosti.

— Regrutovanje za kopnenu vojsku znatno je ispod očekivanja.

— U vazduhoplovstvu, koje se nalazi u najgoroj situaciji, oseća se strahovit nedostatak savremenih lovačkih aviona.

— Civilna odbrana jedva postoji.

Međutim, novac teče, pošto je do kraja matra trebalo da bude utrošeno oko 730 miliona funti sterlinga samo na »avione i stvaranje potrebnih rezervi materijala«. Pored toga, ministar snabdevanja imao je da utroši još 288 miliona funti za naučno istraživanje i usavršavanje u oblasti »industrije i univerziteta«, koji se u velikoj meri odnose na avijaciju.

Na taj način, na moderne avione i opremu, uključujući američku pomoć, utrošeno je blizu 1.000.000 funti sterlinga. Međutim, gde su avioni i gde je oprema?

Da li je istina da britansko vazduhoplovstvo raspolaže jedva sa 100 lovačkih aviona sa zakošenim krilima, britanske proizvodnje, koji su u službi, i da se još uvek u velikoj meri oslanja na kanadske avione? Ako jeste, gde je onda novac? — pita se pisac članka. On pritom naglašava da britanske firme za proizvodnju aviona ostvaruju velike profite, dok vazduhoplovstvo i dalje nema aviona, i pita se čija je to krivica?

Pisac na kraju prebacuje konzervativcima da su dali prioritet denacionalizaciji, naprimjer, čelika, dok su vazduhoplovnu industriju nedopušteno zapostavili.

*

U drugom članku, Džilbert Karter veoma oštro istupa protiv britanske politike snabdevanja vazduhoplovnim materijalom, dajući članku ovakav podnaslov: »Britanija ima ljudе, ali nema avione; Britanija nije pripremljena za sveobuhvatvan savremenim ratom«. U članku se dalje uglavnom kaže: .

Pored vazduhoplovnih maršala i admiraala, koji su svakako odgovorni za stanje britanskog vazduhoplovstva, veliki deo odgovornosti pada i na samu vladu, što je isuviše zauzeta drugim problemima i nije uspela da koordinira napore za preoružanje vazduhoplovstva, a u tome i ne žuri.

Vazduhoplovstvo, nastavlja Karter, imaće prvaklasnu važnost u budućem ratu. Britanija brzim koracima gubi svoj plasman među zemljama koje pretenduju da raspolažu efikasnom vazdušnom silom. Utrošeno je mnogo novca, ali se rezultati ne vide. U lovačkoj je avijaciji svaka pojedina eskadrila naoružana avionima zastarelih tipova.

U svoje vreme, mali avioni Meteor i Vampire bili su veoma dobri, ali ih je 1950. sovjetski avion MIG-15 prevazišao. Međutim, Meteor i Vampire su još uvek najbrojniji avioni britanske proizvodnje koji su danas u upotrebi u okviru operativnih jedinica.

Britansko vazduhoplovstvo ima dva tipa noćnih lovaca — NF 11, zasnovan na Meteor-u, i Venom, koji pretstavlja povećanu verziju Vampire-a. NF 11 je dobar avion i kao prelazni tip dobro je odigrao svoju ulogu. No, on ne može izaći na kraj sa savremenim bombarderom.

Venom je bio razočaranje, pošto se njime teško upravlja; njegova proizvodnja će, verovatno, biti obustavljena. *Gloster Javelin*, veliki avion koji je toliko popularisan, ne bi bio loš, ali mu nedostaje brzina, a njime se takođe teško rukuje. Pored toga, njemu nedostaje i specijalna radio i radarska oprema za otkrivanje noćnog bombardera.

Što se tiče britanske noćne odbrane, Karter je smatra nedovoljnom, zbog nedostatka neophodne elektronske opreme. Trebalo je izgraditi takvu opremu po ugledu na Ameriku, pod britanskom licencom.

Dirigovani projektili takođe trpe od nedostatka razvoja elektronske opreme. Izvršeno je više uspešnih opita, ali se ostalo na tome. Ovde bi trebalo građiti pod licencom iz SAD.

Hunter i Swift, koji su trebali da prevaziđu *MIG-15*, bili su toliko dugo vremena u fazi ispitivanja da su već zastareli.

Po pitanju bombarderske avijacije, Karter tvrdi i naglašava da britansko vazduhoplovstvo ne raspolaže ni jednim jedinim bombarderom za daleka otstojanja. *Canberra*, koji treba da izvršava zadatke bombarderske avijacije, jeste avion za kraća otstojanja. *Victor, Valiant i Vulcan* neće biti proizvedeni u većem broju za period od dve godine. Tipovi aviona koji treba da ih zamene su u toku proučavanja, ali se i s time zakasnilo za dve godine.

Kritikujući, na kraju, na isti način i transportnu avijaciju, Karter ovako zaključuje svoju optužbu:

»Britanija raspolaže mozgom i sposobnostima za proizvodnju dobrih aviona. Ali su ove osobine pomračene rđavom politikom, nedostatkom razvoja potencijalno dobrih projekata i forsiranjem nekih tipova aviona koji nikad neće biti realizovani.

Britanija, takođe, proizvodi najbolje avionske motore na svetu. Međutim, Ministarstvo vazduhoplovstva i fabrika aviona nisu ove motore iskoristili onako kako bi to trebalo. Gubilo se vreme na neekonomične i nerentabilne projekte.

U Ministarstvu snabdevanja trebalo bi da postoji organizacija koja bi osigurala ravnotežu između zahteva koje postavljaju pojedini vidovi oružanih snaga i kapaciteta industrije (u pogledu proizvodnje i naučnog istraživanja). Ova ravnoteža zasada ne postoji.«

(*Daily Herald*, 10 i 15 januar 1955)

REORGANIZACIJA BRITANSKE ARTILJERIJE

U vezi sa nedavnim izjavama načelnika britanskog Imperijalnog generalstava o preorientisanju svih delova oružanih snaga na upotrebu taktičkog atomskog oružja, u oktobarskom broju časopisa *Journal of the Royal Artillery*, major Jang izložio je svoje gledište po organizacionim pitanjima u oblasti artiljerije. U prvom delu članka, koji se odnosi uglavnom na artiljeriju oklopnih divizija, daju se sledeći predlozi:

- odvajanje KM art. starešine od diviziskog KM;
- smanjivanje artiljerijskih KM i organizacija štabova na stepenu divizije za oko 40%;

- reformiranje puka lake PA artiljerije divizije i uključivanje lake PA artiljerije neposredno u artiljerijske formacije. Time bi se postigla ušteda u ljudstvu, pomoću koje bi se dobila mogućnost formiranja jednog puka srednje artiljerije.

U drugom delu članka iznose se izvesne osnovne ideje za organizaciju artiljerije, koje se odnose kako na oklopne, tako i na pešadijske divizije. Pritom pisac dolazi do ovih zaključaka:

- Puk poljske artiljerije treba da se sastoji iz baterija od po 6 oruđa sa sopstvenom lakom PA artiljerijom (po 4 četvorocevna topa 20 mm na bateriju);

- u svakoj oklopnoj i pešadijskoj diviziji treba formirati po jedan puk srednje artiljerije (haubice kalibra oko 15 cm); dosada se ovaj kalibr nalazio samo u korpusnoj artiljeriji;

- diviziska artiljerija, sa svojom sopstvenom organizacijom KM, odvojenom od divizijske, treba da raspolaže sa ovim jedinicama:

a) 2 puka poljske artiljerije, svaki sa po 18 topova i 12 PA topova 20 milimetara;

- b) 1 pukom srednje artiljerije od 16 topova i 12 PA topova 20 mm;
- c) 1 eskadrilom izviđačke avijacije.

Izneti predlozi, u poređenju sa sadašnjom organizacijom britanske artiljerije, daju ovakvu sliku u okviru celine:

a) da bi se ispalio jedan plotun celokupne diviziske artiljerije, sa po jednim jedinim zrnom, bilo bi potrebno: oko 1.250 kg municije iz 52 topa, umesto 600 kg iz 48 topova;

b) ljudstvo: 1.450 oficira i ostalog ljudstva — za 196 cevi (uključujući 36 četvoricevnih topova 20 mm), umesto 1.760 za 102 cevi;

c) dužina kolona na putevima: 384 vozila zauzimaju 14,5 km, umesto 539 vozila na 20,5 km.

Jednom rečju, zaključuje se u članku, može se slobodno tvrditi da prelazak na novu organizaciju obezbeđuje redukciju brojnog stanja ljudstva, naročito u vezi smanjenja organizacije štabova i broja vozila, uz istovremeno zadržavanje, pa čak i pojačanje vatrenе moći divizije.

(*Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, decembar 1954)

REORGANIZACIJA BRITANSKOG POMORSKOG VAZDUHOPLOVSTVA

U okviru reorganizacije britanskog pomorskog vazduhoplovstva, eskadrile prve linije biće uključene u opšti raspored angažovanja nosača aviona, koji je uveden prošle godine, radi ograničavanja vremena koje ovi brodovi provode preko mora.

Prema novom »kruženju eskadrila«, koje je bilo predviđeno da otpočne u martu, ove eskadrile biće svakih 18 meseci rasformirane i u toku svakog perioda aktivne službe proveće 7 meseci na radu pri kopnenim bazama, a 8 meseci ukrcane na nosačima aviona.

Operativni nosači aviona sa kojima će ove eskadrile raditi biće veliki nosači *Ark Royal* i *Eagle*, koji bi se mogli nazvati nosačima prve linije i *Hermes*, *Albion* i *Centaur*, koji se mogu klasificirati kao druge kategorije; četvrti brod klase *Hermes-a*, *Bulwark*, postaće opšti i nastavni brod s kojim će raditi eskadrile koje baziraju na kopnu.

Promena aviona. — Pomenuto »kruženje eskadrila« trebalo je da otpočne polovinom marta, formiranjem 2 eskadrile dnevnih mlaznih lovaca *Sea Hawk* i 1 eskadrile protivpodmorničkih aviona *Ganet*. Mada kod avionskih posada postoji tendencija za specijalizacijom — bilo kao lovaca, ili protivpodmorničara, novi plan predviđa čest prelazak sa jednog tipa aviona na drugi.

Štab komande pomorskog vazduhoplovstva, pod kojim će raditi ove eskadrile i koji će se starati za njihovu obuku, nalaziće se pri pomorskoj vazduhoplovnoj bazi u Juoviltonu, Somerset, a on će se takođe brinuti i o rezervnim jedinicama pomorskog vazduhoplovstva na mnogim stranama Britanije.

(*The Times*, 20 januar 1955)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

MIŠLJENJE GENERALA GIJOMA O KARAKTERU BUDUĆEG RATA

»Svi problemi vojne prirode, bilo da se radi o nuklearnim oruđima ili drugim, bili su proučavani i diskutovani na sastancima Vojnog komiteta NATO-a, i po svim problemima postignuta je absolutna jednodušnost«, izjavio je nedavno francuski general Ogisten Gijom, pretdsednik Vojnog komiteta NATO-a, u toku jedne konferencije za štampu održane u palati Sajo.

Mnogobrojna pitanja bila su postavljena generalu Gijomu u vezi sa mogućnošću korišćenja nuklearnih oruđa u toku eventualnog budućeg rata. On je precizirao da pravo objavljivanja eventualnog rata pripada vladama dotičnih ze-

malja, ali da se mogu dogoditi i druge pretpostavke kao, naprimjer, da do rata dođe bez ikakve prethodne objave. Zato je *NATO*, na svom poslednjem sastanku, morao da se pozabavi i razmatranjem ove mogućnosti.

Vojni komitet je istom prilikom dopunio izveštaj koji je počeo da priprema još u Vašingtonu po pitanju novog sistema organizacije snaga Atlantskog pakta. U toku jedne zajedničke sednice stalnih predstavnika Vojnog komiteta postignuta je saglasnost po izveštaju koji treba da se dostavi Savetu Atlantskog pakta na odobrenje.

U toku iste konferencije za štampu, generalni sekretar *NATO*-a, Ismej, koji je i predstavio generala Gijoma novinarima, izjavio je sa svoje strane da mu nije poznat neki francuski predlog po kome bi se imala da obrazuje jedna stalna grupa zemalja, koju bi sačinjavali Francuska, Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države, a koja bi stalno zasedala u Parizu sa zadatkom da u slučaju eventualnog sukoba doneše brzu odluku po pitanju korišćenja nuklearnih oruđa.

»Utopija je zamišljati budući sukob kao rat pritiskom na dugme — nastavio je dalje general Gijom. Treba, dakle, i dalje posvetiti odgovarajuću pažnju klasičnom naoružanju. U tom pogledu Vojni komitet ispituje način povećavanja pokretljivosti jedinica i pojačanja priprema vojnih snaga. On je zatim izrazio svoje uбеđenje da tehnički razvoj treba da nadoknadi razliku u snazi između *NATO*-a i eventualnog budućeg protivnika. Po njegovom mišljenju, to i jeste razlog zbog koga Vojni komitet insistira na daljem tehničkom usavršavanju pojedinih oruđa (nadzvučni avioni koji lete sve brže i na sve veće visine, pojačavanje vatrene moći divizija, sve brži i pokretljiviji dirigovani projektili, itd.). »Na ovom polju« — istakao je general Gijom — »mi smo u punom razvoju«. Pritom je dodao da eventualni protivnik neprestano poboljšava stanje svojih oružanih snaga i da ta činjenica ne dopušta *NATO*-u da sa svoje strane smanji napor u tom pravcu.

(*Combat*, 16 decembar 1954)

IZGRADNJA NOVOG NAFTOVODA KROZ FRANCUSKU

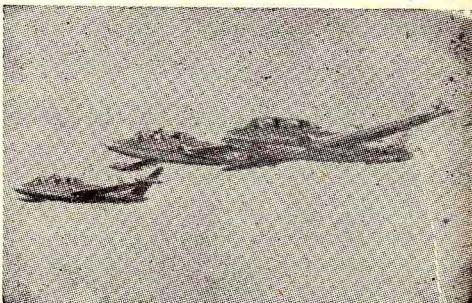
U okviru programa *off-shore*, kroz Francusku će biti izgrađen naftovod za snabdевање pogonskim gorivom mlaznih aviona, na američkim aerodromima. Prvi »članak« ovog naftovoda imaće dužinu od 220 milja i popuniće se cevima širine oko 30 cm; on će poticati od Donža, novoizgrađene luke za naftu, u blizini Nanta, i ići će do Melija, južno od Pariza. Odatle će naftovod nastaviti ka Mecu, na granici sa Sarom. On će takođe moći da sprovodi visoki oktanski benzin za klipne avionske motore i benzin za vojna vozila i oklopnja sredstva.

(*Military Review*, januar 1955)

FRANCUSKI MLAZNI AVION ZA VEZU

Prvi četvorosedni mlazni avion za vezu, *Morane — Saulnier 760*, nalazi se sada u fazi probnih letova. Ovaj novi avion potiče neposredno od *Fleuret-a* — lakog školskog mlaznog aviona. Snabdeven je rezervoarima u vrhovima krila, ima radijus od 870 milja, brzinu od 310 milja na čas i visinu leta od 6.000 m. On zadržava akrobatski koeficijent, stiši što mu je sistem posluživanja i održavanja bolji no kod *Fleuret-a*. Avion može biti upotrebljen za vezu, izviđanje, fotografsku kontrolu, obuku i prenošenje lakšeg tovara.

(*Military Review*, novembar 1954)

NOVI CENTRI ZA ODABIRANJE REGRUTA U FRANCUSKOJ ARMICI

Počev od 1 decembra prošle godine u Francuskoj su počeli sa radom prvi centri za odabiranje regruta.

Ranije, dok je obuka u vojsci bila teška ali jednostavna, glavna je pažnja obraćana na broj oružja i moral trupa. Danas, pak, i obuka i disciplina u Armiji postale su složenije, odnosno raznovrsnije. Vojnik je sada više specijalista. Ukoliko Armija ne želi da pristupi formiraju jedinica tehničara (specijalista) putem njihovog odabiranja na sreću iz mase regruta, ili da reskira da ih docnije bira među onima koji su već raspoređeni i poslati u trupu, ona mora da pribegne sistemu strogog prethodnog odabiranja. Ovom cilju i treba da odgovore pomenuti centri.

Još od 1946 godine, razne službe u francuskom Generalštabu otpočele su sa proučavanjem sistema koji se zasnivao na poslednjim pronalascima psihotehnike. Trebalo je sačekati 1950 godinu pa da se, na osnovu Zakona o 18-to mesecnom služenju u vojsci, stvari sistem odabiranja »u želji da se osigura racionalno raspoređivanje ljudi (regruta) prema njihovim fizičkim, intelektualnim i profesionalnim sposobnostima«. Član 8 pomenutog Zakona predviđa da se u toku godine koja prethodi godini regrutovanja održe ispiti čije trajanje ne bi smelo da prede tri dana. Ovo se vreme uračunava u »zakonite vojne obaveze«. Pripreme za početak rada ovih centara otpočele su tek 1952 i trajale su, kao što se vidi, skoro dve godine.

Centar za odabiranje Prve vojne oblasti smešten je u Vensanu. Za početak njegovog rada pozivi nisu upućeni celom godištu regruta, već samo jednom delu, tj. mladićima rođenim između 16 februara i 31 marta 1934, koji će biti pozvani u vojsku između jula i oktobra 1955.

Po svom dolasku u centar, budući regruti dobijaju novčanu naknadu i sledovanje duvana, jedan lični dosje (pod brojem) i traku oko rukava (u boji) čime se raspoređuju u jednu od 20 ekipa. Strogom organizacijom, proučenom od strane civilnih i vojnih stručnjaka, izbegnut je svaki gubitak u vremenu. Ispiti, iako brojni, traju svega dan i po. Tempo rada je: pregled 1.200 ljudi nedeljno.

Postoje dve vrste ispitivanja, psihotehničko i lekarsko. Oficiri i inžinjeri su odredili potrebe i pronašli izvore u pogledu potrebnog ljudstva. Mešovite komisije su analizirale razna zanimanja u vojsci; one su ih proučavale i utvrdile da ih ima oko 500, ne računajući profesionalne specijaliste koji mogu biti neposredno prebačeni iz civilnog u vojnički život. Posle toga izvršeno je razgraničenje »grupa sposobnosti« koje su dalje podjeljene na 23 podgrupe, i to prema psihotehničkim sposobnostima, tehničkim znanjima, fizičkom stanju i kulturnom nivou. Potrebe regrutnih komisija i pojedinih jedinica biće ubuduće odmah zadovoljene; dobijanjem potrebnih šifri, ljudi će znati kojoj »grupi« pripadaju. Svaki regrut ima u svom dosjeu jednu zabelešku koja pokazuje njegove sposobnosti u pogledu izvesne kategorije službi.

Kad se obrazuje jedna ekipa, ona najpre podleže lekarskom ispitivanju — rentgenskom i urološkom — a zatim rešava čitav niz brižljivo pripremljenih zadataka. Tako se, naprimjer, prilikom tih ispita zahtevaju izvesna osnovna znanja iz morzeove abzuke. Na ovaj se način mogu za 10 minuta, između 250 ljudi, izabrati 20 budućih radiotelegrafista ili odbaciti nekoliko desetina mladića koji se nikad neće naviknuti na službu u kojoj se zahteva dobar sluh. Što se tiče načina ispita iz inteligencije, opštег obrazovanja, poznavanja mehanike itd., oni su manje više poznati.

Potom se ponovo nastavlja sa lekarskim pregledom. Mnogo detaljniji nego što je to revizioni, ili pregled prilikom regrutovanja, ovaj se lekarski pregled naročito zadržava na organima čula. Samo tu postoji 14 pregleda. Najzad, budući vojnik sa svojim dosjeom prelazi na pregled u kabinet opšte medicine i, ako za to postoji potreba, na psihijatricki pregled. Slaboumni i ljudi nepodešni za vojnički život takođe se odbacuju.

Svi se ovi podaci prikupljaju najzad u birou jednog od šestorice oficira »glavnih dirigenata«. Ukoliko ovaj biro i ne raspolaže sa svim lekarskim nalazima — koji, s obzirom na lekarsku profesionalnu diskreciju, mogu često biti poslati samo budućem trupnom lekaru — on bar ima u rukama skoro kompletну »sliku« mlađića koji se nalazi pred njim. On se raspituje u pogledu porodičnog stanja budućeg regruta, zatim njegovih želja, molbi, žalbi, itd., u cilju eventualnog detaljnijeg određivanja njegovih prava. Odluku po tome, u svakom slučaju, donosi regrutna služba.

Ustrojavanje centara za odabiranje regruta i tehnička preciznost koja je prethodila njihovom stvaranju, istovremeno su izazvali živo interesovanje kako francuskog Ministarstva rada, koji se bavi pronalaženjem izvora ljudske snage, tako i raznih drugih naučno-istraživačkih organa i ustanova koji od ovih centara očekuju detaljnije rezultate i iskustva. Francuska armija, u svakom slučaju, očekuje od ovih centara veliku dobit i uštedu, kako u vremenu tako i u pogledu ljudske snage.

(*Le monde*, 8 decembar 1954)

IZGRADNJA HOLANDSKE ARMije

Posle Drugog svetskog rata Holandija je napustila svoju politiku neutralnosti i 1948 pristupila *Briselskom*, a 1949 god. *Severnoatlantskom savezu (NATO)*.

Po zaključenju primirja na Zapadu, Holandija je odmah otpočela sa izgradnjom svoje Armije koja je, praktično, imala da se stvori ni iz čega. Ta izgradnja tekla je ubrzanim tempom zbog poznatog razvoja situacije u ranijoj t.zv. Holandskoj Indiji koja je 1949 godine dobila svoj epilog Ugovorom o suverenosti Sjedinjenih Država Indonezije. Posle povlačenja holandskih trupa u Metropoli, pristupilo se reorganizaciji kopnene vojske — u saglasnosti sa holandskim obavezama u okviru Zapadnoevropskog saveza i *NATO-a*.

Holandska odbrambena politika prikazana je u jednom izveštaju o odbrambenim merama koji je vlada, 18 maja 1954, podnела Parlamentu. U Armiji prva vojna obaveza traje 18 meseci, dok je za oficirske kandidate, za izvesne specijalne dužnosti, kao i izvesne rodove vojske i službe, ta obaveza još duža. Vojni obveznici će biti pozivani po grupama svaka dva meseca i najpre će morati proći kroz četvoromesecnu obuku u odgovarajućim regrutskim centrima. Zatim će se dodeljivati operativnim divizijama ili korpusnim delovima. Na taj će način operativne jedinice svaka dva meseca dobijati nove, poluobučene regrute, dok će se u tim istim vremenskim rokovima otpuštati pojedine grupe obveznika, koji se kao rezervisti vraćaju građanskom životu. Od rezervista, koji će biti redovno pozivani na vežbu, obrazovaće se mobilisane (rezervne) divizije.

Sastav holandskog armorskog korpusa danas obuhvata 3 divizije, a do jeseni 1957 verovatno će imati jačinu od 5 divizija, od kojih će jedna biti operativna, a ostale rezervne. Armija raspolaže još i teritorijalnim trupama i jedinicama za protivavionsku odbranu.

Njena jačina u slučaju mobilizacije iznosi zasada oko 75.000 ljudi. Pored toga, predviđa se i *Nacionalna dobrovoljačka rezerva* od oko 108 četa, koja će imati zadatke strategiske službe sigurnosti. Ratni materijal biće pribavljen uglavnom iz SAD. Troškovi za kopnenu vojsku za period 1955—1957 izneseće 2.437 miliona holandskih forinti¹, od kojih 819 miliona pada na nabavku i održavanje ratnog materijala i naoružanja.

Plan za izgradnju mornarice do 1956 predviđa ovakav sastav: 1 nosač aviona, 2 krstarice, 12 lovaca podmornica, 12 velikih fregata, 5 malih fregata, 7 obalskih zaštitnih brodova, 6 podmornica, 65 minopolagača, 6 patrolnih brodova i nekoliko pomoćnih brodova. Mornarica će dobiti još i 5 eskadrila avijacije, kao i nekoliko bataljona pomorske pešadije, od kojih su 1 bataljon i 1 eskadrila pred-

¹Holandska forinta = 235 din.

videni za prekomorske posade na Novoj Gvineji i Antilskim Ostrvima. Budžet mornarice za period 1955—1957 iznosi 945 miliona forinti.

Holandsko vazduhoplovstvo, u okviru predviđenog plana izgradnje u sa-glasnosti sa NATO-om, treba do kraja 1955 da ima ovakav sastav: 6 lovačkih eskadrila, 3 eskadrile noćnih lovaca, 6 taktičkih eskadrila, 1 transportnu eskadrilu i 1 eskadrilu za izviđanje, ukoliko odgovarajući materijal bude na vreme stavljen na raspoloženje. Budžet vazduhoplovstva za pomenuti period 1955—1957, izneseće oko 956 miliona forinti.

(*Bieler Tagblatt*, 5 novembar 1954)

ŠVAJCARSKA

ŠVAJCARSKA, KAO MODEL ZA BUDUĆU ORGANIZACIJU ZAPADNOEVROPSKIH KOPNENIH SNAGA

U jednom od poznatih šajcarskih dnevnih, listova objavljen je početkom ove godine članak francuskog generala u rezervi, Žorža Piko, u kome on iznosi svoje mišljenje da kopnene snage zapadnoevropskih armija treba da budu organizovane po ugledu na Šajcarsku armiju. S obzirom na njegov dosta interesantan sadržaj, donosimo ovaj članak u izvodu.

Posle održanih debata u francuskom Parlamentu, niukom se slučaju više ne može poricati da veliki deo francuskog javnog mnenja, možda i njegova većina, strahuje od ponovnog naoružanja Zapadne Nemačke. Francuska javnost, po mišljenju generala Piko, to ocenjuje više sa sentimentalnog nego realističkog gledanja na celu stvar, jer 12 nemačkih divizija uključenih u NATO, pretstavljaju baš nešto suprotno od jedne »nezavisne armije«. No, bez obzira na to, činjenica ostaje da se francusko javno mnenje plaši nemačkog naoružavanja.

Što se tiče Zapadne Nemačke, postavlja se pitanje da li su njeni građani jednodušni u pogledu svog ponovnog naoružavanja? Izgleda da to ni oni nisu. I nemačko javno mnenje je, ističe general Piko, vrlo podeljeno, a omladina zauzima prema njemu skoro neprijateljski stav. Na taj se način situacija, umesto da se smiruje, samo još više pogoršava. Na vojnem se planu, po mišljenju generala Piko, nastavlja sa daljom organizacijom NATO-a — instrumenta koji će praktično biti na raspoloženju SAD — umesto da se glavna briga posveti odbrani Evrope.

Može se mnogo raspravljati o tome kakav će oblik imati eventualan budući rat. Jedni tvrde da će atomsko oružje imati presudnu ulogu. Drugi, naprotiv, misle da se ni SAD ni SSSR neće usuditi da uzmu inicijativu u tom pogledu i da ta sredstva, analogno činjenici da ni bojni otrovi nisu bili primjenjeni u Drugom svetskom ratu, neće igrati nikakvu ulogu. Izgleda da je prilično teško dobiti neku tačniju sliku o svemu tome. S druge strane, poznato je da danas jedan narod od 40 miliona stanovnika, koji je čvrsto odlučio da se suprotstavi agresoru, ne može biti lako pokoren — bez obzira na to kašav će oblik imati budući rat — ako je samo spremjan da se bori i ako je organizovan i obučen kako treba. Ovo su Šajcarci sasvim pravilno shvatili; oni nisu odbranu svoje zemlje poverili drugome (pisac članka ovde aludira na Francusku i NATO — prim. prev.), već je sam narod — koji se svake godine poziva na vežbu — uzeo taj zadatak na sebe. Šajcarci su u stanju da za svega nekoliko časova stanu pod oružje da bi se suprotstavili svakome ko bi želeo da nasrne na njihovu nezavisnost.

Obrana Zapadne Evrope prema, mišljenju generala Piko, nalazi se sada u sličnoj situaciji — kada psihološki momenat igra veliku ulogu — kao i odbrana male Šajcarske. Ako bi kopnene snage zapadnoevropskih zemalja imale uređenje slično Šajcarskoj armiji, eventualni protivnik ne bi se nikad usudio da ih napadne, niti bio on sam morao da strepi da će ga one napasti, jer ističe pisac, jedna Armija, čiji se grojedstva nalazi kod svojih kuća i čiji je stalankadar vrlo mali, ne može danas da ima agresivnih namera. Na toj osnovi ni ponovno naoružanje Zapadne Nemačke ne bi

više prezentovalo smetnje niti bi ikoga više uznemiravalo. Najzad, francuska bi kopnena armija bila ubuduće prisno vezana za narod i, živeći njegovim životom, uspela bi da pronađe svoje efektive, način obuke i svoj vojnički duh. Ona bi time ostvarivala glavni ekonomski višak, čiji bi jedan deo mogao da posluži i za povećanje moći francuskih vazdušnih snaga.

U današnjoj pomenuti u svetu Francuska bi, ističe general Piko, trebala da uzme inicijativu i da predloži pretvaranje dosadašnjeg sistema kopnenih armija Zapadne Evrope u sistem sličan Švajcarskom, koji se karakteriše veoma ograničenim trajanjem vojne službe i vrlo malim brojem aktivnog kadra. Nemačka bi armija imala da se odmah organizuje po ovom novom sistemu, a ostale bi zapadno-evropske armije prelazile na njega po etapama i u određenom roku.

Pa i sama eventualna konferencija četvorice, završava pisac svoj članak, mogla bi se iskoristiti u cilju diskutovanja i predlaganja jednog ovakvog rešenja. Njegovo bi usvajanje prezentovalo prvi realan i efikasan korak ka popuštanju međunarodne zategnutosti i razoružanju.

(*Express, Biel, 8 januara 1955*)

U ŠVAJCARSKOJ SE JOŠ RASPRAVLJA PO PITANJU BUDUĆNOSTI KONJICE¹⁾

Komisija Švajcarske armije, koja je pre izvesnog vremena obrazovana sa zadatkom da prouči i ispita vojne rashode, zadržala se u svom obimnom izveštaju na jednom pitanju koje je aktuelno već nekoliko godina. Radi se opet o konjici, odnosno o tome može li ona u slučaju rata odigrati ulogu koja bi opravdala njen dalje postojanje.

Po tom su pitanju članovi Komisije ostali podeljeni na većinu (9 članova), koja je za dalji opstanak konjice, i manjinu (6 članova), koja je za njen ukipanje. Međutim, cela je ova stvar, imala svog odjeka i u švajcarskoj štampi. Od većeg broja članaka, objavljenih po toj temi, izabrali smo ovaj iz poznatog ženevskog dnevног lista, čiji je pisac, kao što će se to već videti iz samog pisanja, pobornik daljeg održavanja konjice. Evo kako on razmatra rad te Komisije, tj. kako brani njenu odluku:

Ako se Komisija konačno izjasnila za dalje održavanje konjice, to dolazi otuda što većina njenih članova zastupa mišljenje da to zahtevaju uslovi savremene borbe, posmatrani kroz prizmu prirodnog stvora švajcarskog tla. No, pre nego što bi se izneli elementi koji su uticali na donošenje ovakve odluke potrebno je, prema mišljenju pisca ovog članka, navesti razloge koji su isli za i protiv nje. Ponekad se govori kako bi ukipanje ovog roda vojske, s obzirom na njegovu spornu korist i uspešno dejstvo, olakšalo vojni budžet za više miliona franaka. Sada je Komisija izradila solidne proračune i na osnovu njih proizilazi da bi se ukipanjem konjice u švajcarskoj vojsci stvorila ušeda od nekih pet i po miliona franaka. Pisac članka stavlja na ovo svoj prigovor i ističe da to ipak ne pretstavlja tako veliku sumu koja bi bila razlog za ukipanje konjice. Ovo potkrepljuje činjenicom da, u slučaju ovog ukipanja, pripadnici konjice ne bi bili otpušteni kućama i vraćeni njihovom plugu i traktoru, već bi bili prebačeni u druge rodove što bi iziskivalo nove materijalne rashode oko njihove ponovne obuke i snabdevanja. U krajnjoj liniji, po njegovom mišljenju, u materijalnom pogledu se ne bi mnogo dobilo.

Pisac zatim iznosi kako je većina članova Komisije pravdala svoj stav, tj. predlog da konjica i dalje ostane. Ta je većina pošla od postavke da, ako se radi o opštoj konцепцијi odbrane švajcarske teritorije, odnosno od toga da ne treba samo braniti Alpe, već i Juru i »švajcarski plato«, onda pešadija ostaje glavni elemenat, tj. oslonac švajcarske vojske. Ali, ovaj je rod vojske, iako danas znatno pokretljiviji nego ranije, još uvek relativno spor. Pešadija mora biti potpomognuta brzim elementima. Ovdje se, besumnje, misli na motorizovanu pešadiju i motorizovane jedinice. Međutim, ostaje izvestan broj borbenih dejstava u korist pešadije koje bi konjanici mogli da izvrše za kraće vreme nego motorizovani delovi, čak

¹⁾ Vidi *Vojno delo* br. 7/54, str. 65.

i ako bi ovi bili snabdeveni vozilima za svaki teren. Kao primer se navodi blisko izviđanje malih konjičkih patrola koje bi radile za račun jednog pešadijskog bataljona, i to ne samo pre, već i za vreme borbe, ispred fronta ili sa strane. Jednom konjičkom sastavu, ojačanom ili ne, može se staviti u zadatku da za borbu peške posedne izvestan važan sektor i da se tamo održi do dolaska pešadije, ili, pak, da osigura bok, uspostavi vezu između dve uporedne kolone, tj. da spreči neprijateljevo infiltriranje kroz međuprostore, da vodi zaštitničke borbe na ograničenim sektorima, održava dodir sa neprijateljem itd. A to znači da postoje mnogi zadaci koji bi se, pod izvesnim okolnostima, korisno mogli poveriti konjici. Ovo tim pre, smatra pisac ovog članka, ako bi jednog dana u ratu, kao posledica bombardovanja ili sabotaže, došlo do znatnog ograničenja švajcarskih rezervi pogonskog goriva, a time i do ograničenog dejstva motorizovanih jedinica.

Međutim, svi ovi zadaci konjice iziskuju brižljivu pripremu i treba zahvaliti članovima pomenute Komisije, odnosno autorima ovog izveštaja, ističe pisac članka, što su kroz njega (ne iznoseći detalje) ukazali na neke nedostatke švajcarske konjice. Pritom pisac citira sledeći pasus izveštaja:

»Da bi konjica bila na visini svog zadatka, izvesni uslovi moraju biti ispunjeni. Kritike, upućene na njen račun od strane viših komandanata, bile su dobrom delom opravdane. Neosporno je da se dosada, računajući i sadašnje gođište u vojsci, kod izvesnog dela konjice ispoljila neka nadutost (taština) i pogrešno shvaćena privrženost tradicijama koja sprečava njeno potrebno prilagođavanje koncepcijama savremene borbe. Ni regrutovanje za konjicu nije bilo uvek srećno. Pored toga, naoružanje konjičkih eskadrona pokazalo se nedovoljnim posle ukidanja mitraljeskih jedinica u konjici. I u pogledu same obuke mogla bi se uputiti jedna zamerka. Pokazalo se, ne bez razloga, da je i sama konjica donekle odgovorna za činjenicu da više ne može igrati onu ulogu koja se od nje očekivala.«

Pisac dalje iznosi mišljenje da bi, u cilju održavanja ovog roda vojske, konjicu trebalo reorganizovati i nadahnuti naprednjim duhom. Danas su u Švajcarskoj armiji konjičke jedinice potčinjene divizijama. Ulažu se naporci da se upotpuni njihovo naoružanje, da se ljudstvu, izabranom sa više važnje, pruži i racionalnija obuka.

Međutim, izveštaj Komisije, kako to tvrdi pisac, ne znači poslednju reč u ovoj diskusiji. Ona će se, besumnje, nastaviti pošto će uvek biti ljudi — i to verovatno u sve većem broju — koji će, priznajući korist koju konjica još može da pruži u borbi, smatrati da njen doprinos nije u srazmeri sa rashodima koje ona zahteva.

Posle predloga da se konjica, bez ikakvih promena, i dalje zadrži u Švajcarskoj armiji, značajno je mišljenje Komisije na kraju izveštaja:

»Pod pretpostavkom da bi Federalno veće, ipak, ranije ili kasnije, prihvatiло odluku da konjicu treba ukinuti, većina članova Komisije smatra da bi bilo korisnije neposredno i potpuno ukidanje konjice nego njeno postepeno smanjivanje. Komisija ovim želi da podvuče da ne bi trebalo ići ispod postojećeg broja (24) eskadrona.«

Smatra se, završava pisac članka da, iako većina članova Komisije brani dalji opstanak konjice, svakako bez ikakvog sentimentalnog razloga, ona time ne misli da povećava stvarni značaj i korist konjice niti da u toj svojoj odbrani ide do kraja.

(*Journal de Genève*, 23 januara 1955)

ZAPADNA NEMAČKA

NEMAČKI OFICIRI U POSETI BRITANIJI

Šest nemačkih oficira, na čelu sa ranijim načelnikom Operativnog odeljenja biv. nemačke vojske, generalom Hojsingerom, nedavno su proveli pet dana u Londonu. Ovi oficiri, koji su pripadnici novog Ureda nemačkog Ministarstva odbrane, posetili su britanski Admiralitet i brodove i uredaje u Portsmautu.

Britanski Admiralitet izdao je saopštenje da je ova poseta učinjena kao produženje vladine politike »tesne saradnje sa kontinentalnim silama«.

Pošto nemačka ratna mornarica neće ugledati svet pre ratifikacije Pariskih sporazuma, Admiralitet je naglasio da je pomenuta poseta imala za cilj samo da »utre put budućoj saradnji između britanske i nemačke ratne mornarice«. No, predstavnik britanske mornarice odbio je da kaže u kom se vidu ta »buduća saradnja« zamišlja.

Kao načelnik Operativnog odeljenja, general Hojsinger je planirao napade na Holandiju, Belgiju i Francusku. On je bio prisutan kad je paklena mašina potrušila Hitlerovu salu za konferencije, 1944, i preživeo je optužbu da je učestvovao u tadašnjoj zaveri.

(*Manchester Guardian*, 11 januara 1955)

VOJNA BIBLIOTEKA

IZ SERIJE **SAVREMENIKA** DATA SU U ŠTAMPU:

XVI knjiga: General *Šasen*

ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA

SVEOBUVATNO DELO O OPERACIJAMA NA
KOPNU, MORU I U VAZDUHU U DRUGOM
SVETSKOM RATU

XVII knjiga: *Svečin* — **STRATEGIJA**

PRIPREMAJU SE ZA ŠTAMPU:

XVIII knjiga: *Ajmansberger* — **TENKOVSKI RAT**

XIX knjiga: *Kamon* — **NAPOLEONOVI RATOVI**

XX knjiga: *Karpov* — **OBALSKA ODBRANA**

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Kontraadmiral Koup i kapetan bojnog broda Kerig: PODMORNIČKI RAT NA PACIFIKU

Za mučki prepad na Perl Harbor, koji je izvršen u svanuće 7 decembra 1941, Japanci su, kao što je poznato, krenuli sa Kurilskih Ostrva sa svojom eskadrom još 26 novembra. Sastav eskadre, pod komandom admirala Naguma, bio je: 2 bojna broda, 6 nosača aviona, 3 krstarice i 16 torpiljarki. U napadu je učestvovalo 424 aviona, od kojih je bilo: 112 lovaca, 132 torpedna i 156 bombardera.

Američke snage u luci sastojale su se iz: 8 bojnih brodova, 9 krstarica, 28 razarača i 5 podmornica, kao i većeg broja pomoćnih brodova.

Rezultat prepada na američke snage bio je porazan: svih 8 bojnih brodova, 3 krstarice i 3 razarača izbačeni su iz stroja, a uništeno je 150 hidroaviona od 202, i 97 aviona kopnene avijacije, od 273 koliko ih je tu ukupno bilo. Japanci su pritom izgubili samo 60 aviona i 5 džepnih podmornica.

Neposredno posle ovog napada svi su komandanti američkih podmorničkih snaga dobili kratko i jasno naređenje da protiv Japana odmah otpočnu neograničeni vazdušni i podmornički rat. I zaista, prvo američko oružano sredstvo koje je upotrebljeno za odmazdu protiv Japana bile su podmornice čiji su podvizi na Pacifik u prošlom ratu bili i mnogobrojni i raznovrsni. Pored napada na neprijateljske komunikacije, što je smatrano glavnim zadatkom američkih podmornica na ovom ratištu, nijedna značajnija operacija nije izvedena a da u njoj nisu sadejstvovale i podmornice. Sa svim tim raznovrsnim podvizima podmorničkog rata čitalac se upoznaje u knjizi admirala Koupa i kapetana Keriga¹⁾.

¹⁾ *Battle Submerged — Submarine fighters of World War II*, By Rear Admiral Harley Cope and Captain Walter Karig, W. W. Norton and Company, Inc., New York, 1951.

Uoči prepada na Perl Harbor, na celom je Pacifiku bila svega 51 američka podmornica. One su bile raspoređene tako da ih je 22 bilo u vodama Harbora, a 29 u sastavu Aziske flote. U ovoj poslednjoj grupi bilo ih je 12 zastarelog tipa. Na drugoj strani stajala je celokupna japska flota, u to vreme najjača na svetu, koja je imala i 83 podmornice.

Komandant američke Aziske flote, admiral Tomas Hart, dobio je još 27 novembra iz Vrhovnog štaba američke mornarice obaveštenje o neposrednom japanskom napadu na Filipine. Ovo je omogućilo da se blagovremeno zauzme pogodan raspored tako da su snage odmah posle izvršenog prepada mogле stupiti u dejstvo. Poslednji japanski bombarderi još se nisu bili vratili na svoje nosače, a američke su podmornice već preduzele napad. Prvi japanski brod, potopljen u Drugom svetskom ratu, bio je žrtva američke podmornice *Swordfish*. Uprkos svih početnih nedaća i napuštanju Filipina, podmornice su u vodama Pacifika produžile da dejstvuju ofanzivno.

U knjizi se naročito ističe da je neprestano krstarenje američkih podmornica po vodama Pacifika mnogo doprinelo razvoju gerilskog rata na ostrvima. Pored toga, značajna je uloga američkih podmornica i u doturanju snabdevanja ostavljenim trupama i stanovništvu po ostrvima, kao i u održavanju veze, evakuaciji, izviđanju i miniranju obala, itd.

U borbi protiv neprijateljskih podmornica u prošlom ratu, američke su podmornice takođe zauzele vrlo važno mesto. Podmorničke operacije koje su izvedene u vidu *vučjih čopora* bile su takođe mnogobrojne i raznovrsne. Od oktobra 1943 do kraja rata 1945 američke su podmornice izvele 117 ovakvih čopora. Ti su se čopori obično sastojali od 3 do 7, a katkad čak i od 9 podmornica.

Borbi podmornica protiv razarača u knjizi je posvećeno posebno poglavlje.

Razarači su se pokazali kao najopasniji protivnici podmornica. U početku rata japanski su razarači sebe smatrali nedostatnim protiv makolikog broja američkih podmornica. Međutim, oni su posebno nekoliko susreća sa američkim podmornicama počeli da to svoje preterano samouverenje umanjuju. Amerikanci su, uostalom, kažu pisci, uvek težili da svoj torpedi radije upotrebe protiv nekog japanskog broda sa naftom ili municijom nego protiv jednog eskortnog razarača.

U toku 1941 godine smatrano je da je na svaki razarač kao cilj bilo potrebno izbaciti prosečno 1,8 torpeda. U 1944 godini, međutim, Amerikanci su izbacivali prosečno po 3,3 torpeda, jer su ih pred kraj rata imali u izobilju.

Prodiranje podmornica u neprijateljska pristaništa uzelо je u Drugom svetskom ratu velike razmere. Raniјe tvrdjenje da su pristaništa osigurana i da je nemoguće u njih prodreti, najočitije je pobjio nemački poručnik Prin koji se, 14. oktobra 1939, probio sa svojom podmornicom *U-47* u Skapaflo i potopio britanski bojni brod *Royal Oak*. Još je veće čudo bilo kako je uspeo da se posle svega neopaženo izvuče iz pristaništa. Na sličan su način stradali i brodovi *H. M. S. Belfast* u Fert of Fortu i *Nelson* u Loh Juu.

Poslednje poglavlje knjige posvećeno je ulozi podmornice u eventualnom trećem svetskom ratu. Pisci knjige ističu da su u Prvom svetskom ratu podmornice dovele Saveznike skoro do ruba propasti. U Drugom svetskom ratu njihova su potapanja brodova dostigla mi-

lione tona. Na Pacifiku su, naprimer, kažu pisci dalje, američke podmornice svojim potapanjem japanskih brodova dovele japansku industriju, kao i celokupnu japansku oružanu silu, do totalne propasti.

U knjizi se priznaje da su nemačke podmornice u ova prošla rata bile savršenije nego savezničke, pa su ipak doživele poraz. Uzrok je u tome, kažu pisci, što Nemci nikad nisu bili u stanju da postignu masovnu proizvodnju, dok su saveznička protivsredstva u ova slučaja bila masovna.

I u budućnosti će, tvrdi se u knjizi, podmornice igrati vrlo veliku ulogu, jer će vladanje morem još uvek biti neophodan uslov za dobijanje rata. Prema sadašnjem stanju razvoja tehnike, podmornice budućnosti imaju mnogo veću brzinu i biće u mogućnosti da prelaze čitave okeane na trista stopa pod vodom, tako da će ih biti nemoguće otkriti dosadašnjim sredstvima za detekciju. Torpeda će biti na električni pogon i sa mnogo većim dometom. Pored toga, podmoriice će biti snabdevene uredajima za izbacivanje dirigovanih projektila, kao i za polaganje mina. Naravno, o novinama sa kojima treba računati iz oblasti sonara, upotrebe helikoptera protiv podmornica, kao i atomske energije, primenjene u podmorničkom ratu, ne može se ni govoriti. Ali je neosporno, zaključili su pisci, da svemu ovome treba dodati visoku uvežbanost i moral posada, jer će ovi faktori i ubuduće biti odlučujući u ratu pod morem.

M. P.

General-major B. T. Wilson: OPERATIKA U SAVREMENOM RATU

Usled smrtonosnog i uništavajućeg dejstva nuklearnih eksplozija, sve se više pojavljuju mišljenja da je potrebno pristupiti potpunoj rekonstrukciji ratne veštine. Ide se čak toliko daleko da se tvrdi kako je izučavanje stare istorije ratne veštine pravo gubljenje vremena. Prema takvim shvatanjima, osnovni zahtev, koji postavlja savremenii — novi način ratovanja, jeste usavršavanje i ovlađivanje tehnikom.

Pisac ovog članka,¹⁾ na prvom mestu,

opožgava ovakva i slična shvatanja i konstatuje da nova tehnička sredstva ne mogu nikad biti jedini uslov za postizanje pobeđe u ratu. Prirodno je da uspeh u ratu zavisi od umešne upotrebe novih tehničkih sredstava, ali on takođe zavisi i od starih, veoma značajnih činilaca, kao što su rukovođenje, moral i odlučnost. Ovi činioći ne mogu nikad izgubiti svoju važnost, jer pretstavljaju temelje za uvođenje rata, bez kojih bi nova tehnička sredstva bitku učinila još konfuznijom, a ona je i inače, već sama po sebi, veoma konfuzna.

Teoretičari koji negiraju značaj iskustava iz prošlih ratova vrlo bučno ističu

¹⁾ Major-General B. T. Wilson, Grand Tactics in Modern War, *The Army Quarterly*, januar 1955.

da armije ili kopnene jedinice, kako ih oni rado nazivaju, moraju biti po svaku cenu pokretljive, i to vrlo pokretljive. Polazeći baš od ove postavke, pisac konstataju da sada armije u sve većoj meri postaju pokretljive, i to na više načina, i da će zbog toga operatika u novim uslovima imati svoje mesto, kao što ga je imala i u prošlosti. Dakle, očigledno je da je proučavanje operatike²⁾ nužno i korisno.

Operatika se, prema piševom shvatanju, može definisati kao veština uzajamnog povezivanja više uzastopnih bitaka i njihovog izvođenja pod najpovoljnijim okolnostima. Pošto su britanski generali uvek nailazili na velike teškoće u pogledu sticanja iskustava iz operatike, jedno zbog toga što u mirno doba nisu raspolagali sa dovoljno snaga, a drugo i zbog ograničenog prostora na svom ostrvu, morali su se, radi proučavanja razvojne faze operatike, služiti iskustvima stečenim u ostaloj Evropi. Za tu fazu pisac uzima u razmatranje Napoleona i Moltkea. Iako je Napoleon sa velikom umešoču vodio niz uzastopnih bitaka i za bitku iznenadno prikuplja svoje prividno rasturene jedinice, a i mnogi su komentatori opisivali njegove operacije, ipak evolucija Napoleonovih operacija nije dovoljno osvetljena. Ovo nije učinio ni sam Napoleon. Moltke je, međutim, doprineo u ovom pogledu mnogo više. Rezimirajući svoja iskustva iz rata 1866 i 1870, kao i studirajući strategiju, Moltke je došao do saznanja da se strategija bavi odrđivanjem ciljeva i koncentracijom armija i smatra da operacije otpočinju od momenta upada armija na neprijateljsku teritoriju, jer tada one postaju predmet neprijateljskih protivdejstava. Drugim rečima, to znači da operacije ustvari otpočinju daleko pre odlučujuće bitke.

Prema postavkama pisca, Moltkeova se operatika karakterisala povećanjem tempa nastupanja i brzinom izvođenja dejstava. Napad je, naročito od strane Nemaca, smatrana kao osnovna težnja radi nanošenja uništavajućeg udara za najkraće vreme. U ratu protiv Francuske, 1870, operatika nemačke vojske došla je do punog izražaja. Nemačke armije su nasrnule na francuske jedinice

tako silovito kao da se radilo o nekom sjajnom konjičkom jurišu. Kolone su nastupale u mnogo pravaca, što su brže i snažnije mogle. Sadejstvo je bilo teško ostvariti jer su sredstva veze, iako u punom razvoju, još bila primitivna. Usled toga je ishod borbi prvenstveno zavisio od pravilnosti rada potčinjenih komandanta. Tek po padu mraka, situacija je detaljnije proučavana i izdavane su kratke zapovesti za »operacije« narednog dana. Ovo je Moltke nazvao sistemom prilagođavanja. Moltkeova se operatika pokazala kao vrlo uspešna forma za vođenje rata i ona se potpuno razlikovala od strategije čitavog nekog ratnog pohoda, kao i od sitne taktike na bojištu.

U oba svetska rata, nemački je Generalstab pridavao veliki značaj operacija i operativi, iako je Hitler mahnitao i na samu reč »operativi«, delimično zbog nerazumevanja prirode operatike, a delimično i zbog straha da će, ako dozvoli da se u to umešaju njegovi generali, izgubiti kontrolu nad događajima.

Pisac smatra da su nemački komandanți, kao istaknute pristalice munjevitog rata, imali pravo kad su priznavali da je operatika najteži deo ratne veštine. No, on ipak konstataju da su politika i strategija daleko važnije i zahtevaju mnogo više mudrosti. Zdrava politika i strategija, tvrdi dalje pisac, daju ratu skladnost i ravnotežu, kao što i pravilno dimenzioniranje daje jednoj gradivni skladan izgled. Posle Bizmarka, Nemačkoj je nezdrava strategija donosila samo katastrofe.

U Prvom svetskom ratu su nemački generali na Istočnom frontu oživeli operacije ranijih vremena, naročito onu iz 1914 godine u Istočnoj Pruskoj. Međutim, na Zapadnom frontu, koji pisac smatra važnijim, nije uopšte bilo nekih operacija vrednih pomena, izuzev početnih operacija kroz Belgiju i Francusku.

U Drugom se svetskom ratu operatika pojavila u punom sjaju, kakav je imala u doba Napoleona i Moltkea Starijeg. Do 1941 nemačka je strategija bila zdrava i pisac to ovako objašnjava: Nemačka je otpočela rat protiv Poljske tek kad je sa SSSR-om sklopljen pakt o nenapadajuću i kada je SSSR-u stavljena u izgled primamljiva treća podela Poljske. Savladavši Poljsku za manje od tri nedelje, Nemačka je sasredila svu svoju pažnju na osvajanje Zapada. Razvijajući smele

²⁾ U originalnom naslovu i u samom tekstu pisac operativu naziva *velikom taktikom*.

operacije, na osnovu iskustava iz pohoda na Poljsku, nemačke oklopne snage su za vrlo kratko vreme izbile do pristaništa na Kanalu. Pisac smatra da ove operacije nije potrebno detaljnije opisivati, pošto su dobro poznate, ali ipak ističe da je tempo nastupanja nemačkih divizija iznosio 20 milja dnevno.

Kad su Nemci odustali od napada na Veliku Britaniju i kad su se okrenuli ka SSSR-u, njihova je strategija postala nezdrava. Operatika je u novim okolnostima dobila zadatak da stvori uslove za uništenje Sovjetske armije, pre nego što bi ova uspela da se povuče u takoreći neograničena prostranstva Rusije.

Nemački su komandanti činili sve što su najbolje mogli. Naročito su uspešno dejstvovalo nemačke oklopne formacije Centralne grupe armija, 2 oklopna grupa (Guderijan) i 3 oklopna grupa (Hot) jurile su kao hrtovi i za vrlo kratko vreme prodrele u dubinu Rusije za oko 400 milja, prevalejući oko 15 milja dnevno. Pritom su zarobile na stotine hiljada ruskih vojnika i zaplenile ogromne količine ratnog materijala. Izgledalo je da će nastavljanje ovog tenkovskog naleta prema Moskvi dovesti do osvajanja ovog važnog saobraćajnog čvora, što bi pretstavljalo nenaknadivi gubitak za ruske armije. Što do toga nije došlo pisac se, uglavnom, služi razlozima koje je Guderijan izneo u svojoj knjizi »Razmišljanja jednog vojnika«. Naime, Hitler, zasjenjen prikupljanjem ogromnog broja zarobljenika, a nešto i zbog straha za južni bok Centralne grupe armija, skrenuo je 2 oklopnu grupu u pravcu jugozapada ka Kijevu, uprkos protivljenju Guderijana i njegovom nastojanju za nastavljanje dejstava ka Moskvi. Tek krajem septembra je Guderijanova oklopna grupa ponovo usmerena ka Tuli. Ali je početkom oktobra brzi nastup zime sa prvim naletima snega smanjio tempo nastupanja ove grupe na 5 milja dnevno. Usled Kijevske operacije izgubljena su dva dragocena letnja meseca. Ukoliko se Centralna grupa armija sve više približavala Moskvi, utoliko se otpor ruskih armija povećavao. Tako su, pred slabo snabdevene i već proredene nemačke jedinice, iskrse nesavladljive prepreke. Ovo je upropastilo rezultate koje je ostvarila operatika i izbacila nemačke armije iz ravnoteže, koja je naročito potrebna za dugotrajne pohode. Sovjetski Savez nije učinio takve fatalne greške. Njegovo se ratovodstvo zasnivalo

na masi i bilo je vrlo metodično. Za pripremu ofanzive bilo je potrebno mnogo vremena ali, kada je udar otpočeo, sve je bilo na svom mestu i pozadina je savršeno funkcionisala.

Nemačka je operatika, istina, vrhunila na početku Drugog svetskog rata, jer su Nemci kao agresori odmah razvili silovit tempo nastupanja, ali pisac konstatuje da su i Zapadni saveznici, kad su se odlučili na dugotrajanu borbu za pobedu, mnogo doprineli novim formama ratovodstva i učinili značajne popravke.

Slično Velingtonu, feldmarsaš Montgomeri je u Severnoj Africi takođe dao dokaze o svom uverenju da osnovu operatike pretstavlja *ravnoteža*. Montgomerijev sistem rukovođenja razlikovao se od sistema rukovođenja nemačkih komandanta. Dok su se Guderijan i Romel, zajedno sa svojim potčinjenim komandantima, iscrpljivali lutajući po bojištu, dотле je Montgomeri, koristeći veliki broj brižljivo odabranih oficira za vezu, dobijao sve podatke o situaciji, bez ikakvog umnog i fizičkog zamaranja. Pisac smatra da Montgomerijeva operatika, izuzev operacije kod El Alamejna koja je pretstavljala pravo remekdelo, praktično nije pokazala ništa novo, mada je artiljerija igrala presudnu ulogu na bojištu i mada se tenkovi nisu više delili na male jedinice. Usto, Montgomeri je pridavao ogromnu važnost nadmoćnosti u vazduhu, bez koje nije pristupao izvođenju nijedne operacije na kopnu. Ipak bi, prema mišljenju pisca, u Montgomerijevoj operaciji pažnja koju je on posvećivao pitanju organizacije i rada pozadine pretstavljala nešto novo. Specijalni pozadinski organi planirali su rad pozadine smelo i brižljivo, kao što su bile planirane i operacije borbenih formacija. Rezultat je bio taj da 8 armija nikad nije izgubila inicijativu. Istina, ima kritičara koji Montgomeriju smatraju kao sporog komandanta. Ovakve tvrdnje, po mišljenju pisca, najbolje opovrgava visoki tempo nastupanja, koji je 8 armija razvila u Severnoj Africi posle proboga nemačkih linija kod El Alamejna. Od El Alamejna do Agejle 8 armija savladala je 600 milja — prelazeći 37 milja dnevno; do Buerata, 1.400 milja — 15 milja dnevno i do Tunisa 1.850 milja — 10 milja dnevno. Ove brojke, same po sebi, najbolje govore.

Operacije na Siciliji i kasnije u toku rata u Italiji nisu se mogle razviti u većim razmerama, s jedne strane zbog vrlo

nepovoljnih geografsko-klimatskih uslova, a sa druge strane zbog prvih neslaganja saveznika (SAD i Velike Britanije) u pogledu strategije na Sredozemnom ratištu. Dakle, ovi činioци nisu predstavljali pogodno tlo za novu afirmaciju operatike.

Međutim, invazija Francuske, ističe pisac, počivala je na sasvim drugim osnovama. Prolazno rivalstvo palo je u zaborav. Komanda je predata u jedinstvene ruke. No, ipak, Montgomerije nije bio spustavan da razvije svoje operacije na način koji je smatrao najboljim. Štaviše, dejstva u mostobranu Normandije nosila su sva obeležja njegovog načina vođenja rata. Uporna borba za ravnotežu, inicijativu i sasređeni udar, bila je opšta karakteristika dejstva u Normandiji, kao što je to bilo i ranije, kod El Alamejna. Kao što se vidi, otklonjeni su svi negativni činioци koji su mogli ometati operacije — usmerene na postizanje konačne pobeđe.

I pored svega toga, pisac navodi da su američki komandanti, prožeti doktrinom da se uspeh u ratu može postići napadom svih i u svako vreme, bili vrlo nestrpljivi pod Montgomerijevom »tesnom uzdom«. General Kolins (komandant 7 američkog korpusa), a naročito general Paton (komandant 3-će armije), koji je zapanjio Hitlera i njegove generale svojim brzim, umešnim i silovitim prodromom iz Normandiskog mostobранa u Istočnu Francusku, nisu mogli da sakriju svoje neslaganje, kad im je izgledalo da im se nameće Montgomerijeva operatika.

Nemački se generali takođe nisu ustručavali da kritikuju Montgomerijevu opreznost i nedovoljnu sklonost za drskim akcijama. U ovome se naročito isticao Romel, posle svog poraza u Severnoj Africi. Međutim, ističe pisac, kasniji razvoj događaja promenio je shvatanje Montgomerijevih kritičara, što se vrlo lepo vidi iz jednog Romelovog pisma iz Normandije, u kome između ostalog piše: »... Naši prijatelji sa Istočnog fronta ne mogu zamisliti šta se ovde događa. Ne radi se o fanatizovanim hordama, gonjenim u masama napred, bez obzira na gubitke i bez neke taktičke veštine. Ovde se nalazimo licem u lice sa neprijateljem koji sa urođenom sposobnošću iskorističava ogromne tehničke izvore, i čija svaka operacija teče svojim tokom, kao da je više puta isprobavana...« Pisac smatra da su u ovih nekoliko misli sadržane osnovne crte Montgomerijeve operatike.

Završavajući izlaganje, pisac povlači paralelu između Montgomerijeve koncepcije za dejstvo iz Normandiskog mostobранa — sasređenim udarom od Brisala ka Ruru, i američke koncepcije — napada svih i u svako doba. Na osnovu relativno niskog tempa nastupanja 7 američkog korpusa (general Kolins) pri presecanju Šerburškog Poluostrva, što je bilo uslovljeno razlozima objektivne prirode (posumljeno zemljište, uzak front i jak otpor Nemaca), pisac konstatuje da je Montgomerijeva koncepcija bilo mnogo zdravija. Pored toga, on smatra da je Montgomerijev napad kod Arnhema, septembra 1944., koji umalo nije doneo odlučujući uspeh, pokazao da bi odlično izvežbane vazdušnodesantne jedinice odigrale veliku ulogu u opkoljavanju Rura, da su bile upotrebljene u završnoj fazi udara preko Rajne.

Na kraju svog članka pisac zaključuje da je značaj operatike jasno podvučen i da operatika danas treba da bude glavna obaveza vojnika. Ovo tim pre što smatra da je strategija prešla u domen državnika. Naravno, vojnici moraju i nadalje izučavati strategiju da bi mogli pravilno rašudivati i davati potrebne savete. Što se tiče potrebe izučavanja taktike i operatike, ona je nesumnjiva i ne pretstavlja nikakav gubitak vremena. U budućem ratu, bio on brzopokretan ili ne, komandanti će se međusobno vidno razlikovati po majstorstvu trupne taktike i operatike.

*

Prikazani članak zaslужuje pažnju, s obzirom da obrađuje materiju o kojoj se veoma često diskutuje. Međutim, šteta je što relativna nepotpunost izlaganja, kako po sadržaju tako i po obimu, ne pruža mogućnost da se sagledaju sve komponente operatike, kao i da se dobije uvid u operativne koncepcije šireg broja istaknutih vojskovođa, naročito savremenih.

D. B.

Pukovnik Šabanić: BRITANSKO REŠENJE TERITORIJALNE ODBRANE

Francuski pukovnik Šabanić otpočeo je proučavanje britanskog rešenja organizacije teritorijalne odbrane¹⁾ u prvom redu zato što mnogi francuski rezervni oficiri traže danas odgovor na pitanje: Kako, još od samog početka rata, učiniti korisnim mnogobrojne francuske rezervne oficire koji nemaju svog ratnog rasporeda odmah u prvim danima konflikta. Britanska uredba od 28. septembra 1950. organizujući površinsku odbranu ostrva, dozvoljava nadu da će svi britanski rezervni oficiri bez ratnog rasporeda u armiji naći svoje mesto u odbrani domovine odmah od prvog dana rata.

Iskustvo, sticanu više od tri i po stoljeća, potvrdilo je britanskim građanima potrebu za organizacijom specijalne odbrane njihove teritorije kojem se htelo omogućiti regularnoj armiji da može izvršavati svoje zadatke u ratu van svoje domovine. Otkako je Elizabeta Prva, 1588. godine, morala da pošalje svu svoju vojsku protiv španske »nepobedive armade«, i otkada je izdala ukaz o naoružanju čitavog naroda za odbranu ostrva, svako veće angažovanje britanske regularne vojske u istoriji zahtevalo je osnivanje ostrvskih jedinica za odbranu od invazije.

Pre Drugog svetskog rata vladala je na ostrvu atmosfera sigurnosti. Trebalo je da dođe do iznenadnog nemačkog napada 10. maja 1940. pa da Britanci odjednom postanu svesni opasnosti koja im može zapretiti od nemačkih padobrantskih trupa. Britanska teritorija definitivno je suočena sa opasnošću invazije. Već 14. maja Antoni Idn, ministar rata u Čerčilovom kabinetu, pozvao je »sve muškarce od 17 do 65 godine« da se uključe u »lokalne odbrambene dobrovoljce«²⁾ za odbranu metropole. Rezultat je bio iznad očekivanja. Još prvog dana prijavilo se na besplatnu službu 250.000 dobrovoljaca, a do 30. juna ta je cifra porasla na 1.000.000, da bi 9. oktobra postigla rekordan broj od 1.700.000 ljudi.

Ukazima je regulisan statut te dobrovoljačke vojske i odredena Komanda koja je 14. jula dobila zvaničan naziv Houm Gard³⁾. U početku je nedovoljno naoru-

žanje kompletirano američkim puškama, britanskim stenovima i PT artiljerijom. Otvorene su i posebne škole u kojima su proradivana pitanja uličnih borbi i gerilskog ratovanja.

Posle uspešno završene »Bitke za Englesku«, u septembru 1940., mogućnosti masovnog neprijateljskog vazdušnog de-santa znatno su smanjene. Ali, Houm Gard je produžio da živi i prima je na sebe mnogobrojne zadatke »Civilne odbrane«⁴⁾ prilikom nemačkih vazdušnih napada na Britanska Ostrva, produžio sa obezbeđenjem osetljivih vojnih objekata i svojim efektivima upotpunio jedinice PAO. Nizom uredaba regulisan je statut te organizacije: starosna granica smanjena je da za muškarce od 18—50 godina, u neboračke jedinice uključene su žene — dobrovoljci, mladići ispod 17 godina primljeni su za kurire i vodiče. Glavninu Houm Garda sačinjavala je pešadija organizovana u 211 odbranbenih zona sa ukupno 1.085 bataljona, od kojih je svaki imao po 1.000—1.500 ljudi. Pored toga, 158.000 ljudi uključeno je u baterije obal-ske artiljerije, 142.000 u jedinice PAA, dok su drugi uključeni u radarsku mrežu, automobilske, biciklističke, protivtenkovske i protivpožarne jedinice, zatim, u aerodromske straže, saobraćajnu službu, itd. Brojno stanje nije prelazilo 1.700.000, ali je kroz tu organizaciju prošlo 5—6 miliona britanskih građana oba pola. Do kraja rata gubici Houm Garda iznosili su 1.206 mrtvih i 6.190 ranjenih.

Istovremeno je stvorena stroga konspirativna organizacija »britanskih maki-jaa«, koja je imala da stupi u dejstvo u slučaju okupacije teritorije. Ona je bila sastavljena iz dva dela: gerilskih borbenih jedinica i mreža obaveštajne i specijalne službe.

31. decembra 1945. Houm Gard je raspušten, u nadi da će Ujedinjene nacije obezbediti trajan mir.

Početak hladnog rata inspirisao je la-purističku vladu da ponovo osnuje »Civilnu odbranu«. Rat u Koreji potstakao je novu konzervativnu vladu da 1952. godine predloži Parlamentu nov zakon o osnivanju novog Houm Garda.

Novi Houm Gard, iako zadržava zadatke odbrane od neprijateljske invazije iz vazduha i sa mora, kao u 1940—45 go-

¹⁾ La solution britannique de la défense en surface, par le Colonel Chabanier, *Revue de Défense Nationale*, januar 1955.

²⁾ Local Defence Volunteers.

³⁾ Home Guard.

⁴⁾ Civile Defence.

dini, sada dobija kao svoj primarni zadatak suzbijanje sabotaža protiv ključnih objekata teritorije i komunikacija — akcije koje mogu uslediti još za vreme hladnog rata, pre otpočinjanja otvorenih ratnih dejstava. Pitanja bombardovanja i njegovih posledica prepusteno je više Civilnoj odbrani, dok Houm Gard, organizovan i obučen još za vreme mira, mora da je spreman, kao svaka regularna armija na borbenu dejstva. Pošto neposredna opasnost nije tolika kolika je bila 1940 godine, to je brojno stanje za slučaj rata određeno na 900.000 ljudi, formiranih u 567 bataljona.

U istočnom delu Velike Britanije, koji se smatra više ugroženim, formirani su bataljoni tipa »A«, koji treba da dostignu brojno stanje od 900 ljudi, obučenih u vojničke uniforme i sa šlemovima. Njihovi su zadaci: odbrana aerodroma; sprečavanje sabotaže na komunikacijama, na važnim tačkama, u vojnoj industriji; udvajanje regularnih divizija stacioniranih u Zapadnoj Nemačkoj. Na čelu bataljona nalazi se oficir u rangu kapetana, obično aktivni oficir u penziji. U naoružanju imaju puške, automate i mitraljeze. Njihovo početno brojno stanje trebalo bi da iznosi ukupno 100.000 ljudi.

U zapadnom delu teritorije formirani su bataljoni tipa »B«, čije brojno stanje iznosi po 50 ljudi. Oni sačinjavaju mobilizacijsko jezgro budućih bataljona, a njihovi zadaci se ogledaju: u sprovođenju, u slučaju rata, mobilizacije punih bataljona i odbrani ključnih objekata. Dobrovoljci nose samo traku na rukavu, značku svoga tradicionalnog puka i šlem.

Upisivanje u novi Houm Gard otpočelo je 28 aprila 1952. Rukovodenje Houm Gardom povereno je direktoru teritorijalne vojske, članu Armiskog saveta. Vojnički režim obezbeđen je od strane generala — komandanata vojnih oblasti, a

mobilizacija od strane Generalštaba koprone vojske. Lokalna organizacija povereна je grofovijama i teritorijalnim udružnjima. Komandanti zona su pukovnici regularne armije ili Houm Garda.

Obavezna služba traje 15 sati svaka tri meseca, bilo kao obuka, bilo kao vršenje svoje dužnosti. Svaki dobrovoljac može dobrovoljno povećati trajanje svoje službe. Granice starosti ograničene su na 18—65 godina. Dobrovoljna obaveza službe traje 2 godine, posle čega dobrovoljac može ponovo da se prijavi. Nijedan dobrovoljac ne sme biti pozvan u jedinice koje su određene za obezbeđenje javnog reda u slučaju socijalnih konflikata; svaki dobrovoljac je odgovoran pred vojnim sudovima samo za vreme službe. Ženama je dozvoljeno učeće samo u ograničenom broju neboračkih dužnosti.

Ali, kako britanska javnost ne oseća neposredne opasnosti za svoju nacionalnu bezbednost, upisivanje u Houm Gard ne napreduje onako kako je to bilo predviđeno. Čerčil je 5 marta 1953 godine bio prinuđen da objavi javni poziv za upisivanje novih dobrovoljaca. Od 41.000 brojno stanje se do 24 februara 1954 popelo na 62.000. Za njihovu obuku dato je 1952/53 godine pola miliona funti.

Iznoseći te zanimljive podatke o naporu svojih suseda s one strane Kanala, pukovnik Šabanić se pita da li bi taj primer trebao da inspiriše Francuze da i oni pristupe stvaranju jedne teritorijalne garde, izgrađene na njihovoj tradiciji i običajima, koja bi nudila mogućnost angažovanja velikog broja rezervnih oficira bez ratnog rasporeda, kako bi odmah, od početka rata imali mogućnost da stupe u dejstvo protiv unutrašnje opasnosti od pete kolone, kao i protiv one koja bi do lazila od padobranskih i vazdušno-transportnih jedinica.

D. K.

Pukovnik Ašar-Žams: RAZMATRANJE O OPERACIJAMA ZA UNIŠTENJE¹⁾

U svojim razmatranjima pisac polazi od činjenice da su u periodu između Prvog i Drugog svetskog rata taktičke studije u Francuskoj bile pogrešno usmerezene,

¹⁾ Note sur les opérations d'anéantissement, par le Colonel Achard-James. *Revue militaire d'information*, 10—25 septembar 1954.

ne, uglavnom, na proučavanje onih uslova u kojima je protekao najveći deo Prvog svetskog rata. Otuda je u tim studijama najveća pažnja poklanjanja pitanju osvajanja zemljišta, samo uzgred, uz ovo, i u ništenju neprijatelja koji se na tom zemljištu nalazio.

Posle ove osnovne konstatacije pisac prelazi na izlaganje svojih pogleda u vezi

sa operacijama za uništenje. On najpre ističe da, dok se operacijom za uništenje u jednom slučaju može postići postavljeni cilj, dотле je ona u drugom slučaju samo sredstvo za postizanje cilja. Tako, ako se najviše vojnom komandovanju postavi kao cilj uništenje neprijatelja, to za državnika, odgovornog za vođenje rata u celiini, može značiti samo najbolji način da se neprijatelj natera na političke ili teritorijalne ustupke. Ako se najviše vojnom komandovanju postavi kao cilj da osvoji izvesnu teritoriju, onda akcije za uništenje neprijatelja, koje izvode potčinjene jedinice, pretstavljaju za njega samo sredstvo za postignuće postavljenog cilja, dok će za izvršioce, potčinjene jedinice, takve akcije pretstavljati cilj.

Prema piscu, Drugi svetski rat je pružio veoma različite primere izvođenja operacija u kojima je kao cilj postavljano uništenje neprijatelja. Iako su pritom konceptacija, način izvršenja i samo izvođenje završnih akcija varirali prema različitim okolnostima, ipak su u svima ovim operacijama postojale i zajedničke karakteristike, a na tome se pisac u ovome članku naročito i zadržava.

Tako, neprijatelj se mora najpre immobilisati u onoj zoni koja pruža najbolje mogućnosti za najefikasniju primenu sredstava za uništenje, i to onoliko vremena koliko je za takvu akciju potrebno.

Pritom mogu nastupiti dva slučaja: kad je neprijatelj u neposrednom dodiru i kad nije.

U prvom slučaju mogućno je vezati njegove prednje delove (u neposrednom dodiru), ali se ostali mogu izvući. Zato u ovom slučaju frontalnu akciju treba dopuniti akcijom okružavanja, i to sredstvima bržim od onih kojima raspolaže neprijatelj, prvenstveno oklopnim i brzim jedinicama.

U drugom su slučaju ovakve operacije takoreći neizvodljive, naročito ako obe strane raspolažu istim sredstvima, pa čak i onda kad njihova jačina nije jednak, jer će slabiji težiti da se blagovremeno izvuče iz opasne zone. Međutim, on se može dobiti avijacijom, a ostale snage treba brzo usmeriti najkraćim putem ka neprijateljskoj pozadini i njegovim komunikacijama, čime će se immobilizacija neprijatelja znatno olakšati. Isto se to postiže i u slučaju kad iznenadenje dozvoljava da se dobije u vremenu (Bonaparta 1800 godine), kao

i kada neprijatelj u svom povlačenju nađe na teško prolaznu prepreku (Denkerk 1940 godine).

Pošto se neprijatelj imobilise, najpre ga treba okružiti jednim defanzivnim rasporedom iz koga će se docnije razviti dejstva za uništenje.

No, pošto neprijatelju može doći pomoć spolja, potrebno je da se predviđa obezbeđenje i sa te strane. Snage i sredstva, predviđene za obezbeđenje akcije uništenja, moraju biti proračunate na bazi predviđenog trajanja dejstva ove akcije i mogu dostići jačinu koja se predviđa u slučaju otsudne odbrane.

U pogledu vezivanja, immobilizacije i okruženja neprijatelja mogu postojati tri slučaja: neprijateljska masa, bilo da je u neposrednom dodiru ili ne, može biti odvojena od drugih neprijateljskih snaga intervalima, ili povezana sa drugim snagama sa kojima obrazuje neprekidni front u neposrednom dodiru, ili, pak, izolovana pозadi neprekidnog fronta.

U prvom slučaju problem immobilizacije ostaje u potpunosti, ali je tada okruženje znatno olakšano. U drugom slučaju mора se najpre pristupiti napadu, pri čemu je immobilizacija već ranije postignuta. Tada neprijateljev front treba raskomadati na delove, a potom mu preseći pravce otstupanja. U trećem slučaju potrebno je najpre izvršiti probor fronta, a zatim izvidati neprijatelja, immobilisati ga i najzad okružiti.

Prema tome, ma u kom obliku da se izvodi, operacija za uništenje obuhvata: probor, dejstva radi okruženja i dejstva radi uništenja. Ova dva poslednja dejstva moraju biti naročito obezbedena.

Važnost ovih dejstava može biti različita. Tako, ako neprijatelj ima u neposrednom dodiru samo slabe zaštitničke delove, a njegove snage koje želimo da okružimo nisu u neposrednom dodiru i nisu dovoljno obezbedene, probor ne pretstavlja veliku teškoću, te se ceo napor može usmeriti na uništenje. Obratno, kada su sve neprijateljeve snage u neposrednom dodiru, probor pretstavlja zaista dugu i tešku operaciju. U tom se slučaju uništenje izvodi na samom mestu probora i pretstavlja njegov neposredni nastavak.

Idealna je operacija za uništenje ona koja ne iziskuje veliki napor u cilju probora, za koju je dovoljno slabo ili ništa obezbeđenje i koja se izvodi na što

manjem frontu okruženja, tako da se najveći deo snaga i sredstava upotrebi za samu akciju uništenja.

Totalnom uništenju neprijatelja treba težiti uvek u okviru dobijenog zadatka, jer se time najpotpunije postiže cilj, ali će odluka o tome zavisiti od međusobnog odnosa snaga, njihovog rasporeda i od mogućnosti njihovih manevara u određenom vremenu.

I u cilju izvršenja proboga i, docnije, u cilju uništenja, treba obezbediti dovoljnu nadmoćnost. Ako probog zahteva jake snage i mnogo sredstava, uništenje može da postane nemoguće, a tada i sama korist od proboga može da bude sumnjava. Tu je potrebno izvršiti precizno doziranje. Isto tako, treba jednovremeno obezbediti glavnu akciju (probog i uništenje) i sredstva za njenu zaštitu. Ako je za obe ove akcije potrebno dodeliti približno podjednake snage, pa možda čak i veće za obezbeđenje, onda to dovodi do izmene kvaliteta vrednosti i izgleda da se tada mora odustati od uništenja.

Prema tome, donošenje odluke za preduzimanje operacije za uništenje uslovljeno je ne samo početnim međusobnim odnosom snaga, već i srazmerom snaga i sredstava koje treba dodeliti za različite akcije. Pri tome se u proračun mora užeti i vreme koje je potrebno za uništenje. Ako se uništenje može izvesti za kratko vreme, tada nisu potrebne velike snage za njegovo obezbeđenje, a uništenju se može pristupiti u slabijim snagama; obratno, ovakva se operacija neće moći izvesti sa istim sredstvima ako se njeno trajanje predviđa za duže vreme.

Uništenje se može izvoditi u okviru svih jedinica, no mogućnost brze zamene uništenih neprijateljskih delova, naročito kod manjih jedinica do divizije, ograničava efekat ovalnih akcija koje tada ostaju u lokalnim okvirima.

Teško je samo na osnovu postignutih momentanih rezultata odrediti granice u kojima se jedna takva akcija može smatrati akcijom za uništenje, koja bi sama po sebi imala neku vrednost. Uvek treba ispitati reperkusije koje ona ima na krajnje rešenje. Uništenje 5–6 divizija Osvrine u Tripolisu 1941–42, kada ih je na ovom ratištu bilo ukupno oko dvanaest, moglo je doneti konačno rešenje, dok se uništenjem isto tolikog broja divizija na Istočnom frontu, gde ih je bilo na stotine,

takov rezultat ne bi mogao postići. Takvo je uništenje ostajalo u okvirima strategije iznuravanja, razume se, u krupnim razmerama. Teško je zamisliti operaciju takve vrste koju bi izvodila manja jedinica od armije, tim pre što zavisnost od dejstva iz vazduha ne dozvoljava rešenje ovog problema bez intervencije grupe armija, pa čak i više grupa armija. Međutim, povoljne okolnosti mogu dozvoliti da se uništenje izvodi i u okviru manjih jedinica.

Uništenje neprijateljskih delova u neposrednom dodiru nije komplikovano i ono se uglavnom izvodi po izvršenom proboru običnim ili dvostrukim manevrom za okruženje, dok je uništenje neprijateljskih snaga koji nisu u neposrednom dodiru znatno složenije. Tu se radi o preduzimanju najpre defanzivne, pa onda ofanzivne operacije. Takvu akciju treba preduzimati samo kad smo sigurni u svoju nadmoćnost. Zbog toga je nju teško preduzeti ako se nema bar približna pretstava o jačini neprijateljskih snaga, o njihovoj stvarnoj vrednosti, mestu, manevarskim i vremenskim mogućnostima.

Ako postoji mogućnost izbora između dveju akcija za uništenje, bolje je izabrati onog neprijatelja koji je udaljeniji od svojih vazduhoplovnih i pozadinskih baza, koji nam je bliži.

Akcija za uništenje može otpočeti ili iz prethodno postavljenog defanzivnog rasporeda za okružavanje ili i bez toga. Jačinu defanzivnog rasporeda treba saglasiti predviđenom trajanju uništenja, a to se proračunava prema mogućnostima neprijatelja. Taj raspored treba da je što ekonomičniji i da se po mogućству oslanja na prirodne prepreke. On treba da evoluira uporedo sa mogućnostima okruženog neprijatelja, tako da se na kraju pretvoriti u običan raspored za osmatranje, a sve ostale snage i sredstva da se odvoje i upotrebne za glavnu akciju.

Zbog teškoća u prikupljanju dovoljnih podataka o neprijatelju kada on nije u neposrednom dodiru, odluka za njegovo uništenje često će morati da se donosi samo na osnovu elemenata sopstvene snage i zemljišta, a pravci se dejstva tada obično biraju tako da se ogarantuje najefikasnije sadejstvo između robova vojske.

Jača koncentracija neprijateljskih snaga pogodna je za upotrebu atomske bombe, a to će dozvoljavati razređeniji raspored za okružavanje. Zbog toga treba uvek

težiti ne samo da se neprijatelj imobiliše, već i da se zbije na što manji prostor.

U većini slučajeva uništenje će zahtevati obimna borbena i logistička sredstva, a za to je potrebno vreme. No, manevar ne sme biti ukočen logistikom koja bi bila usko orijentisana samo na jedno rešenje. Zbog toga njen početni razvoj treba da je takav da može da odgovori svim eventualnostima.

Avijacija ima veliki udio u tiništavačkim operacijama. Zbog toga je potrebno njen masovno angažovanje u operacijama koje imaju odlučujući karakter, ma i po cenu privremenog napuštanja ostatih zadataka.

Operacija za uništenje mora biti obezbedena (zaštićena). U izvesnim slučajevima to se postiže samom međusobnom udaljenošću neprijateljskih masa, dok se u drugom slučaju mora postavljati stvarno obezbeđenje prema spoljnjem dejstvu neprijatelja. Ukoliko udaljenje od neprijatelja i vreme ne dozvoljavaju obezbeđenje pomoću akcije za usporavanje neprijatelja, što je inače najlakše izvodljivo, za ovo se obezbeđenje mora organizovati obranbeni položaj, a mogu se kombinovati i oba načina. U izvesnim slučajevima, kao kada postoje malobrojni obavezni prolazi, avijacija može privremeno da uzme na sebe celokupno obezbeđenje a da, osim toga, istovremeno i usporava kretanje neprijateljskih spoljnih snaga van ovih prolaza.

Obezbeđenje se mora postavljati i u slučaju kad smo s neprijateljem u neposrednom dodiru, i tada je to lakše. U oba slučaja treba izvršiti pravilno doziranje snaga i sredstava za obe akcije, uzimajući u proračun i vreme.

I uništenje i probor mogu nekada biti predviđeni i unapred u najopštijim crtačama, ali će tada često nedostajati podaci o neprijatelju. Onda će sve zavisiti od obaveštenja, dobijenih pre početka akcije, i od stvorenih zaključaka o budućim neprijateljevim namerama. Međutim, može se dogoditi da se nema nikakvih podataka o neprijatelju. U tom slučaju može se računati samo na avijaciju i zemaljska sredstva za izviđanje.

Za eksplotaciju uspeha najpogodnije su oklopne divizije i korpsi jer imaju dovoljno sredstava za samostalno izvršenje zadataka na velikoj udaljenosti i na velikom prostranstvu.

Obaveza, da se pri eksplotaciji uspeha nadire svuda, često nalaže da se kao prvi objekti zauzmu važne raskrsnice puteva koje otvaraju pravce u sve strane.

Eksplotacija uspeha treba da otpočne kad prestane kontinuelan otpor neprijatelja. Odluku po ovome obično će donositi armija koja pretstavlja sponu između taktike i strategije. Lokalna eksplotacija uspeha poverava se korpusima koji su učestvovali u proboru.

Delovi za eksplotaciju uspeha ne treba da se zadržavaju oko neprijateljskih jedinica pojačanja, već treba da produži izvršenje dobijenog zadatka obilazeći ih, dok zadržavanje izvode samo slabijim snagama do pristizanja drugog ešelona. Oni treba da što pre uhvate vezu sa sličnim delovima za eksplotaciju koji su upućeni sa nekog drugog mesta probora. To pretstavlja početak okružavanja. Avijacija će tada najvećim delom dejstvovati na zatev ovih jedinica.

Važno je da se eksplotacija uspeha preduzme u uslovima apsolutne vazdušne nadmoćnosti, jer se time postiže sloboda manevra i povećanje brzine oklopnih delova. Eksplotacija probora je načelno u strategiskim razmerama, ali kad se izvodi u neposrednoj blizini probora, više je lokalizovana i tada obično nosi čisto taktičko obeležje. Sam probor spada u oblast taktike i u nadležnosti je divizija i korpusa za koje probor pretstavlja cilj. Za armiju i više jedinice probor je samo sredstvo za otvaranje puta radi tučenja glavnih bitki.

Ako je zona za okruženje neprijatelja određena unapred, korisno je da se probor izvrši što bliže ovoj zoni. Na izbor težišta početnog napada uticaje i potreba što bržeg uspostavljanja veze između snaga koje su izvršile probor na raznim mestima.

Potreba postavljanja obezbeđenja takođe je od uticaja na izbor otseka probora, jer taj otsek treba da olakša jednovremeno postavljanje oba rasporeda — za obezbeđenje i za okruženje. Na izbor mesta probora uticaje i obziri iz domena pozadine, a ne smeju se zaboraviti ni taktički obziri, u prvom redu mesto gde neprijatelj pruža najslabiji otpor i gde će uspeh biti najbrži i najjeftiniji. Širina otseka probora može biti utoliko manja ukoliko je mreža komunikacija bolje razvijena, no, usled dejstva atomskog naoruža-

nja, treba izbegavati zbijenost masa. Dakle, širinu otseka za proboj određuju ovi elementi: veličina snaga koje tuda treba da prođu, vreme koje je za ovo potrebno i zaštita od bombardovanja nuklearnim oružima.

Za proboj se moraju predvideti dve faze: stvaranje prolaza za prethodnicu, koja je većim delom oklopljena, a zatim njegovo proširenje radi prolaza glavnih masa koje su sporije i manje zaštićene od atomskog dejstva.

Vreme početka operacije obično predstavlja kompromis između strategiskih i taktičkih obzira. U strategiskom pogledu najbolji su uslovi za početak operacije onda kad je postignuta nadmoćnost u vazduhu, kad su neprijateljeve mase što više međusobno udaljene, kad su što udaljenije od svojih baza i kad se ima što više podataka o neprijatelju. Osim toga, treba uporediti evoluciju sredstava i vremena potrebnih za izvršenje proboga sa evolucijom ovih istih elemenata potrebnih za uništenje i obezbeđenje. Ovim će se doći do zaključka koji je momenat najpovoljniji, i to ne posebno za probog ili uništenje, već za celokupnost operacije.

Najzad, treba odlučiti koja sredstva upotrebiti za probog, ne gubeći pritom izvida da sam probog nije cilj. Pravilno doziranje snaga i sredstava, potrebnih i za probog i za uništenje, predstavlja potpunu primenu principa ekonomije snaga i podubini i po vremenu. Masovna upotreba avijacije u proboru dozvolice da se izvede snažna i brza akcija, ne dirajući mnogo u druga sredstva koja će docnije biti potrebna za uništenje. Na taj će način koncentracija napora i ekonomija snage biti ostvarene u opštem okviru cele operacije.

Napadačevo odgovorno komandovanje može se naći u apsolutnoj neizvesnosti u pogledu situacije posle izvršenog proboga. Međutim, izviđanje, okruženje i uništenje moraju se izvoditi brzo. Zbog toga početni borbeni poredak, podrazumevajući tu i celokupni početni raspored pozadine, mora u svojoj osnovi da obuhvati sve mogućnosti za eventualne manevre koji bi se mogli preduzeti na osnovu postepenog dobijanja podataka o stvarnoj situaciji. Ne sme se dozvoliti da operacija zbog toga bude ukočena.

Predviđena sredstva za eksploraciju uspeha, obezbeđenje i uništenje neprijatelja moraju unapred biti postavljena u

blizini izabranog otseka za probog, no njihova koncentracija treba da je u skladu sa antiatomske sigurnošću. Za razvoj ovih snaga treba birati prostoriju sa razgranatom mrežom komunikacija koje konvergiraju ka otseku proboga.

Vazdušna armija ima veliku primenu u pripremi i izvođenju operacija za uništenje, jer svojim dejstvom omogućava vježbu slobodu akcije. No, potreбно je da ona zato postigne vazdušnu nadmoćnost i da je održava u toku cele operacije, jer, uprkos svim predviđanjima, neprijatelj može da primeni i takva dejstva koja se ne mogu brzo parirati; avijacija će uzeti na sebe da dejstvuje protiv takvih neprijateljevih mogućnosti.

Sem izuzetnih slučajeva, uništenje neprijatelja predstavlja najsigurniji način za brzo postizanje potpunog rešenja. Težnja za uništenjem neprijatelja mora postojati u domenu svih jedinica, a svaka povoljna prilika za ovo mora biti iskorišćena. No, nije dovoljno samo očekivati takve povoljne situacije, nego ih treba i stvarati.

Pojam uzastopnih bitki može izgledati pomalo šablonski. Međutim, baš na ovoj ideji najčešće će se i zadržati komandovanje u strategiskim razmerama. Uostalom, ovaj će pojам varirati prema veličini jedinice i zavisiti od prilika. Dok će, na primer, u okviru suvozemnog fronta u skupnost koju predstavljaju probog, uništenje i obezbeđenje značiti samo jednu bitku, dotele će za armiju to pretstavljati najpre bitku u cilju izvršenja proboga, a potom drugu u cilju uništenja neprijatelja ili u cilju izvršenja obezbeđenja, shodno dobijenom zadatku.

Zato što vazdušno-kopneni okvir operacije obuhvata sveukupnost vazdušnih dejstava (razdvajanje neprijateljevih masa, probog, uništenje i upotrebu u cilju postizanja maksimalne vazdušne nadmoćnosti na celom prostoranstvu na kome se izvodi operacija), izgleda da ona ne mogu biti organizovana u manjim okvirima no što je suvozemni front, a, eventualno, i samo izuzetno, u naročito povoljnim okolnostima, u okviru grupe armija.

Iako treba uvek težiti uništenju neprijatelja, s druge strane ne treba mu se nikad izlagati i treba uvek nastojati da se izbegne takav skup uslova koji bi ga mogli omogućiti. Obaveštajna služba je dužna da u svojim sintezama jasno izloži

da li postoje ili ne realni uslovi za uništenje neprijatelja i da predloži način za izvođenje uništenja.

*

U ovom prikazu preneta su isključivo autorova mišljenja o pojedinim problemima iz oblasti operativnog i taktičkog uništavanja, u skraćenom obimu. Ovom prilikom, isuviše velika opširnost članka, ko-

ji tretira masu raznovrsnih slučajeva i problema, nije nam dopustila da se upuštimo u neku dublju analizu — kritiku autorovih postavki. U svakom slučaju smatramo da je članak interesantan i da ga je trebalo prikazati. On će, svakako, biti koristan za čitaoce, ukoliko ga prime kao »jedno mišljenje« po postavljenim problemima.

R. P.

Ginter Blumentrit: OPERATIVNO POVLAČENJE KAO SREDSTVO VIŠEG KOMANDOVANJA¹⁾

U članku pod gornjim naslovom pisac raspravlja o jednoj temi iz oblasti ratne veštine, značajnoj kako sa vojnnonaučnog tako i sa istoriskog aspekta. Istorija naših ratova, naročito najnovija, bogata je primjerima izvanredno uspešnih operativnih povlačenja koja su poslužila kao priprema novih pobedonosnih operacija. Prema tome, ova tema za našu praksu nije nova. Međutim, u vojnostručnoj literaturi i sa vojnostručnog stanovišta ona je nedovoljno ili nepotpuno tretirana, te stoga i gornju raspravu smatramo interesantnom i korisnom. Ovo činimo i pored izvesnih postavki autora koje nam se čine nepotpune i jednostrane, ali na koje ćemo se posebno osvrnuti.

*

Ukazujući na raznovrsnost i složenost ratnih operacija (na razne oblike napada i vidove odbrane u raznim situacijama i sa različitim konkretnim ciljevima, — razmatrajući sve u operativnom opsegu, — zatim na izvlačenje iz borbe i otstupanje, na operativno povlačenje itd.), kao i na potrebu primene raznih vidova dejstava i njihove kombinacije s obzirom na zahteve momentane situacije, autor ovu raznovrsnost zadataka koji se u ratu pojavljuju pred višim vojnim rukovodstvom slikovito upoređuje sa klavirom koji ima mnogo tonova i zaključuje da »tek njihova mnogobrojnost i tonska usklađenost daju pravu simfoniju veštine rukovođenja«.

Prelazeći na temu operativnog povlačenja, autor ga posmatra kao »sredstvo višeg rukovođenja« za trenutno izbegavanje odlučujućeg sudara, odnosno kao njegovo odlaganje za drugu situaciju koja će nuditi povoljnije uslove (povoljniji odnos ili raspored snaga, povoljnije zemljiste, vreme ili druge okolnosti). Zbog toga je ono istovremeno i »uvod u jednu novu operaciju« koja će mu slediti. Otuda se ovako povlačenje i karakteriše kao »plansko«. Ako se za ovako povlačenje kaže da je »dobrovoljno«, onda se misli samo na to da je odluka doneta blagovremeno i da su trupe preduzele potrebne mere pre nego što je došlo do odlučujućeg suda.

Imajući u vidu komplikovanost i delikatnost ovakve operacije — težinu njenog izvođenja pred neprijateljem koji nastupa, negativan uticaj koji ona vrši na moral vojske i naroda, kao i ekonomске, političke i ostale probleme koje ona sobom donosi, autor kaže da »samo priznati vojskovođa može da primeni ovo sredstvo rukovođenja, a da pritom ne izgubi svoj ugled i ne dovede u opasnost duh trupa«. Moral trupa se u ovoj operaciji stavlja na naročitu probu: već sama pomisao na povlačenje pretstavlja koban pojam — trupa već misli da je tučena, a pred očima joj lebdi slika povlačenja u neredu ili čak u rasulu; iz umornih marševskih kolona čuju se kritike i psovke; usput se vidi pobacano oružje, napušteni topovi i vozila, itd. Zato se i sama reč povlačenje nerado izgovara. Tako se, prema autoru, u Nemačkoj dugo smatralo da »povlačenje slabii unutrašnju vrednost i najboljih trupa. Međutim, iskustvo je pokazalo da su

¹⁾ Der operative Rückzug als Mittel der Führung, von Günther Blumentritt, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, septembar 1954.

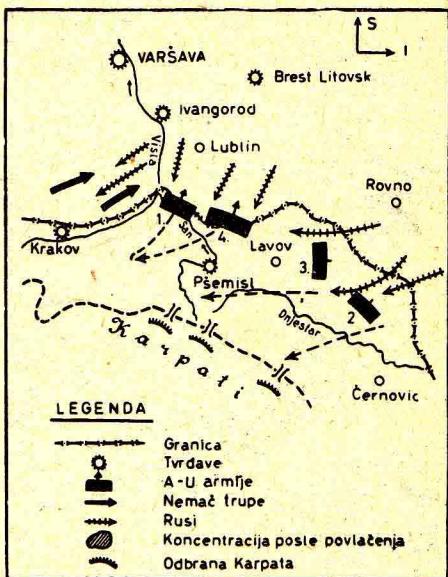
ovakva mišljenja, pod izvesnim pretpostavkama, uslovima (podvukao autor) bila neosnovana. Jer, ako je »unutrašnja čvrstina trupa, pre svega, njihovo fizičko i duševno stanje, nepokolebana, one će bez štete izdržati i teže operacije ove vrste«. Pritom je, kaže pisac, od odlučujućeg značaja »ime i renome« odgovornog komandanta (on kaže doslovno firera — vođe), jer komandant, koji uživa puno poverenje svojih trupa, može slobodnije da ceni situaciju koja nagoveštava povlačenje, da blagovremeno donese odluku i preduzme potrebne mере, a on će sam (njegovo »ime i renome«) biti garancija da je to povlačenje preduzeto tek pošto su bile iscrpene sve mogućnosti za postizanje uspeha na drugi način. No, s druge strane, i komandant mora dobro da poznaje svoje trupe, da zna do koje mере može opteretiti njihovo fizičko i duševno stanje nameravnim povlačenjem, pa da ga naredi samo ako »unapred oseća obrt u raspoloženju trupe«.

Dalje, da bi komandant mogao preduzeti ovako odgovornu operaciju, on, pored svojih ličnih kvaliteta i kvaliteta trupe, mora imati i odgovarajuću slobodu odlučivanja u odnosu na političko rukovodstvo. On mora da bude gospodar svojih odлуčaka, dakle, da uživa puno poverenje političkog rukovodstva.«

Konačno, za ovakav se poduhvat mora imati i dovoljno prostora.

Posle ovih nekoliko opštih i sasvim načelnih postavki, autor prelazi na ratne primere operativnog povlačenja. Pritom samo uzgred nabacuje, »predlaže za samostalnu studiju«, nekoliko ovakvih primera, dok podrobnije analizira operativno povlačenje nemačko-austrougarskih armija u jesen 1914 u Poljskoj i Galiciji. Pri izboru baš ovog primera ne malu su ulogu igrali svakako i razlozi subjektivnog karaktera (autor je kao potporučnik Nemačke armije i sam u njoj učestvovao), ali je »klasična« vrednost ovog primera ipak neosporna:

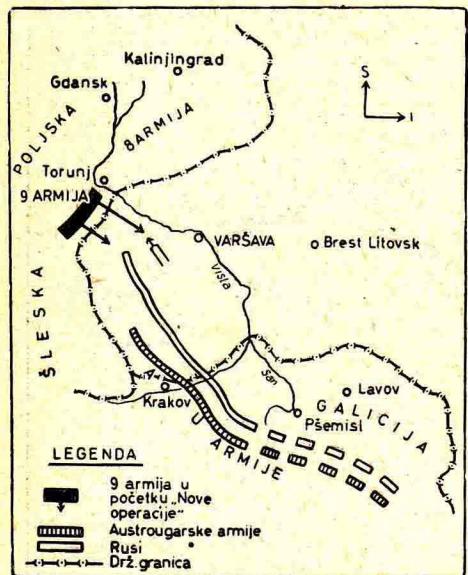
Austrougarske armije našle su se krajem septembra 1914 u Galiciji u vrlo kritičnoj situaciji — na ispušćenoj osnovici, pred znatno nadmoćnjim Rusima i sa Karpatima pozadi leđa (skica 1). U ovakovoj je situaciji povlačenje glavnih snaga preko teško prolaznih Karpati unapred u velikoj meri otežavalo izvršenje pregrupisanja i razvoja, te tako nije ni nudilo

Skica 1

povoljnje uslove za »novu operaciju«. Prostor severno od Karpati bio je isuviše plitak da bi neko drugo povlačenje operativnog karaktera bitnije uticalo na izmenu situacije. I Hecendorf se odlučio da za odbranu prelaza na Karpatima povuče samo slabije snage, a glavninu da prikupi u Zapadnoj Galiciji, između Visle i Vissloke, i da tu, pod zaštitom Krakovske tvrđave, odolevajući napadima Rusa (sasvim pasivno, jer drugih operativnih mogućnosti nije imao — M.M.), sačeka potoco nemačkih armija.

Odmah posle toga, krajem septembra, nemačka 9 armija (Hindenburg) preduzela je ofanzivu iz Šlezije (između Krakova i Krojcburga) sa ciljem da izbije na srednju Vislu i zauzme Varšavu. Ova je ofanziva olakšala kritičan položaj austrougarskih armija koje su sada, takođe, mogle preduzeti protivofanzivu u pravcu reke San, i to sa pretencioznim planom da tutku Ruse i da ih prebace preko Sana, a potom da zaokrenu uz desnu obalu Visle na sever i da tako sadejstvuju razvijanju druge etape nemačke ofanzive — istočno od Visle (skica 2). Operacija se, međutim, nije odvijala po ovom planu. Posle teških borbi, desno krilo 9 armije izbilo je, početkom oktobra, na Vislu (između Ano-

Skica 2

pola i Ivan goroda), ali levo krilo nije uspelo da dostigne određeni cilj i zauzme Varšavu. Ni Austrijanci nisu uspeli da predu San.

U međuvremenu su Rusi između ušća Sana i Varšave pripremili protivofanzivu velikih razmera, u koju su bacili 30 armijskih korpusa. Desno krilo ruskih armija, t. zv. »parni valjak«, jako 14 divizija, već je bilo obuhvatilo znatno slabije levo krilo 9 nemačke armije te ga tako, kao i celu armiju, dovelo u ozbiljnu opasnost. Nemcima je postala jasna sva ozbiljnost situacije 9. oktobra, kada su kod jednog ruskog oficira »našli« zapovest komandanta ruskog fronta (!?) u kojoj su do detalja bili izloženi kako operativna zamisao tako i raspored snaga. Komanda 9 armije (Hindenburg i Ludendorf) pokušala je da popravi situaciju lokalnim manevrima i rokiranjem snaga sa svog desnog na levo krilo, ali je to dovelo do razvlačenja Austrijanaca (koji su preuzeli deo ovog fronta) i konačno do ruskog probora fronta kod Ivan goroda (gde su bili Austrijanci). Svi napori Nemaca da zauste napredovanje Rusa ostali su bez uspeha. Njihovo levo krilo (Makenzen) odbačeno je na liniju Rava—Lovič. Situacija kod Austrijanaca postala je toliko kritič-

na da je došla u pitanje mogućnost održavanja fronta i zapretila je opasnost njihovog odvajanja od 9 armije. U ovakvoj situaciji, 27. oktobra, komanda 9 armije donosi odluku za »operativno povlačenje«. Ali tek u toku ovog povlačenja ona je uočila mogućnost pregrupisanja i promene pravca, pa mesto u Šleziju (na svoju prvobitnu osnovicu) preduzeo je povlačenje u pravcu Pomeranije (ka Torunju i Poznanju), promenivši tako front i osnovni pravac skoro za 90°.

Blagodareći preduzetim merama (obimna rušenja i ostavljanje svega »bez čega se moglo«), čvrstoj disciplini trupa (uspust su čak i noću vršili počasne maršeće pod red Hindenburga), kao i neenergičnom gorenjenju Rusa, povlačenje je izvedeno zaista sa uspehom, a opšta situacija, po završenom pregrupisanju (skica 3), pokazuje sasvim izmenjen raspored snaga za »novu operaciju« i nagoveštava njen koначan ishod.

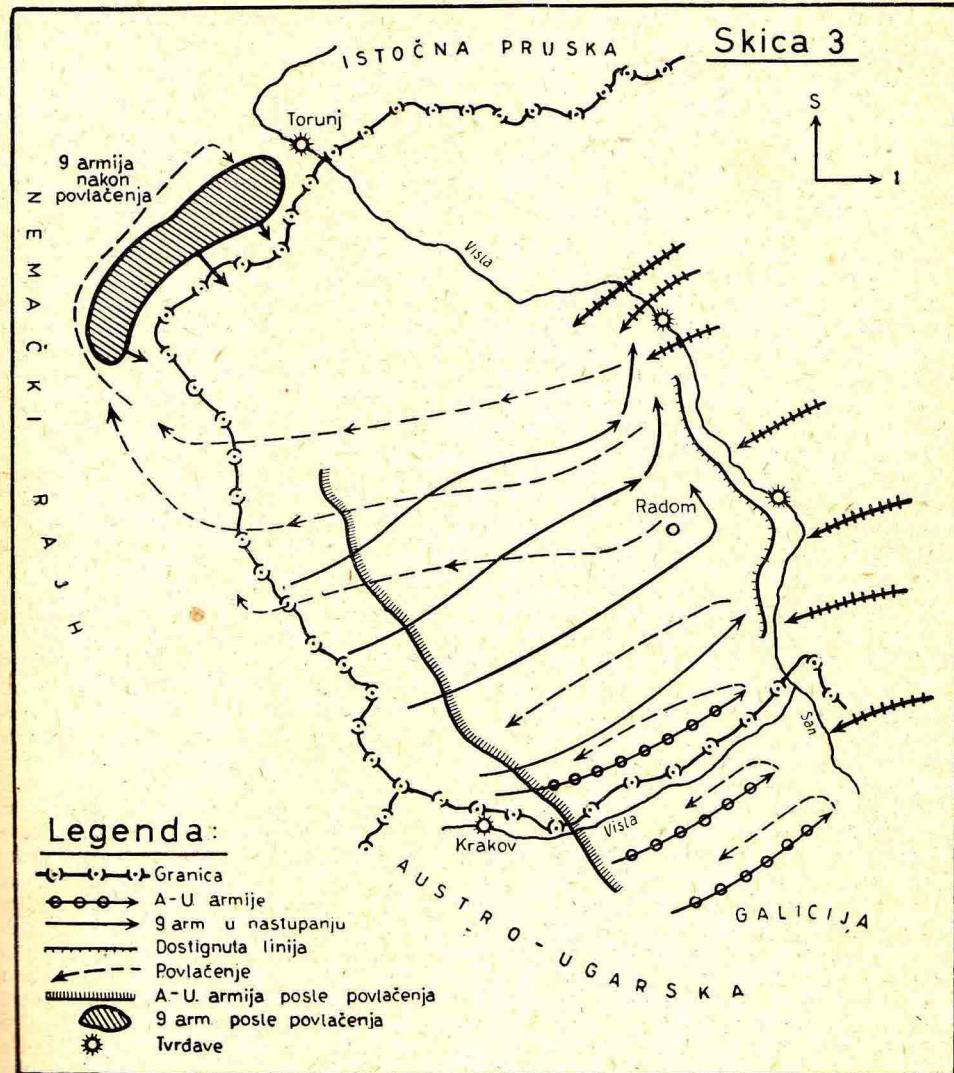
Prelazeći na Drugi svetski rat autor kaže da bi bilo naročito interesantno razmotriti kada su i gde Nemci trebali da primene operativno povlačenje kao sredstvo rukovođenja. Ali je od toga odustao, »jer su za takva razmatranja nedostajale sve pretpostavke — zbog Hitlerovog kružnog rukovođenja«. Pritom, on sasvim uzgred napominje da je za ovakve poduhvate bilo prilike kako na Zapadu (posle neuspeha na Lamanšu) tako i naročito na Istoku, ali bi ulaženje u dublja razmatranja značilo izložiti se »opasnosti teoretičanja« oko besplodnog »kad bi« i »da je«. Tako autor ovde napušta pozicije vojnog teoretičara (koje je prvobitno bio zauzeo) i postavlja se u ulogu nemačkog hroničara. U protivnom, pisac bi morao da nade za shodno da analizira bar neki od primera uspešnog operativnog povlačenja drugih armija, a to bi odgovaralo i pretenzijama članka (postavljenog na naučno-teoretskoj osnovi) i časopisa, koji ima podnaslov *Zeitschrift für die europäische Sicherheit* — časopis za evropsku sigurnost.

Pored ovde prikazanog »klasičnog«, autor navodi i nekoliko negativnih primera operativnog povlačenja, među kojima i primer austrijskih armija 1866 u Italiji i francuskih armija 1871 godine. Pisac daje postavlja pitanje da li je Napoleon mogao blagovremeno da preduzme povlačenje 1812 iz Rusije i da tako izbegne katastrofu. U odgovoru na ovo pitanje on

ukazuje na neke subjektivne momente — da je »Napoleon bio razmažen velikim uspesima«, da »nije bio čovek koji lako otstupa od svojih odluka«, da je Moskva bila njegov politički cilj itd. Kad je već došao do Moskve, nije se odmah vratio

leon više pogrešio kao političar nego kao vojskovođa. *

Kao što se iz ovog kratkog prikaza vidi, autor pridaje veliki značaj operativnom

jer ga je u ovome sprečio ruski car »veštим otezanjem pregovora o miru dok nije postalo prekasno za povlačenje«. I, na kraju, on izvlači zaključak da je »Napo-

povlačenju kojim se, pod izvesnim pretpostavkama, mogu stvoriti uslovi za postizanje značajnih operativnih rezultata — u novoj operaciji«. Ovo potkrepljuje jed-

nim zaista klasičnim primerom u kome je nemačko komandovanje, jednim vrlo spretnim potezom, takoreći već gotov poraz pretvorilo u značajnu pobedu. Čak ni sticaj posebnih okolnosti u ovoj operaciji (zapovest ruskog komandanta fronta i ruskog komandovanja uopšte) ne umanjuje njen klasičan karakter. U svemu se ovo-ne mi slažemo sa autorom. Slažemo se i sa uslovima uspeha jednog ovako delikatnog operativnog poduhvata (»ime i renome« komandanta, kvalitet trupe, uzajamno poznavanje i poverenje, postojanje odgovarajuće dubine prostora). Ali ono u čemu se ne slažemo — to je »klasično« tretiranje ovih zaista klasičnih pretpostavki. Jer, nama se čini da za »ime i renome« komandanta danas nisu više dovoljni uslovi iz vremena Fridriha Velikog, pa ni iz vremena Napoleona ili Hindenburga. Znači, nisu u pitanju isključivo vojnički kvaliteti. A autor o tome ništa ne govori! Čak nam se čini da on ovu stranu pitanja i ne uzima u obzir, — jer inače ne bi isticao kao poseban problem »odnos vojskovođe i političara! Savremeni su ratovi isuviše ozbiljni poduhvati da bi mogli biti stvar bilo vojskovođe, bilo političara, bilo obojice zajedno, jer u toj borbi za opstanak učestvuju danas čitavi narodi. Jasno je da i u ovim ratovima moraju postojati i vojskovođe i političari (sa svojim kvalitetima — »imenom i renomeom«), jer to zahteva sama tehnika rukovođenja. Ali oni danas, pored drugih kvaliteta, moraju imati i jedan *sine qua non* — moraju biti najbolji pretstavnici naroda, najbolji borci za ostvarenje njegovih težnji i za odbranu njegovih objektivnih interesa. Ako je tako, onda se ne može postavljati pitanje uzajamnog poverenja između vojskovođe i političara, kao i između ovih i trupa, odnosno naroda. A ako nije tako, — onda mora doći do »krutog rukovođenja«, sa svim neposrednim posledicama i konačnim epilogom koji su autoru dobro poznati! Da se vratimo opet na Hitlera. Ma koliko bila odvratna i sama pomisao na tu čudovišnu pojavu, nama se čini da nije samo on kriv za »kruto rukovođenje«?! A iz prikazane se rasprave ne vidi da je autor to shvatio, ili — o tome neće da govori!...

Čak ni u vreme Napoleona nije bila od malog značaja ova »nova« komponenta, »ime i renome« vojskovođe. Mi nećemo ulaziti u diskusiju o tome koliko

je Napoleon pogrešio kao političar a koliko kao vojskovođa. Ali nam se čini da je autor i u njegovom slučaju (1812) izgubio iz vida neke objektivne okolnosti kao što su: šaroliki nacionalni sastav »Velike armije« (drugo je pitanje zbog čega je taj sastav bio šarolik) u kojoj je svaka nacionalnost imala svoje posebne *nacionalne interese* (treba imati u vidu karakter revolucije), ili, karakter rata (zašto je Napoleon išao u Rusiju) — zašto parola *pour la patrie* već na Berezini nije imala onaku mobilizatorsku snagu kao, naprimjer, na Rajni. Pored toga, ni sam Napoleon nije više bio barjaktar Revolucije već njen korisnik (to i autor uviđa — *Nutznisser*). Uzimajući u obzir ove objektivne okolnosti (razume se, koje su onog momenta delovale objektivno), nama se čini da su pretežno one i uticale na ovakvu ili onaku odluku, tj. da je Napoleon morao biti osetljiv na političku stranu problema i da je morao pogrešiti i kao političar i kao vojskovođa. To mu se, uostalom, desilo i u Španiji samo dve godine ranije. Nama se čini da nemoralni, istoriski i društveno nazadni, poduhvati sami sobom pretstavljaju »grešku«. Zbog toga je i Hitler morao pogrešiti u načinu rukovođenja! O ovome bi momentu, čini nam se, morali voditi računa i teoretičari i praktičari (i vojni i politički).

Problem trupe i njenih kvaliteta (prvenstveno moralnih), takođe se danas mora gledati u drugom svetlu nego ranije. Naime, prošla su vremena kada su trupe bile nešto zasebno, izvan ili čak iznad naroda, kada je armija »imala državu« (kako je to Mirabo jednom prilikom rekao za Prusku). Danas se »armija« i »trupe« moraju posmatrati kao *organizacijski oblici naroda koji vodi rat*. I ovakvim je armijama, svakako, neophodna svestrana vojnička izgradnja (znanstvena, fizička, moralna — *Manneszucht*). Međutim, izvor moralne čvrstine i gotovosti armije (naroda) koje će se staviti na najteža fizička i duševna naprezanja ne leži samo u ovome, već, i to velikim delom, i u svesti naroda o *pravednosti i opravdanosti rata*. Dokaz za ovo je čitav naš Narodnooslobodilački rat, sa brojnim primerima operativnog povlačenja koja su uvek pretstavljala »uvod u nove operacije« (primeri I, II i IV neprijateljske ofanzive).

I autor na jednom mestu pominje poverenje naroda (»psihološko čudo bilo je

poverenje naroda... u samo ime *Hindenburg* — misleći pritom na prikazanu operaciju u Zapadnoj Poljskoj). Mi ne osporavamo ni tačnost ni opravdanost autorovih tvrdnji. Ali smatramo za potrebno da ukažemo na činjenicu da je cela ova operacija izvođena ne na nemačkoj nego na ruskoj, odnosno na poljskoj teritoriji. Pored toga, na drugoj su strani nemačke armije ipak bile na Marni! A u vezi sa ovim nameće se dva primera zaista fantastičnog poverenja naroda iz naše istorije. Jedan je primer srpskog naroda, čija je armija 1915 izvršila povlačenje jedinstveno u istoriji ratova (jedinstveno i po razmerama i po uslovima), a zemlja ostala pod trogodišnjom okupacijom, — pa ipak je poverenje naroda u konačnu pobjedu svoje pravedne stvari bilo nepokolebljivo i potpuno. Ili, drugi primer naroda Jugoslavije u Drugom svetskom ratu, — u »evropskoj tvrđavi«, daleko od Saveznika, bez ikakve pomoći, bez osnovnih materijalnih uslova za život i borbu... kada je taj narod, ubeđen u konačnu pobjedu, nepokolebljivo verovao u moralnu praved-

nost i istorisku *opravdanost* svoje borbe i gajio bezgranično poverenje u svoje rukovodstvo. Ovu smo malu digresiju učinili ne radi nekog »obraćuna« sa autorom, već prosti zato što nismo mogli mimoći ove svetle primere moralne snage i čvrstine naših naroda, kad već drugi ističu, i to kao »psihološka čuda«, primere koji se sa našima ne mogu ni uporediti.

Na kraju, slažemo se sa autorom da operativno povlačenje kao sredstvo rukovođenja ostaje aktuelno i u budućnosti — i pored upotrebe savremenih borbenih sredstava. Ovo nam se čini opravdanim pogotovo zato što delimo autorovo mišljenje da su današnje motorizovane jedinice (samo opet pod izvesnim uslovima) za operativno povlačenje i brzo pregrupisavanje pogodnije nego spore divizije od juče. A ako dođe do upotrebe novih borbenih sredstava protiv čitavih prostorija, ovakvo se povlačenje najčešće nameće kao jedino rešenje — da bi se ponovo prešlo u ofanzivu sa drugim planom i u drugom pravcu.

M. M.

„МАЛА ВОЈНА БИБЛИОТЕКА“ ВИЗ „ВОЈНО ДЕЛО“

ИЗДАЛА ЈЕ СВОЈУ 22 СВЕСКУ

СРПСКА ФЕУДАЛНА ВОЈСКА
СА КРАТКИМ ПРЕГЛЕДОМ ВОЈНЕ ИСТОРИЈЕ
од мајора Николе Стијеповића

У овој књизи писац је сликовишто и докуменштвовано обрадио нашу далеку војничку прошлост и доспигнућа ондашиће српске војске, њену технику и тактику итд., жећи да све догађаје, личности, па и организацију војске, да кроз призму марксистичког гледања на историју.

У књизи има 40 фотографија, скица и цртежа који показују наоружање, опрему и утврђења тадање српске војске.

Књига има 165 страница и може се добити по ценама од 140 динара